

11. *Calliandra* *reticulata*

Summe Litris

*L'abbé de Lamoignon
à Monsieur de
Lamoignon
pour le
recevoir en sa bibliothèque*

1267

Le 14e de la lune

A circular library stamp from the University of Bonn (UNIVERSITÄT BONNEN). The stamp is partially obscured by a handwritten signature in cursive, which appears to read "Friedrich Schlegel". Below the signature, the year "1844" is handwritten. The stamp itself contains the text "UNIVERSITÄT BONNEN" around the perimeter and "BIBLIOTHEK" in the center.

Guillelmo
regni presbyter
et rector 1777

Guillelmo

Guillelmo

Guillelmo

Guillelmo

Guillelmo

Guillelmo

Guillelmo

Guillelmo

95212

COMPENDIUM
THEOLOGICUM

DE JURE ET JUSTITIA

CONSUETUDINI AREMORICA
ACCOMMODATUM.

Auctore ALANO LE
CALLOCH Sacra Fa-
cultatis Parisiensis Baccalaureo, nec non in Semi-
nario Corisopitensi Theolo-
gia Professore.

Guillelmo

CORISOPITI,

Apud J. PERRIER, RR. & Illustris
Episcopi & Cleri Cornub. Typo-
graphum & Bibliopolam. 1726.

Cum Approbatione & Privilegio.

Approbatio D. CLAVEL
Doctoris Sorbonici, & Libro-
rum Censoris.

EX mandato Illustrissimi
D. D. Rectorum Sigillorū
Custodis, legi *Compendium Theo-
logicum de Jure & Justitiā Au-
thore ALANO LE CALLOCH &c.*
Lutetiæ Parisiorum, die vigesima
Augusti 1725. CLAVEL.

Approbatio D. RAOULT
Doctoris Theologi, vicarii ge-
neralis Diœcesis Cornubiensis,
& Seminarii Corisopitensis Su-
perioris.

Perlegi *Compendium Theologicum
De Justitiā & Jure*, in quo nihil
nisi fidei & moribus maximè con-
sonum inveni; immò opus est exactum,
& Aremoricæ consuetudini utiliter ac-
commodatum. Datum in Semin. Corisopo-
ditensi die 30. Aprilis 1726.
L. RAOULT Vic. Gen. & Seminarii
Superioris.

PRÆFATIO.

IMMENSUM pelagus ingre-
dimur, tenebris obitum, sco-
pulis hirsutum, procellis agita-
tum, naufragiis famosum. Hinc
nimia severitas in Barathrum mer-
git, illinc adulatoria laxitas incau-
tos decipit. Faxit Deus ut inter tot
scopulos medium teneamus, ne
aut zelo nimis amaro ducti, de
intempestivâ severitate gloriemur,
aut laxioribus opinionibus adhe-
rentes, consueamus *pulvillos sub om-
ni cubito manūs ad capiendas ani-
mas*, ut loquitur Ezechiel cap. 13.
Ex quatuor præcipuè fontibus pu-
ram de jure & justitiâ doctrinam,
Deo dante, hauriemus.

P R A E F A T I O.

1°. Ex Sacris Scripturis quæ utiles sunt *ad docendum*, *ad arguendum*, *ad corripiendum*, *ad erudiendum in justitiâ*, ut ait S. Paulus 2. ad Timoth. 3.

2°. Ex SS. PP. quos tanquam fidei præcones, veritatis magistratos, Sacre Theologiæ Doctores, vitæ æternæ Daces, in dubiis consulere debemus. *Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi, majores tuos & dicent tibi*, inquit Moyſes deuter. 32. *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*, Proverb. 22. non immeritò ergò damnata fuit à Clero gallicano hæc propositio. *Puto omnia esse hodiè melius examinata, & hanc ob rem in omni materiâ, & præcipuè in morali libentiùs juniores quàm antiquiores lego, & sequor. Doctrina fidei à veteribus, doctrina mo-*

P R A E F A T I O.

rum magis à junioribus petenda.

3°. Ex jure canonico, quod ex definitionibus Conciliorum, decretis summorum Pontificum, pleaque dubia moralia egregiè solvit. Addi potest & debet jus civile, quod etiam in foro interno obligat, nisi repugnet jus divinum.

4°. Ex principiis luminis naturalis, quæ non minus solide quam dilucide proposuerunt veteres Theologi. Ut SS. Thomas & Bonaventura; & eorum interpretes, Sylvius, Grandinus, Institutiones Theologiæ ad usum Seminarii Pictaviensis, &c.

5°. denique, cum hoc argumentum adeò intricatum sit, ut vel oculatissimi quique in eo sæpè cæcutiant, nihil temerè pronuntiandum; omnia in Trutinâ sanctuarii perpendenda; non suo, sed melioris notæ Theologorum

PRÆFATIO.

judicio standum. Ne ergo iniuriarum prudentia tua, ne sis sapiens apud remetipsum, sed prudentia tua pone modum. Proverb. 3. & 23. Consilium semper à sapiente perquire, ut loquitur Tobias cap. 4°. sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis, Ecclesiastici 32.

Cum ex vulgari axiomate, contraria juxta se posita magis elucescant, ut perfectam justitiæ & juris notitiam habeamus, agemus 1°. De Justitiâ & Jure. 2°. de iniustitiâ & ejus reparatione seu restitutione.

INDEX QUESTIONUM.

ET ARTICULORUM.

PARS I.	DE Justitiâ & Jure.	pag. 1.
QUEST. I.	De Justitiâ.	ibid.
ART. I.	De naturâ Justitiæ.	3.
ART. II.	De proprietatibus Justitiæ.	5.
ART. III.	De divisione Justitiæ.	8.
§. I.	De Justitiâ in distribuendis Beneficiis.	13.
	Digniores eligendi sunt ad beneficia.	16. & seq.
	Solvuntur Objectiones.	24. & seq.
§. II.	De Justitiâ in infligendis pœnis.	29.
ART. IV.	De subjecto justitiæ.	34.
	Datur Justitiâ Deum inter & hominem.	36.
	Patrem inter & filium datur justitiâ.	39.
	De furtis filiorum &c.	42.
	Potest esse iniustitiâ maritum inter & uxorem.	45.
	De bonis propriis, dotalibus, communibus &c.	46.
	De furtis uxorum.	47. & seq.
QUEST. II.	De Jure.	53.

INDEX.

De Jure Canonico,	57.
De Jure civili,	62.
SECT. I. De Dominio,	67.
ART. I. De subjecto Domini,	68.
An clerici sint Domini bonorum Ecclesiasticorum,	71.
Non sunt veri Domini, &c.	75.
Objectiones,	80.
ART. II. De objecto Domini,	88.
Homo non habet dominium vitæ suæ	ibid.
Objectiones,	92.
Homo dominus est suæ famæ,	94.
ART. III. De modis acquirendi domini,	96.
§. I. De divisione Bonorum, ibid.	
§. II. De occupatione bonorum, ubi de venatione, piscatione, &c.	100.
§. III. De inventione thesauri, vel rei nuper amisse,	104.
§. IV. De Bello,	108.
§. V. De præscriptione, 111. & seq.	
SECT. II. De reliquis speciebus juris, n. g. usu-fructu, Emphyteusi &c.	120.
PARS II. De Injustitiâ	129.
QUEST. I. De restitutione in genere, ejus definitio,	133.
ART. I. De necessitate restitutionis,	134.
Quam primum fieri debet restitutio, &c.	137. & seq.
ART. II. Cur restituendum sit? tres	

INDEX.

sunt causa restituendi	144.
Quid & quæplex sit culpa Theologica, vel civilis,	144.
Sufficit culpa civilis in contractu, secus extra contractum, &c.	146.
Ex casu fortuito præcisè nemo tenetur restituere,	149.
Ex peccato etiam veniali oriri potest obligatio restituendi,	151.
ART. III. Quis restituere teneatur, an ipse cooperator,	153.
§. I. De modis positivis injustæ cooperationis. De jubente,	157.
De Consulente,	159.
De Consensu,	161.
De palpante seu adulante,	163.
De Recursu,	164.
De participante,	165.
§. II. De modis negativis injustæ cooperationis,	168. & seq.
An testis teneatur ad restitutionem &c.	170.
ART. IV. Cui restituendum sit,	174.
An & cui restituere teneatur defraudantes reftigalia, Fraudeurs,	178.
Solvuntur objectiones,	182.
Operis illiciti pretium retineri non potest, generatim loquendo,	185.
ART. V. Quid & quantum restituendum sit,	188.
Quotuplicis generis sint possessores & fructus,	191.
Ad quid teneatur possessor bonæ, vel malæ, vel dubiæ fidei,	192.

INDEX.

- ART. VI. Quomodo restituendū sit, 196.
 Quomodo se geret Confessarius, cui
 committitur restitutio faciēda, 197.
 §. I. Quomodo teneantur singuli dam-
 nificatores ad restitutionem, 200.
 §. II. De ordine inter creditores,
 quinam prius solvendi, 204. & seq.
 ART. VII. Quando, seu an semper
 restituendum sit, 208.
 §. I. Quanam sunt causa excusantes
 ad tempus, 209.
 Quotuplex necessitas & impotentia,
 Ibid.
 Quomodo utraque excuset à restitu-
 tione, 210. & seq.
 Quid sentiendum de iis qui statum
 dimittere non valent &c. 212.
 Objectiones, 214.
 §. II. De causis omnino excusanti-
 bus à restitutione, 216.
 Quid sentiendum de compensatione
 ingressu in religionem &c., 218.
 QUEST. II. De restitutione in parti-
 culari, 221.
 ART. I. De eo qui nocet in bonis ani-
 mi, seu merè spiritualibus, 222.
 ART. II. De eo qui nocet in famā &c.
 224.
 Objectiones, 228.
 ART. III. De eo qui nocet in bonis
 corporis, 231.
 §. I. De obligatione restituendi ex
 homicidio, ibid. & pag. seq.
 Quid sentiendum de abortu, 237.

INDEX.

- Licet ne occidere ad propria vita de-
 fensionem, 239.
 Cur & quomodo restituere teneatur
 homicida, 242. & seq.
 §. II. De obligatione restituendi ex
 stupro & adulterio, 246.
 ART. IV. De bonis fortuna, 254.
 Quid de iis sentiendum qui ligna co-
 lligunt, vel cadunt, ibid.
 Quid est furtum mortale, &c. 256.
 Quid de minutis furtis sentiendum,
 258. & seq.

FINIS.

Errata Typographi.

- Pag. 4. lin. 16. temperentia, lege temperantia.
 Pag. 15. lin. 13. v. g. lege à fortiori.
 Pag. 33. lin. 8. agiur, lege, agitur.
 Pag. 71. lin. 6. sacerdotum, lege sacerdotum.
 Pag. 76. lin. 1. cientes, lege, scientes
 Pag. 84. lin. 6. beneficiarii, lege, beneficiarii
 Pag. 85. lin. 14. defraudeat, lege, defraudent.
 Pag. 86. lin. penultima, lege, consuetudo
 Pag. 87. lin. 4. lege, praxi quotidianâ.
 Pag. 89. lin. 11. spiritu, lege spiritus.
 Pag. 92. lin. 9. apperto, lege, aperto.
 Pag. 99. lin. 5. no, lege, non.
 Pag. 103. lin. penult. finiat, lege, finiant.
 Pag. 129. de Justitia, lege de injustitiâ
 Pag. 131. lin. 16. damnatione, lege damnatione.
 Pag. 138. lin. penult. lege, hebdomadis.
 Pag. 140. lin. 2. lege vade.
 Pag. 164. lin. 4. lege restituendum.
 Pag. 181. lin. 12. lege, transmissit ;
 & lin. 13. lege, quod.
 Pag. 186. lin. 18. lege bona.
 Pag. 188. Art 5. injuste, ablata ; dele Virgulam.
 Pag. 209. lin. penult. lege, sine.
 Pag. 215. lin. 19. lege, restituant.
 Pag. 218. lin. 12. 4a. un, lege ur.
 Pag. 245. lin. 7. lege, consobrinis.

PARS PRIMA.

DE JUSTITIA ET JURE.

Majoris perspicuitatis gratiâ hanc primam partem in duas distribuimus. Quæstiones : 1^a. erit de justitiâ, 2^a. de Jure.

QUÆSTIO PRIMA.

DE JUSTITIA.

JUSTITIÆ nomen non hic sumitur pro collectione omnium virtutum, quo sensu S. Joseph dicitur *Vir justus* Matth. 1., sed accipitur strictè pro unâ ex virtutibus Cardinalibus, quæ reddit unicuique

quod suum est. Aurea illa virtus, aliis potius nata quam sibi, principio fundavit regna, fundata stabilivit, stabilita auxit & decoravit. Ipsa universis medetur malis, seditiones restringit, exasperatos animos mitigat, pacem firmat, bellis obsistit, populos fideles, Reges gloriosos facit. Hęc cœlum cum Terrâ, suprema cum infimis, Græcos cum Barbaris felici vinculo necit.

De Justitiâ hoc posteriori sensu acceptâ quatuor erunt articuli. Primus erit de Naturâ, Secundus de Proprietatibus, Tertius de divisione, Quartus de subiecto Justitiæ.

ARTICULUS PRIMUS.

DE NATURA JUSTITIÆ.

JUSTITIA propriè accepta, à Jurisperitis dicitur firmâ & constans voluntas jus suum unicuique reddendi : Ergo non unus vel alter actus reddit hominem verè justum ; à Theologis verò, juxtâ Dialecticæ regulas definitur *virtus moralis una ex cardinalibus, inclinans voluntatem ad reddendum ad equalitatem unicuique quod suum est.* Hinc discrepat 1°. à virtutibus Theologicis, quæ versantur circa Deum ; Justitia verò occupatur circa aliquid creatum, nempè jus unicuique reddendum. 2°. à misericordiâ & gratitudine, &c. quarum actus non debentur ex stricto jure, 3°.

4 *Pars prima*

à Religionē, Pietate, & observantiā, per quas æquate reddi non potest. *Diis enim parentibus & præceptoribus non potest reddi æquate*, ex Aristotele. 4°. à prudentiā & fortitudine, quibus homo refertur ad se ipsum, non ad alterum. 5°. Denique perfecta justitia non est, quæ equalitatem non servat.

Natura justitiæ clariùs patebit ex ejus objecto, pro quo immeritò assignares internas animæ passiones, alioquin non distingueretur Justitia à fortitudine & temperentiā, quarum est imperare passionibus: proximum ergo justitiæ objectum sunt actiones externæ quatenus ad æqualitatem debita; nam justitia est necessariò ad alterum: atqui cum proximo non communicamus nisi per actiones externas v. g. mu-

de Justitiā & Jure.

tuum, emptionem, depositum, &c. Hinc sequitur. 1°. Res externas v. g. pecuniam & agros, esse solummodò objectum remotionis justitiæ. 2°. Actus internos v. g. desiderium restituendi, &c. non pertinere, strictè loquendo, ad perfectam & consummatam justitiam, de quā hic sermonem facimus.

ARTICULUS SECUNDUS

DE PROPRIETATIBUS JUSTITIÆ.

LICET tanta sit Justitiæ dignitas, ut eam poëta carminibus, oratores præconiis, Philosophi argumentis, dignè & pro meritis celebrare non valeat, aliquibus tamen virtutibus non solum Theologicis, sed etiam moralibus v. g. religione, pietate,

&c. inferiorem se agnoscit. At certe inter virtutes cardinales solam superiorem habet prudentia: Justitia quippe spectat bonum commune, si enim cuique quod suum est tribuatur, pax & tranquillitas publica servabitur. Non ita est de temperantia quæ respicit bonum privatum, vel de fortitudine, quæ utilior est in bello quam in pace, & potius malum removet quam bonum promoveat. Martyres ergo & heroës cæteris non præferuntur præcisè ob animi fortitudinem, sed propter adjunctam charitatem.

Cum omnis virtus Moralis sit *habitus electivus in mediocritate consistens*, quaritur in quo medio sita sit justitia. Duplex porro distinguitur medium, aliud *rationis*, quod recta ratio omnibus circumstantiis ritè perpensis

definit. Tale est v. g. medium temperantia, quod non est idem respectu omnium; aliud *rei*, quod à re ipsâ exteriore desumitur independentè à variis circumstantiis personæ, &c. ut contingit in solutione debitorum. Hoc medium est idem respectu omnium.

Hinc patet justitiam esse in medio *rei*, quia spectat aequalitatem rei ad rem, non verò varias Personarum conditiones. Sic v. g. si jus habeam ut mihi solvantur 100. nummi, perinde eos solvere debet sive nobilis sive ignobilis, doctus vel ignarus sit debitor. Equidè attenditur quandoque conditio personæ in distributione bonorum, pœnarum & beneficiorum, sed conditio illa debet esse intrinseca Juri, ut sit v. g. quando confertur beneficium viro docto & pio; si enim

esset extrinseca, v. g. si beneficium conferatur propter amicitiam vel consanguinitatem, committeretur peccatum acceptionis personarum, quod graviter culpatur in scripturis Jac. 2.

ARTICULUS TERTIUS.

DE DIVISIONE JUSTITIÆ.

JUSTITIA generatim dividitur in legalem & particularem. Legalis est virtus quâ privatus bonum Reipub. procurat ut ejus membrum; quatenus residet in principe dicitur imperans & Nomothetica, in civibus vero & inferioribus dicitur ministerialis & exequens. Ergo rara est admodum justitia legalis: quis enim subditus amore boni publici obedit Magistratibus? Quis

capeffit dignitatem, aut aliquod officium in Repub. intuitu boni publici? Quid attendunt plerique in dignitatibus constituti, nisi proprium commodum?

Justitia particularis respicit proximè bonum privatum, non publicum. Ejus definitio habetur articulo 1°. Hæc iterum duplex, commutativa scilicet, quâ privatus reddit alteri privato quod ipsi debitum est; & distributiva, quâ Magistratus civibus munera, pœnas & onera distribuit secundum conditionem & meritum personarum. Ergo triplex est justitia distributiva, nempe remuneratoria, quâ honores & beneficia publica pro cuiusque dignitate & meritis distribuuntur; vindicativa, quæ constituit æqualitatem inter pœnas & offensam; civilis, quæ onera publica civibus pro cuiusque

facultate distribuit, v. g. vectigalia, hospitium militum.

Justitiam legalem & particularem distingui à se invicem, ex eo præsertim patet quod diversa habeant objecta; illa nempe bonum commune, hæc verò bonum privatum respicit: adde quod ex violatione justitiæ particularis v. g. commutativæ oriatur obligatio restituendi, non item ex violatione Justitiæ legalis, nisi conjuncta sit cum justitiâ commutativâ; non raro autem utraque simul concurrit, ut in Magistratu qui ex stipendio aut pacto saltem tacito tenetur sub pœnâ restitutionis damna Reipub. avertere, quantum potest.

Multis titulis inter se distinguuntur justitia commutativa & distributiva; illa enim versatur circa commutationes, & disponit

privatum ad privatum; hæc verò occupatur circa distributiones, & refert commune ad privatum: at in hoc præcipuè à se invicem secernuntur, quod in commutativâ fervetur proportio Arithmetica seu æqualitas rei ad rem, ut videre est in solutionibus debitorum; distributiva verò servet proportionem Geometricam, quæ ex personarum meritis & conditione pendeat; ut contingit in distributione vectigalium quæ imponi debent juxta facultates civium.

Hinc 1°. in Justitiâ commutativâ attenditur ad jus absolute spectatum, in distributivâ autem ad jus relative sumptum, scilicet habitâ ratione ad varias personarum circumstantias. Hinc 2°. debitum justitiæ distributivæ minus strictum est quam debitum

commutativæ; illâ enim violatâ præcisè, non exurgit obligatio restituendi; v. g. si quis in distributione Eleemosynarum, aliquot pauperes prætermittat, injustus non est erga eos. Item Collator Beneficiorum, potest absque injustitiâ ex multis dignis eligere quos voluerit, modò non conferantur Beneficia in concursu.

Dixi violatâ præcisè *Justitiâ distributivâ*, nam si cum eâ conjuncta sit commutativa, oritur obligatio restituendi ex violatione *Justitiæ distributivæ*, ut v. g. si in distributione vectigalium unus gravetur præ alio, si in concursu beneficia non conferantur dignioribus, si summa pecuniæ non distribuatur Pauperibus à testatore determinatis, si spolia non dividantur militibus juxta mandatum Principis, si beneficia adjudicentur

tur

tur iis qui non habent jus probabilius, &c. in his & similibus casibus violatur jus strictum privatorum; ergo est obligatio reparandi damnum illatum.

Cum *justitia distributiva* præcipuè spectet vel Beneficia seu Ecclesiastica seu Laïca distribuenda, vel pœnas infligendas, non absereit sermonem protrahere de *Justitiâ* in distribuendis Beneficiis, & pœnis infligendis. Argumentum istud pertractabimus duobus Paragraphis.

---

§. I.

De Justitiâ in distribuendis Beneficiis.

QUONIAM non levia sæpè sapius committuntur peccata in præsentationibus, colla-

tionibus, nominationibus, & re-
signationibus Beneficiorum, ope-
ra pretium fore duximus hic ex-
pendere, quibus ea conferri de-
beant. Ac 1°. An liceat ea con-
ferre indignis. 2°. An conferri de-
beant dignioribus.

Indignus ille dicitur, qui obe-
undis functionibus beneficii ido-
neus non est, vel propter incitiā,
vel ob improbitatem morum. E-
contra dignus habetur quisquis ad
easdem functiones obeundas aptus
judicatur, nempè ex scientiā,
prudentiā, probis moribus, &c.
Dignior verò dicitur, non is præ-
cisè, qui majori pollet scientiā
aut pietate, sed qui, omnibus pen-
satis, judicatur melius officio suo
satisfactorius; *quandòque enim*,
inquit S. Thomas, *qui est mi-
nus doctus & sanctus, confertur ma-
gis ad utilitatem Ecclesiæ propter*

de Justitiā & Jure. 15
potentiam, industriam, &c.

Ex Beneficiis alia habent curam
Animarum annexam, ut Episco-
patus, & Rectoratus; alia non
habent hanc curam, ut Prioratus
secularis, ideòque dicuntur sim-
plicia.

Certum est. 1°. Graviter pec-
care eos omnes, qui aliquā ra-
tione, Beneficia etiam simplicia
scienter procurant indignis, eos-
que teneri ad restitutionem dam-
ni Ecclesiæ illati. Tenetur v. g.
Prælatus, qui indignum promo-
vit Pastorem, suis sumptibus su-
peditare, quæ necessaria sunt ad
salutem Parochianorum procu-
randam. Neque excusari possunt
Collatores vel Patroni, quod ig-
norent eos, quibus procurant Be-
neficia, esse indignos. Nam 1°.
Id nosse debuerant, *qui enim ig-
norat ignorabitur.* 2°. Nemo præ-

ficiendus nisi qui positivè dignus reperiatur. 3°. Sola ergò ignorantia invincibilis excusat à peccato & obligatione restituendi Prælatum vel Patronum, qui Beneficia procurant indignis. Hinc in Jure Canonico gravissimis poenis plectuntur, qui scienter indignos eligunt, nempe privantur potestate eligendi. & à Beneficiis suspenduntur per triennium, ex L. 1°. Decretalium Greg. IX. tit. 6°. c. 7°. *cum in cunctis*, & L. 3. tit. 5. c. 29. *grave nimis*. Ergò qui Beneficii munia exequi non valet, non potest tutà conscientia illud acceptare, *Beneficium enim propter officium*: si autem acceptaverit, tenetur dimittere Beneficiū, vel quàm primum, sibi comparare requisitam ad id capacitatem.

Certum est 2°. Peccati lethalis reos esse, qui eligunt vel præ-

sentant dignos, spretis dignioribus, ad Beneficia quibus annexa est animarum cura. Ita definit Concilium Trident. Sess. 24. de Reformatione c. 1°. *Omnes verò & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus.... Habent.... Hortatur & monet sancta Synodus.... Eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesie magis utiles ipsi judicaverint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint*. Eadem statuit Concilium Basileense Sess. 12^a. Cum laxiores quidam Theologi Decretum Concilii tam apertis verbis conceptum depravarent hâc suâ interpretatione, nempe sacram Synodum per *digniores* significare

voluisse dignos ; sumpto comparativo pro positivo , ut excluderet solummodò indignos ; vel id intelligendum quando fit concursus , in quo digniores præferendi sunt ex iustitiâ ob fidem eis datam , &c. Innocent. X I. anno 1679. & Clerus Gallicanus anno 1700. ejusmodi interpretationem damnarunt ut scandalosam , perniciosam , & Decreto Tridentino adversam.

Constat hæc eadè veritas ex SS. PP. *Sciant omnes*, inquit Origenes Homiliâ 6â. *quòd qui præstantior est ex omni populo , qui doctior , qui sanctior , qui in omni virtute eminentior , eligitur in Sacerdotiâ.* Quod quidem demonstrant SS. Chrysostomus , Hieronimus , Augustinus , Leo , Gregorius , Bernardus , &c. exemplis Aaronis quo nullus melior , Saülis quo nullus

eminentior , Davidis quo nullus mansuetior , Petri quo nullus charitate ferventior. Undè Innocent. III. L. 3. Decretalium Gregorii IX. tit. 12°. cap. *ut nostrum*, sic alloquitur Episcopū Mediolanensem : *non ex affectu carnali , sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum officium & Beneficium in personâ magis idoneâ dispensare.* Et S. Pius V. constitutione 52. statuit ut non solum dignis , sed etiam magis idoneis repertis , juxta Concilii Tridentini Decretum , Parochiales Ecclesiæ conferantur.

Eadem veritas ratione Theologicâ demonstratur. Beneficia primariò instituta sunt ad cultum Dei & Ecclesiæ utilitatem , secundariò ut sint quasi præmia virtutis & Doctrinæ. Atqui est cōtra utrumque finem , si digniores

postponantur minùs dignis, ut patet. Et verò fidelis dispensator, quales debent esse Collatores & Patroni, potest-ne tutâ conscientia eligere ministros & operarios minùs dignos, prætermisissis dignioribus? Denique, si dignioribus præferantur consanguinei & amici, nonne fit acceptio personarum, quam graviter carpit S. Jacobus c. 2°. suæ Epistolæ?

Ex dictis sequitur 1°. Peccare mortaliter resignantes Beneficia sua minùs dignis, aut cum illis dempermutantes; nam Conciliū Tridentinum Sess. 24. jam citatâ loquitur generatim de iis omnibus, qui quodcumque jus habent ad promotionem Beneficiariorum. Sequitur 2°. Principes, &c. teneri sub Peccato mortali dare operam, ut quàm maximè idoneis officia publica conferantur,

alioquin Respublica impletur ministris avaris & ambiciosis, qui omnia ad sua commoda detorquent, jura negligunt, & omnem justitiæ ordinem subvertunt. Hinc Jethro Socer Moyse de iis, qui ad officia publica eligendi sunt, sic loquitur Exodi 18. *Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas; & qui oderint avaritiam, &c.*

De aliis Beneficiis, quibus non incumbit cura animarum, non omnino constat apud Theologos; nonnulli enim existimant ea absque peccato mortali posse conferri minùs dignis, spretis dignioribus. Verum illa sententia absolute & universaliter falsa est, jamquàmque multis abusibus & corruptelis aperit. Quare meritò rejicitur à S. Antonino & aliis

melioris notæ Theologis.

Et verò Patroni conferendo Beneficia etiam simplicia minùs dignis, peccant in re magni momenti contra intentionem Fundatorum, & fidelitatem quam debent Ecclesiæ; magni enim interest ad Religionis Christianæ decus, ut divina officia quàm decentissimè ac devotissimè celebrentur; Canonici præsertim Cathedralium Ecclesiarum doctrinâ & pietate Prelucere debent, ut Episcopi cooperatores esse possint, meritoque Ecclesiæ senatus dicatur, quemadmodum loquitur Concilium Trident. Sess. 24. c. 12. de Reformatione: ubi propterea expetit, ut saltém dimidia pars Canonicatum in Cathedralibus Ecclesiis & Collegiatis insignibus conferatur tantum Graduatiss in Theologiâ vel Jure Canonico.

Non diffiteor tamen esse aliquos casus, in quibus licet Beneficia simplicia conferre minùs dignis v. g. ad sublevandam extremam Clerici necessitatem, ad removendum à curâ animarum Pastorem ineptum aut infirmum, quia ex ejusmodi dispensationibus Ecclesia commodum percipit.

At, *inquies*, tenentur-ne ad restitutionem, qui prætermisiss dignioribus Beneficia conferunt minùs dignis? *Resp.* peccant quidem mortaliter, ut probavimus; at non tenentur ad restitutionem, modò eligant verè dignos, nisi fiat concursus; nam vel restituendum esset digniori prætermisso, vel Ecclesiæ. Atqui neutrum dici potest. Non prius, quia privati quantumcùmque digni, non habent jus strictum ad bona Reipublice communia, v. g. ad officia,

beneficia, & eleemosynas. Non posterius, quia Ecclesia non intendit Collatores & Patronos obligare sub onere restitutionis ad eligendos digniores Ministros. peccant ergo illi contra justitiā distributivā, non autem commutativā. Res illustratur exemplo æconomi, qui non eligit diligentiores operarios; hic enim modò ministros simpliciter bonos conducit, non tenetur restituere patri-familias,

Dices. Jura, præsertim antiqua, exigunt tantum ut beneficia conferantur dignis. Undè licita est permutatio & resignatio facta digno. 2°. Papa, Episcopi, & alii Collatores absque peccato promoveant dignos sibi presentatos, licet noverint alios digniores. Hinc & omnia Diplomata Beneficiorum (*les Provisions*) sunt in formā

formā, dignum, non digniorem. 3°. Quædam sunt Beneficia ex sua institutione destinata alicui ex tali familiā, oppido, universitate, &c. tunc certè non eliguntur digniores. 4°. Apostolus Timotheum & Titum edocens conditiones & dotes Episcopi, non requirit ut sit cæteris omnibus dignior.

Resp. Hæc & similia nimis probant, cum inde concludi possit dignos præferri posse dignioribus, etiam absque peccato veniali.

Ad 1um: antiqui Canones exigunt tantum dignos, ut collatio non sit irritanda in Foro exteriori C. ut sit licita in Foro interno, seu, ut sine peccato fiat N. definit enim Concilium Trident. eos mortaliter peccare, &c. unde licita est quidem in Foro externo resignatio facta digno, at illicita

est in Foro interno, seu coram Deo.

Ad 2um. absque peccato promovent dignos, &c. quando collatio est coacta, non autem si sit libera. Unde si quod est tunc peccatum, refundi debet in Patronos, qui, cum possent & deberent, non præsunt digniores. Ratio autem cur Diplomata sint tantum in formâ *dignum*, est quod provisio in formâ *digniore*, posset in Foro externo impugnari & calumniam pati.

Ad 3um. Tunc assumendus est dignior ex illâ familiâ, vel universitate; nempe non loquimur hic de digniori absolute, sed de digniori possibili in tali hypothesi.

Ad 4um. tot dotes requirit Apostolus in Episcopo, ut iis instructus, non modò dignior, sed etiam dignissimus foret.

Inst. ergo qui se agnoscit minus dignum, non posset tutâ conscientiâ acceptare Beneficium; immò teneretur Beneficio jam acceptato renuntiare.

Ref. 1°. Consequentia illa sufficitur exemplo Sanctorum, qui regendis populis impares se judicantes, non nisi coacti onus illud angelicis humeris formidandum subire: 2°. Si differentia sit valde notabilis & manifesta, non potest Beneficium acceptare. 3°. Si humiliter de se sentiens alios se digniores existimet, debet rem totam committere viri prudentis judicio. 4°. Qui minus dignus est, non tenetur deponere Beneficium, sed diligentia & zelo compensare quod sibi deest: Immò nec propter infirmitatem & senectutem tenetur renuntiare Beneficio; curare tamen debet ne Ecclesia sibi

28 *Pars prima*
commissa ullum inde patiatur
dammum.

Si hæc omnia in trutinâ San-
ctuarii perpenderentur, indigni
à Sanctuario arcerentur, floresce-
ret Religio, stimulus pietatis &
doctrinæ augeretur, nec nisi tre-
mentes ac quasi inviti, vel ipsi di-
gniores, Beneficia præsertim cu-
rata acceptarent, scientes quòd
ars artium sit regimen animarum.

§. II.

De Justitiâ in infligendis Pœnis.

JUSTITIA vindicativa, in
novâ præsertim Lege, ubi am-
plius non viget lex Talionis, re-
vocanda videtur ad distributivam,
quâ scilicet pœnæ unicuique pro
ejus demerito infliguntur à supe-
riore, non autem à privato, cui

de Justitiâ & Jure 29
vindicta vetatur. De Justitiâ vin-
dicativâ & Judiciis unus instar
omnium consuli potest S. Tho-
mas 2. 2. q. 67.

Hic solvendum occurrit famo-
sum problema, an in causis ca-
pitalibus, mortis scilicet, vel mu-
tilationis, Judex debeat judicare
secundum allegata & probata cõ-
trâ propriam scientiam. Nega-
tiva nobis probabilior videtur sen-
tentia. 1°. Quia Deus Exod. 23.
& Daniel 13. sic alloquitur judi-
ces infontem & *justum non occides*,
non suscipies vocem mendacii, *non*
sequeris turbam ad faciendum ma-
lum, *nec in judicio plurimorum*
acquiesces sententiæ, ut à vero de-
vies. 2°. Ut æqua sit sententia,
debet esse crimen in reo, & au-
thoritas in judice. Atqui non est
crimen in accusato, ut supponi-
tur; non est quoque autoritas

in iudice ad plectendum innocentem poenâ mortis, cum illam non acceperit à Deo, cui soli competit dominium in vitam hominum, Sapientia 16. immò Deus expressè vetat, ne insons occidatur. Debet ergò Iudex potiùs officiù, bona, & vitam ipsam amittere, quàm polluere manus suas in sanguine innocentis. 3°. Illicitum est cognoscere non suam, licet centies probata sit sua. Ergò à pari quamvis millies reus probaretur, qui certò cognoscitur innocens, non liceret eum morte plectere.

Hinc sequitur lictorem certum de injustâ sententiâ, mortem innocentis non posse exequi; què admodum nec miles de injustitiâ belli omninò certus, militiam amplecti potest; si tamen certus non sit, obedire tenetur, quia

præsumptio est pro superioribus. Ergò non potest Respublica, etiâ si Tyrannus multa illi minitetur mala, innocentem capite dammare: ipse tamen tenetur tum ex charitate, tum ex justitiâ legali se offerre ad mortem subeundam pro salute Reipublice; ac si recuset, potest puniri ut magni criminis reus; qualibet enim pars debet, etiam cum sui dispendio, totum conservare.

Obj. Deuteron. 19. in ore duorum vel trium stabit omne verbum. Undè SS. PP. Jus Ecclesiasticum & Civile, præcipiunt ut iudicium feratur secundum depositionem testium. Ratio est quia iudex est persona publica, proindeque sequi debet scientiam publicam, non privatam.

Resp. In ore duorum vel trium vera dicentium &c. C. falsa di-

centium N. adde quòd sensus horum verborum videatur esse negativus, scilicet neminem licet condemnare sine duobus aut tribus testibus. SS. PP. & Jura præcipiunt ut judicium feratur juxta depositionem testium, modò non reclamet conscientia judicis. Judex sequi debet scientiam publicam ex hypotesi quòd judicet; at in præsentì casu nec debet condemnare nec absolvere; abstineat ergò à judicio, & conetur quantum poterit, ut fallitas innotescat.

At, *inquies*, omnis ordo justitiæ sic subverteretur, nam sub prætextu innocentiae per privatam scientiam cognitam, omnis probatio legitima criminum negligetur.

Resp. Id fortè incommodi quàmque contingeret per accidens & ex malitiâ hominum; at melius

est centum nocentes absolvi, quàm unum innocentem condemnari.

Inst. Sæpè occiduntur innocentes, v. g. in expugnatione Urbium. 2°. Potest judex agere ex allegatis contrà propriam scientiam, si agatur de bonis fortunæ, quidni etiam ubi agitur de vitâ?

Resp. Ad 1um. tunc indirectè tantum & per accidens occiduntur innocentes: at judex directè intendit occidere innocentem, cum sciens & volens iniquam in eum ferat sententiam. Ad 2um. disparitas est quòd bona fortunæ non sint tanti momenti, cum recuperabilia sint, vitâ non item. Adde quòd antecedens facilius negetur quàm probetur.

ARTICULUS QUARTUS.

DE SUBJECTO JUSTITIÆ.

SUBJECTUM proximum Justitiæ voluntas, ut constat ex ejus definitione: remotum anima rationalis. Ejusdem ad seipsum Justitia esse proprie non potest, nam illius est constituit æqualitatem; porro nihil sibi ipsi æquale est. Equidem Christus sibi ipsi, seu Verbo Divino satisfecit; sed quid mirum? Cum in eo sint diversæ naturæ, ac distinctæ voluntates.

At, *inquires*, qui seipsum occidit, injustus est. Ergo est injustitia, proindeque potest esse justitia, ejusdem ad seipsum.

Resp. Est quidem injustus respectu Dei, cujus servum interimit,

de Justitiâ & Jure.

& respectu Reipublicæ, cujus membrum destruit; at injustus respectu sui ipsius dici non potest; *volenti enim non fit injuria*, ex vulgari axioma.

Hic expendunt Theologi an Deum inter & Hominem, Patrem & Filium, Maritum & Uxorem, Dominum & Servum possit esse stricta Justitia.

Constat hominem hæreticum, blasphemum, &c. injustum esse respectu Dei, cum per hæresim & blasphemiam Deus lædatur moraliter in bonis necessariis & utilibus, scilicet attributis suis. Ergo & tunc restituendus est quam primum honor Deo ablatus.

At injustusne foret Deus, si mercedem æternam justo perseveranti denegaret? Non una eâ de re opinio: affirmativa sacris Scripturis & Patribus conformior.

Rom. 4°. *Ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum.* 2°. ad Thimoth. 4°. *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus.* *Fudex.* Hinc S. Augustinus L. 4°. contra Julianum c. 3°. sic loquitur: *Deus ipse, quod absit, erit iniustus, si ad ejus regnum verus non admittatur iustus.* Eadem est mens SS. Ambrosii, Chrysostomi, & Bernardi.

Et verò vita æterna cadit sub meritum de condigno, omnibus Theologis fatentibus; ergò debetur ex strictâ justitiâ, alioquin non esset discrimen inter meritum de condigno & meritum de congruo. Hinc patet, esse justitiam in homine respectu Dei, & in Deo respectu hominis.

Obj. Imperfectio foret maxima,

si

si Deus aliquid ex stricto jure deberet; undè ex S. Bernardo, *Sic Deus merenti gloriam negaret, nulli præjudicium faceret.* 2°. In Deo & creaturâ non sunt diversa jura, cum omne jus creature sit Dei. Item creatura non potest reddere equale Deo, etiam suppositâ promissione, quæ certè bonis operibus pretium & dignitatem non addit. 3°. Vita æterna Rom. 6°. *icitur gratia.* Ergò non debetur ex justitiâ.

Resp. Ad 1um. imperfectio quidem foret, si Deus ex necessitate, vel lege, aut aliquâ causâ extrinsecâ, & cum diminutione sui Dominii, aliquid deberet creature; non autem si deberet ex liberâ conventionem, & absque diminutione sui Dominii. Undè seclusâ promissione & pacto, Deus nulli præjudicium faceret, si merenti

D

ti gloriam denegaret: at cum Deus seipsum negare non possit, mirum non est quod supposito pacto non possit absque iniustitiâ *justos fraudare mercede iustitiæ*, ut ait S. Augustinus L. de Nat. & Grat. c. 2°.

Ad 2um. in Deo & creaturâ sunt distincta jura, non ejusdem sed diversi ordinis, sicut in Rege & in Subditis. Nempè in Deo est dominium supremum, in creaturâ est jus particulare, alioquin non possemus nos, nostrâque Deo per vota offerre. Sicut autem causalitas particularis creature non nocet causalitati universali Dei; ita in eadem est Dominium particulare, quod non minuit Dominium Dei supremum.

Fatemur creaturam non posse reddere æquale Deo in omni genere, sed suppositâ gratiâ & pro-

missione potest reddere æquale in aliquo saltem genere; sicut enim semen, quantum ad virtutem; æquale est arbori; ita actiones hominis iusti, seu filii adoptivi Dei, æquales sunt virtualiter vitæ æternæ: alioquin immeritò Apostolus gloriam æternam dixisset *coronam iustitiæ*. Equidem promissio & pactum Dei non conferunt dignitatem bonis operibus; sed tamen prærequiruntur, quia Deus non tenetur acceptare bona opera independentem à pacto in-ter ipsum & homines inito.

Ad 3um. vita æterna est quidem gratia quo-ad radicem, quia gratia radix est omnis meriti; at gloria dicitur quoque in Scripturâ merces, bravium, corona, &c. Ergò debetur ex iustitiâ.

Certum est dari strictam iustitiam patrem inter & filium;

ad hoc enim sufficit, ut pater possit esse injustus erga filium, & filius erga patrem. Atqui 1°. Pater potest esse injustus erga filiū, si eum occidat, infamet, mutilet, &c. & verò vel filius est emancipatus, vel non. Si prius, potest disponere de bonis suis, & contractus venditionis, emptionis, &c. inire cum ipso patre. Ergo injustus foret pater si bona filii usurparet. Si posterius, potest filius disponere de bonis castrensibus, quæ scilicet in militia vel occasione militia comparata fuerunt; idem statuendum de bonis quasi castrensibus, quæ nempe ex officio publico non mechanico, arte liberali, vel ex Beneficio Ecclesiastico acquiruntur. Hæc constant ex lege *cum oportet* cod. de bonis quæ liberis, ubi derogatur juri antiquiori, quo om-

nia bona filiorum in plenum pertinebant ad patres. Ergo sive antè, sive post emancipationem, filius habere potest bona sibi propria. Ergo pater injustus esse potest erga filium.

Emancipatio autem, vel expressa est, quando nempe fit coram iudice qui filium viginti annos natum extrâ paternam potestatem constituit, ex art. 526. nostræ consuetudinis; vel tacita quæ fit vel ratione dignitatis adeptæ, matrimonii ex consensu parentum initi, vel propter lapsum 25. annorum, modò filius separatū à patre habeat domicilium, ex art. 527. & 528. ejusdem consuetudinis.

2°. Filius potest esse injustus erga patrem, si nempe honorem ipsi debitum deneget, eum difamet, vel (quod execrandum

foret scelus) verberet, vulneret aut occidat. Item injustus est filius qui bona paterna furatur. Proverb. 28. *qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre, & dicit hoc non esse peccatum, pariceps est homicidæ.* Ergo ille tenetur ad restitutionem, sicut homicida; non enim dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, juxta decantatum toties S. Aug. adagium. At longè gravius peccat, qui parentibus indigentibus aliquid subripit; tunc enim non solum violat justitiam, sed etiam pietatem. Major tamen quantitas requiritur ad furtum mortale filii quàm extranei, quia pater non est ita invitus, ac si extraneus bona ipsius subriperet. Prudentis ergo confessarii erit habere rationem statûs & conditionis personarum, pauper-ne sit

pater an dives? Ufus rei ablatae, fuerit-ne honestus an turpis?

Hinc sequitur teneri filium patri viventi, vel fratribus (patre defuncto) restituere ex bonis castrensis aut quasi castrensis, si talia bona possideat; si autem iis careat, unicum superest restituendi medium, ut scilicet cum ad hæreditatem paternam dividendam ventum fuerit, tantum ex suâ portione detrahat & inter fratres partiatur, quantum furatus est, parte tamen suâ retentâ, v. g. si fur ille duos habeat fratres & 60. nummos furatus fuerit, non necesse est ut integram summam restituat, sufficit si cuilibet ex ambobus 20. nummos tribuat; ita enim fiet ut omnes æqualiter hæreditatem partiantur.

Eximitur tamen ab hac obli-

gatione restituendi filius, si confiter fratries tantumdem furatos fuisse, si sibi invicem remiserint, vel pater ipse verè remiserit quod & quantum donare poterat, & non ultra. Item, si in verâ extremâ necessitate filius necessaria subriperit ad victum & vestitum debitum & omnino necessarium, quia nempe crudelis pater hæc illi denegabat. Id autem nunquam consulendum, licet quandoque tolerandum.

At, *inquies*, saltem filius, qui præ cæteris in familiâ laborat, aliquid accipere poterit per modum salarii. *Resp.* Id illicitum esse, nisi pater consentiat: consentire autem censendus non est, nisi mentem suam ei patefecerit filius, & pater annuerit.

Inter Virum & Uxorem stricta potest esse justitia, ob di-

versâ cujusque jura. Undè si conjux conjugem occidat aut mutilet, debitum illi neget, adulterium committat, si vir uxoris dotem dilapidet, si uxor ex bonis communibus aliquid subripiat, &c. non solum infidelitatis, sed & veræ injustitiæ rei sunt. Ut autem pateat qualis debeat esse ordo justitiæ Virum inter & Uxorem, scire debent Confessarii quid sint bona mobilia vel immobilia, propria vel communia, &c.

1°. Bona mobilia ea sunt quæ naturâ & usu ab uno loco ad alterum transferuntur, ut pecunia. Immobilia è contrâ è loco in locum naturâ & usu non transferuntur, ut prædia. Quandoque tamen bona realiter mobilia, fictione juris immobilia sunt, ut summa pecuniæ pro do-

te assignata : item , bona verè immobilia , haberi possunt ut mobilia v. g. si mulier carens mobilibus bonis , assignet prædium aliquod ut partem in communitate bonorum habeat.

2°. Bonorum alia sunt propria , quæ jure hæreditario à parentibus proveniunt ; alia acquisita , quæ unicus homo labore proprio comparat ; alia conquisita , quæ plures homines , Maritus v. g. & Uxor communi labore & industriâ lucrantur. Quandoque tamen in jure confunduntur bona acquisita & conquisita (*acquets & conquests*)

3°. Quod ad præsens institutum valde pertinet , bona matrimonii alia sunt dotalia , alia communia. Dos , lege dotis fructum ff. *de jure dotium* , dicitur quod datur marito à muliere , parente ,

vel etiam extraneo , ut onera matrimonii sustineat. Uxor retinet dominium dotis , ex artic. 427. consuetudinis Aremoricæ , quia in societate (quale est matrimonium) singuli retinent proprietatem eorum quæ contulerunt. Bona communia sunt ea quæ in regionibus consuetudinariis , duo conjuges simul contulerunt , ut partem habeant in bonis seu mobilibus , seu immobilibus communi labore , stante matrimonio comparatis. Elapso anno & die post matrimonium , ineunt conjuges communionem illam bonorum , nisi ipsi expressè derogatum fuerit , artic. 424. his prænotatis.

Certum est 1°. Uxorem quæ aliquid ex dote subripit , inficio marito , peccare contra strictam justitiam ; quia licet dominium

dotis pertineat ad Uxorem, ejus tamen administratio & usus-fructus est penes Maritum, ex lege dotis fructum ff. ubi sic habetur: dotis fructum ad Maritum pertinere debere equitas suggerit; cum enim ipse onera matrimonii subeat, æquum est eum etiam fructus percipere. Et artic. 428. Les fruits de la terre de la Femme sont au Mari, &c. Denique artic. 429. le Mari est administrateur des biens de sa Femme. Et verò ut ritè omnia procedant, unicum debet esse in familiâ caput, alioquin quot capita, tot forent sensus.

Certum est 2°. Uxorem quæ aliquid ex bonis communibus furatur, teneri ad restitutionem, quia bona illa sunt sub dominio Mariti, qui de iis ad libitum disponere potest ex artic. 424. & 444. Ergo violaret Uxor jus Mariti,

Mariti, si quid, incio viro, subriperet. Hinc S. Aug. ep. 199. ad Edictiam, eam carpit, quòd absque mariti consensu de bonis suis disposuisset, licet ad elemosynas. Non-ne ex Apostolo 1. ad Corinth. 11. caput mulieris vir est? Et ad Ephes. 5. mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino. Merito ergò damnata fuit à cle-ro Gallicano an. 1700. hæc propositio tanquam scandalosa, familiarum paci noxia, cupiditatibus & furtis mulierum nimium favens, &c. potest Uxor viro subripere pecuniam etiam ad ludendū, si mulier talis sit conditionis, ut ludus honestus pari loco cūm alimētis & victu habeatur.

Sequitur ex dictis non posse mulierem incio Marito, quidquam gravis momenti titulo gratitudinis donare, magnam pecu-

30 *Pars prima*
nia summam largiri pro celebran-
dis missis, largas facere eleemo-
synas, (Communes enim largi-
ri potest statutis diebus, pro
facultate Mariti.) A fortiori non
potest Uxor ex bonis commu-
nibus quidquam subripere ad lu-
dum, vestes pretiosas, & alia
superflua; proindeque ii qui ludo
notabilem summam lucrantur ex
bonis communibus, tenentur ad
restitutionem, cum illa exponi
non possint ab uxore, quæ eo-
rum domina non est.

Item, peccat contra strictam
iusticiam uxor, quæ modicâ aut
nullâ dote allatâ, indigentiam
verita tempore viduitatis, sibi
aliquid occultè reservat ex bonis
communibus. Idem dicas de iis
mulieribus quæ vivente Marito
aliquid subripiunt ad favendum
quibusdam liberis præ aliis; vel

de Iustitiâ & Jure. 31
eo mortuo, bona quædam ab-
condunt, eo videlicet prætextu
ne Tabelliones in ea viscosas &
uncas manus immittant.
Excipe tamen aliquos casus,
in quibus uxor necessaria ad ho-
nestam familiæ sustentationem &
dotem servandam, potest sume-
re, & inscio Marito reservare:
v. g. si certo constet Virum esse
prodigum vel avarum: at non
nimis credendum mulieribus hac
in re. Item, Uxor potest aliquid
subripere ad avertendum grave
damnum Mariti, ut de Abigail
legitur lib. 1. Reg. cap. 25. Hac
enim ut placaret Davidem ad-
versus Nabal valde iratum, mu-
nera non levis momenti ei ob-
tulit, inscio Marito: ratio est
quia mulier in tali casu rem ma-
riti peragit, ejusque bonum pro-
curat. Denique potest Uxor, si

vir sit amens vel absens, uti re-
domesticâ ad instar Mariti.

At, *inquies*, quomodo resti-
tuere potest Uxor, quæ ex bo-
nis communibus aliquid furata
est? *Resp.* Jure Casareo posset
restituere ex bonis Paraphernali-
bus, quorum administrationem
Uxor sibi reservat: at in his
Regionibus nulla admittuntur
bona Paraphernalia, cum Ma-
ritus omnium bonorum Uxoris
administrationem & usum-fruc-
tum habeat, ut constât ex di-
ctis. Unicus ergo superest mo-
dus, ut scilicet si Uxor super-
vixerit Marito, ejus hæredibus
restituât, parte tamen suâ re-
tentâ, ut suprâ diximus de fi-
lio qui bona paterna furatus est.

Quantum ad servos, Gallice
Eslaves, utrum possit esse eos
inter & dominos justitia, non

est quod diutius immoremur in
eâ quæstione solvendâ, cum fer-
vi seu mancipia in Galliis non re-
periantur. Certè injustus foret
Dominus, qui servum enecaret,
mutilaret, &c. ejus peculium,
seu exiguam boni portionem
ipsi concessam, subriperet aut
vi auferret. Ergo est inter eos
Justitia.

QUÆSTIO SECUNDA.

DE JURE.

JUS strictè acceptum definiri
potest, *legitima potestas, seu
facultas moralis aliquid faciendi,
obtinendi, alienandi, denegandi,
&c. cujus violatio injuriâ con-
sistit.* Dividitur in jus ad rem,
quod compè quis habet ut
res nondum tradita sua fiat;

& jus in re quod quis habet in re jam ipsi tradita. Prius dat actionem tantum personalem, Posterius vero realem v. g. qui habet tantum jus ad rem, poterit quidem in jus vocare venditorem, sed rem ipsam è manibus illius cui tradita est, eripere minimè poterit, nisi habeat jus in re.

Ad jus in re tria requiruntur, 1.º. existentia rei, hinc beneficiarius non habet jus in re in fructus futuros. 2.º. Traditio Physica vel moralis, ex lege de traditionibus cod. de pactis. Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. In Galliis res illi tradita censetur cui instrumentum, (le contract) traditum est. 3.º. Titulus, seu causa aliqua possessionis, ut emptio, &c. hinc fur non ha-

bet jus in rem furtivam.

Triplex autem distinguitur titulus, scilicet verus, coloratus, & præsumptus. Tunc verus est titulus, quando quis rem emit vel accepit à vero Domino. Coloratus, est si quis rem à fure emit, qui tamen verus Dominus habetur. Præsumptus occurrat quando quis longissimo tempore rem possedit, licet nullum habeat instrumentum, seu contractum; Qui enim per 40. annos v. g. agrum pacifice possedit, censetur & præsumitur esse verus Dominus. Ad verum jus non sufficit titulus coloratus, sed requiritur verus, vel saltem præsumptus cum bonâ fide.

Jus pro lege accipi solet, & duplex distinguitur. 1.º. Naturale, quod ab ipsâ rei naturâ penderet, non autem ex liberâ Dei vel ho-

minis voluntate; Tale est istud principium, *Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis*: talia sunt pleraque decalogi præcepta. 2°. Positivum, quod non à naturâ, sed à Deo vel homine constitutum est v. g. Sanctificatio sabbati, jejunium Quadragesimale. Ergo jus positivum, divinum est vel humanum. Jus divinum subdividitur in vetus & novum; Humanum verò in Canonicum, Civile & Jus gentium. De Jure Canonico & Civili fusiùs acturi, juvat hic per transennam annotare quid sit jus gentium: Definitur illud, quod non à naturâ vel lege scriptâ, sed ex communi populorum consensu & usu introductum est: v. g. alienos legatos admittere, commercia cum extraneis nationibus inire, &c.

Famola est divisio Juris in Canonicum & Civile. Prius collectum est ex Scripturâ Sacrà, Conciliorum Canonibus, Summorum Pontificum Decretis, SS. Patrum sententiis, ac Civilibus quibusdam Legibus. Posterius conflatur ex primis justitiæ principiis, veterum Jurisconsultorum Sententiis, Imperatorum Constitutionibus.

Jus Canonicum definiri potest, *ars quibusdam constans præceptis quibus controversiæ Ecclesiasticæ dirimuntur, & fidelium actus ad æternæ beatitudinis finem diriguntur.* Jus Civile est *ars certis constans præceptis, quibus lites definiuntur civiles, & actus civium ad pacem & beatitudinem temporalem diriguntur.*

Corpus, seu collectio Juris Canonici constat quinque par-

tibus, scilicet Decreto Gratiani, libris quinque Decretalium Gregorii Noni, sexto libro Decretalium Bonifacii Octavi, Clementinis, & Decretalibus tum Joannis XXII. propriis, tum aliorum Pontificum communibus, quæ vulgò extravagantes dicuntur. Corpus Juris Civilis quatuor tantum partibus continetur, Institutionibus, Digestis, Codice, & Novellis (Nam libri feudorum propriè non sunt ex corpore Juris.) Non satis sibi providet qui corpus Juris Canonici & Institutiones saltem Juris Civilis, sibi comparare non studuerit. Juvat hîc utriusque Juris compendiosam exarare delineationem.

Decretum (seu 1^a. juris Canonici pars) est opus Gratiani Benedictini circa annum 1151.

elaboratum, sed à nâvis non omninò expeditum; nam non raro malè citat testimonia Patrum, spuria cum legitimis confundit. Undè non semel jussu Pontificum fuit expurgatum. Decretum dicitur, quòd imprimis ea, quæ per undecim sæcula in Ecclesiâ obtinuerunt Decreta, comprehendat. Operis illius tres sunt Partes. 1^a. Centum & unam distinctiones continet, in quarum primis viginti, agitur de jure & ejus partibus; in reliquis autem, de personis Ecclesiasticis v. g. de institutione, ordinibus & officiis Sacrorum Ministrorum, de Hierarchiâ & Jurisdictione Ecclesiasticâ. 2^a. Complectitur causas triginta sex, sic dictas, quia in iis causæ seu lites quædam dirimuntur. Est ergò tota hæc pars de Judiciis

Ecclesiasticis. Quæstio tertia causa 33^a. agit de pœnitentiâ, ideoque vocatur *de Pœnitentiâ*. 3^a. pars Decreti continet quinque distinctiones, quæ *de consecratione* inscribuntur, quia de rebus Sacris ac præsertim de Sacramentis & Ecclesiarum consecratione tractant.

Pars Juris Canonici secunda constat libris quinque Decretalium auctoritate Gregorii Noni à S. Raymundo de Pegnasfort circa annum 1230. collectis. Horum librorum materia hoc versu continetur. *Judex judicium, Clerus, Connubia, Crimen.*

Tertia pars, est sextus Decretalium liber ex variorum Pontificum rescriptis contextus jussu Pontificii Octavi, & operâ Guillelmi Ebrodunenſis Archiepiscopi anno 1297. Sextus vocatur; quia
tāquam

de Justitiâ & Jure. Et
tāquam appendix additus est
quinque libris Decretalium Gregorii IX.

Quarta pars complectitur Clementis V. Constitutiones, dictas ab authoris nomine Clementinas: Eas evulgavit Joannes XXII. anno 1317.

Pars quinta continet Constitutiones tum Joannis 22. proprias, tum aliorum Pontificum communes, quæ eò quòd extrà corpus juris vagarentur, dictæ sunt *Extravagantes*.

Novissimum jus Canonicum partim commune est, receptumque apud omnes Catholicos; partim proprium & singulare. Communis duo sunt genera: scilicet Bullæ posteriorum Pontificum; & Regula Cancellariæ Apostolicæ, sive Constitutiones judiciales ab Innocentio VIII. at-

que aliis Romanis Pontificibus condita, quarum præcipuæ quedam in Galliis, usu observantur.

Jus singulare, vel proprium est cujusque Diœceseos aut Provincia, ut statuta specialia variarum Ecclesiarum; vel proprium est totius nationis, ut apud nos immunitates seu libertates Ecclesiæ Gallicanæ; Pragmatica Sanctio quam in Bituricensi Conventu ex Decretis ferè Concilii Basileensis Carolus VII. anno 1438. promulgavit; ac denique Concordatum inter Leonem X. & Franciscum I. initum anno 1516., ad temperanda Pragmatica Sanctionis jura paulò strictiora.

Jus Civile, ut diximus, quatuor continet partes, Instituta, Digesta, Codicem, & Novellas.

Institutiones seu Instituta (Idem enim sonant) sunt pri-

ma juris Elementa, jussu Justiniani à Triboniano, Dorotheo & Theophilo composita, ejusdemque Imperatoris autoritate confirmata. Institutiones ab instituendo seu efformando dicuntur., & dividuntur in quatuor libros. Promulgatæ sunt anno Christi 529.

Digesta, seu pandectæ sunt Sententiæ veterum Juris-consultorum in unum volumen collectæ, quibus Justinianus Imperator vim legis attribuit an. 529. dicuntur Digesta quia infinita propemodum veterum jurisperitorum responsa, in qualemcumque ordinem digesta sit Tribonianus, &c. Pandectæ autem appellatur à duplici voce Græcâ. *πᾶν* & *δέκοναι* id est omne continere. Dividuntur in quinquaginta libros. Laudari seu citari solent Pandectæ per duplex ff.

Codex est constitutionum imperialium volumen in duodecim libros divisum. Codicem primæ prælectionis, ut aiunt, Justinianus composuit promulgavitque an. 529. Verum quia inter elucubranda Digesta, quasdam veterum juris-consultorum dissensiones observaverat, Codicem postea emendavit, appellavitque Codicem repetitæ prælectionis, editus est anno 534. Alter fuit olim Codex dictus Theodosianus ex nomine Theodosii junioris, complectens libris sexdecim leges Imperatorum à Constantino ad eundem Theodosium.

Novellæ sunt constitutiones solius Justiniani, diversis temporibus pro variis emergentibus causis editæ, & privatâ cujusdam Anonimi operâ in unum volumen collectæ. Sunt numero cen-

tum-sexaginta & octo. Dicuntur Novellæ, quia post editum Codicem prodierunt. Earum volumen dicitur authenticum, id est plurimum valens.

Licet in Jure Cæsareo seu Romano mira sapientiæ vis eluceat, non semper tamen vim legis habet in regionibus consuetudinariis, qualis est nostra Provincia; attendendum ergo diligenter an & quando Sanctiones Regiæ, & consuetudines patriæ (Quæ certè apud nos vim legis obtinent) Juri Romano derogent.

Antiquissimi ducatus Britanniæ Consuetudines primus omnium in certos articulos digessit Anonimus quidam, decimo-quarto circiter sæculo, ut vulgaris fert opinio. Opusculum illud, jussu Francisci I. reformatum fuit an. 1539. at ita præcipientes fuerunt ii;

quibus hæc demandata erat provincia, ut decem dierum spatium opus absolverint, quod vel doctissimi quique pluribus annis vix elucubraſſent. Hinc quadraginta poſt annis, ſcilicet an. 1580. nova prodiit reformatio, quæ viginti quinque continet titulos, & articulos ſexcentos octaginta quinque. Inextricabiles patitur difficultates nova etiam conſuetudo; eas doctiſſimis commentariis explanare conati ſunt D. D. d'Argentré, Sauvageau, &c. Jus Civile Romanum vel patrium, vim legis habet etiam pro Foro Interno, ubi receptum eſt, niſi repugnet Juri Divino: *obedi-
re enim magis oportet Deo quam
hominibus*; act. 5.

Inter ſpecies Juris 1um. locum obtinet Dominium; aliæ autem ſpecies, ut uſus • fructus, Em-

phyteuſis, &c. longè inferiores ſunt. Ut Ergò ordini & claritati conſulamur, hanc quaſtionem in duas partiemur ſectiones 1^a. erit de Dominio. 2^a. de reliquis ſpeciebus Juris.

SECTIO PRIMA.

DE DOMINIO

DOMINIUM, pro-ut hic ſumitur, eſt jus diſponendi de re aliqua tanquam ſua. Dividitur in directum & utile. Prius continet ſolam rei proprietatem; tale jus competit Principi reſpectu Feudorum (*Fieff.*) Poſterius continet ſolam rei utilitatem, ut in feudatario reſpectu feudi. Ex utroque exurgit Dominium perfectum,

quod ritè definiri potest *Ius in re quo quis de ipsà, omni ratione per leges licitè, disponere potest.*

Dominium subdividitur in altum & humile : altum illud est, quo Princeps vel Respublica bona subditorum propter bonum publicum sibi vindicare potest. Humile est illud quod quilibet privatus habet in rem suam. Tres erunt articuli hujus Sectionis. 1us. erit de Subjecto Domini. 2us. de Objecto 3us. de Modis acquirendi Domini.

ARTICULUS PRIMUS.

DE SUBJECTO DOMINII.

SOLA & omnis natura rationalis capax est Domini
 v. g. Deus est supremus omniū

Dominus, Angelis competit Dominium saltem in actus suos liberos, Homini omnia terrestria subiecta sunt Psal. 8. Dominium tamen illud imminutum est per peccatum Originale. Ergo & ipsi parvuli capaces sunt Domini si non actualis saltem habitualis, sicut dormientes, Galat. 4. *Quanto tempore heres parvulus est, nihil differt à servo, cum sit Dominus omnium.* Ergo & peccatoribus competit Dominium, ut definitur contra wicleffum Concilium Constantiense Sess. 15^a. Certè si per peccatum quis amitteret omne Dominium, quot dissidiis non scinderetur Respublica, cum alter alterum accusaret violatæ fidei, gratiæ perditæ, ut ejus bonum invaderet? Filios-familias, Uxores, Servos, &c. capaces esse Domini

nii constat ex dictis artic. 4. ubi de subiecto iustitiæ.

Licet communitates Religiosæ (Franciscanis exceptis) bona etiam immobilia possidere & conventui incorporare possint, ex Concilio Trident. Sess. 25. cap. 3. , attamen ex ordinatione Ecclesiæ religiosus solemniter professus, talis Domini incapax est, ex eadem Sess. cap. 2°. Id constat vel ex ipsis antiquioribus Canonibus, qui definiunt monachos, Religiososque Professos, nihil habere proprii, testari non posse, nec testato succedere, nihil acquirere sibi sed Monasterio, &c. nihil ergo usurpare, nihil tanquam proprium retinere, nihil aliis concedere absque legitimâ superioris licentiâ possunt regulares utriusque sexus qui vota solemnia emiserunt.

Magno animorum æstu in scholis agitatur, an Cleris competat Dominium in bona Ecclesiastica. De Dominio bonorum patrimonialium vix ulla Quæstio; nam exemplis levitarum & Sacerdotum legis Mosaicæ, SS. Patrum in novâ lege ut Cypriani, Gregorii Nazian. &c. ac praxi quotidiana Ecclesiæ constat statum Clericalem compati posse cum Dominio rerum temporalium. Idem dicendum de bonis quasi patrimonialibus, quæ habentur ex labore Ecclesiastico, v. g. celebrando Missas, concionando, in Ecclesiis cantando, &c. Hæc enim sunt *stipendia sanctis laboribus debita*, ut loquitur Concilium Agatense sæculo 6°. & verò sicut pauper fit absolute Dominus eleemosynæ quam accipit, quidni & Clericus Do-

minium haberet stipendii quod instar elemosynæ ipsi conceditur pro celebratione Missæ, administratione Sacramentorum, &c. Non diffiteor olim quibusdā in Ecclesiis Clericos nihil sibi propriū habuisse, sed omnia in communē retulisse ut imitarentur formam vivendi primorum Christianorum; ita referunt Origenes, Augustinus, &c. At hæc vivendi ratio nec semper, nec ubique, nec ex præcepto saltem divino, viguit. Utantur tamen hoc mundo Clerici *tanquam non utentes, omnia possidentes & nihil habentes*. Meminerint nominis sui, suæque ad Tonsuram inaugurationis, quā Deum pro sorte & hereditate præclarā nimis solemniter susceperunt.

De bonis merè Ecclesiasticis; seu de redditibus beneficiorum; utrum

utrum Clerici eorum Domini sint, an œconomi tantum, acrior est controversia. Graviter peccare contra charitatem & religionem Beneficiarios qui bona Ecclesiastica prodigè expendunt, vel sordidè thesaurisant, unanimi consensu docent Theologi; at peccent ne contra Justitiā? Non una eā de re opinio. Nodum solvet sequens distinctio.

1°. Partis congruæ ad honestam & Clericalem sustentationem Dominium esse penes beneficiarios non diffitemur: *dignus est enim operarius mercede sua* Luc. 10. Quamnam autem sit honesta sustentatio, quantum ex redditibus Ecclesiasticis sibi vindicare possint ad victum & vestitum viri doctrinā, autoritate natalium splendore conspicui? Vix definiri potest. Proderunt ta-

men hæ regulæ ad dirigendum viri prudentis iudicium. 1a. honesta & Clericalis sustentatio arterioribus frugalitatis & modestiæ legibus coerceri debet quam vita laicorum; quædam in Laico tolleranda, prorsus illicita sunt Clerico, apud quem plures esse debent pauperes quàm canes venatici, equi, &c. 2a. consultius est hanc sustentationem restringere, quam relaxare; si enim cupiditati laxentur habentæ, vix quid superflui reperietur vel in pinguioribus beneficiis. 3a. In tantum habenda est ratio Doctrinæ, nobilitatis, &c. in quantum hæ doctes vergunt in commodum Ecclesiæ. 4a. Non modò fugiendus luxus, & pompa secularis, sed & cavenda sordida avaritia; hæc enim statui contumeliosa est Clericali, pauperibus perniciofa;

folis commoda parentibus.

2°. Beneficarii non habent Dominium illius partis fructuum, quæ superflua est honestæ sustentationi. Hæc veritas constat 1°. ex Canonibus quos videre est totâ ferè causâ 12a. Decreti: & ex Conciliis Turonensi, Cabilonensi, Aquisgranensi, ac præsertim ex Concilio Parisiensi VI. an. 829. *Res Ecclesiæ non ut propria, sed ut Dominica, & à Domino commendatæ tractandæ.* Concilium Trident. Sess. 25. Beneficariis interdicitur ex redditibus Ecclesiasticis, qui res Sacræ sunt, patrimonium Christi & Pauperum, bona Crucifixi, pretia peccatorum, &c. constanguineos, familiaresve suos augere studeant. Hinc S. Carolus in 1°. Concilio Mediolanensi sic definit. *Noverint omnes ad quos*

cientes hujusmodi fructus, vel aliquid ex eis commodum pervenerit se eadem restitutionis lege teneri. 2°. Ex SS. PP. Ambrosio, Hieronimo, Augustino, &c. sed inter ceteros S. Bernardus sæculo XII. Epist. 2a. quæ est ad Fulconem Canonicum Lugdunensem, quæstionem dilucide solvit. *Quidquid præter necessarium victum & simplicem vestitum de altari retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Eadem asserit S. D., Lib. de Vita & Moribus Clericorum. Alexander III. initio sæculi XIII. sic rescribit Episcopo Parisiensi: *Episcopus quilibet rerum Ecclesiasticarum sit procurator, non Dominus.* S. Thomas quodlibet. 6. art. 12. *Bonorum verò Ecclesiasticorum Clerici non sunt veri Domini, sed dispensatores.* 3°.

ratione. Justitia postulat ut relictus Ecclesiastici in illos usus impendantur, pro quibus à fidelibus donati sunt; atqui fideles bona sua Ecclesiis donarunt, non tantum ad alendos ministros, sed etiam ad promovendum cultum Dei, templa reparanda, Pauperes sublevandos, &c. ut constat ex titulis foundationum, quarum formulam reperies in Capitularibus Caroli magni. Equis enim sibi persuadeat fideles bonis suis se ipsos, consanguineosque spoliasse, ut extraneos darent, & in deliciis enutrent?

Respondent adversarii, Canones & Patres intelligendos de bonis Ecclesiasticis antè quadripartitam eorum divisionem. Scilicet quatuor primis Ecclesiæ sæculis una fuit veluti massa bonorum Ecclesiasticorum, desti-

nata ad sustentationem Episcopi & Ministrorum inferiorum, ad levamen pauperum, & reparationem fabricarum. At cum inde multa exorta fuissent rixæ, præcepta fuit V. circiter sæculo, quadripartita divisio bonorum Ecclesiasticorum; ita ut prima pars Episcopo & ejus familiæ cederet, secunda Clericis, tertia Pauperibus, quarta fabricæ. Per illam divisionem, inquiunt, Beneficarii facti sunt Domini parvis cuilibet assignata, alioquin frustra facta fuisset illa divisio.

At 1°. non constat factam fuisse illam divisionem; etenim nihil Pauperibus assignatum videmus, sicut nec fabricis. Quod si alicubi Xenodochia crecta fuerint, non semper nec ubique ex redditibus Ecclesiæ, sed ut plurimum ex fidelium liberali pietate fundata

fuerunt. 2°. etiam si executioni demandata foret prætensa illa divisio, non ideo tamen mutata fuisset natura bonorum Ecclesiasticorum, quæ semper sunt Res Sacræ, patrimonium Christi & Pauperum, &c. Ergo si antè divisionem redditus Ecclesiastici in pros usus impendendi erant, & post divisionem manet idem onus, & eadem obligatio justitiæ. 3°. Canones & plerique Patres à nobis laudati, floruerunt post præceptam divisionem bonorum Ecclesiasticorum; & tamen asserunt profanum eorundem usum, furtum esse, rapinam, dissipationem, sacrilegium. Præcepta ergo est illa divisio non ad transferendum Dominium in Clericos, sed ad sedandas rixas quæ ex communitate bonorum oriri solent. Latum igitur est discrimen inter

superflua laïcorum & beneficiariorum (licet quandoque de utrifque eodem modo loqui videantur sancti Patres) ut constat ex subjectâ materiâ, bona enim Laïcorum non sunt res Sacræ, præterea peccatorum, patrimonium Christi & Pauperum.

Obj. 1°. Canones definiunt Beneficiarios non facere fructus suos, nisi ritè fungantur officio; ergo si illud impleant, faciunt fructus suos. 2°. Si Pauperes Domini sunt superflui, possunt illud surripere, vel in Foro exigere. 3°. Validæ sunt Donationes inter vivos vel causâ mortis à Beneficiariis factæ in gratiam consanguineorum, &c. hinc summus Pontifex cùm Romanis dispensat ut testamenta condant ex redditibus Ecclesiasticis, modo aliquam mulctam solvant. 4°.

Tenetur Beneficiarius satisfacere debitis contractis antequàm Beneficio gauderet. 5°. Communitates habent Dominium etiam superflui, licet illud sit quid sacrum, patrimonium Christi: ergo à pari, &c.

Resp. Ad 1um. Clerici non fungentes officio nullatenus faciunt fructus suos, quia Beneficium est propter officium: alii autem officio fungentes, faciunt fructus suos; quia ex illis sustentari possunt, & jus habent administrandi superflua. Sunt ergo Domini partis Congruæ, æconomi autem partis superfluæ.

Ad 2um. Pauper quilibet non habet jus determinatum in bona superflua, quin & Beneficiarius potest ea impendere in alios pios usus. Ergo non licet Pauperibus redditus superfluos sibi vindicare.

Ad 3um. *Diff.* Valida sunt donationes ex bonis patrimonialibus, quasi patrimonialibus, aut ex iis quæ per parcimoniam sibi subtrahit beneficiarius ex parte congruâ C. ex superfluis redditibus merè Ecclesiasticis, *Subdist.* Valida sunt in Foro externo C. in Foro interno N. scilicet, ut ait Innocent. III. cap. *cum jamdudum*, de prebendis. Multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitiâ non debent tolerari: si Papa quandoque dispensat, sicuti fertur, cum Italis ut testamenta conficiant in gratiam parentum ex bonis Ecclesiasticis, id permittit ex Dominio alto quod habet in bona suorum subditorum, & fortè quidem ad durtiam cordis, & ut majora vitentur mala.

Ad 4um. tunc sibi tanquàm Pauperi applicat beneficiarius redditus superfluos. Certè si potest hominis erè alieno oppressi debita persolvere, quidni & sua?

Ad 5um. Communitates habent Dominium ipsius fundi. Quid ergo mirum si proprietates omnium reddituum ipsis competat? At non ita est de beneficiario, qui nec fundi nec omnium fructuum Dominus est.

Sequitur ex dictis non licere beneficiario ex redditibus Ecclesiasticis consanguineos augere, sororem, &c. nuptui tradere, nepotes in scholis sustentare, nisi verè egeant, aut impensæ ad Ecclesie utilitatem probabiliter conferre videantur. Hoc sit beneficiarii dictum; si mei non fuerint dominari, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo,

scilicet nimio erga parentes affectu, qui in Ecclesiâ multorum malorum seminarium existit, ex Trident. Sess. 25. Quin & ad restitutionem tenerentur hæredes beneficiarii, qui in bona merè Ecclesiastica sacrilegas manus intulerent, quasi ipsis jure hæreditario deberentur. *Res enim transeunt cum oneribus.* Ergo hæredes non magis sunt Domini reddituum merè Ecclesiasticorum, quam ipsi beneficiarii. Et verò *Sancta Sanctorum sunt, nullus Prophanus ex eis comederit, qui comederit morte morietur, non sunt miscenda Sacra Prophanis.* Ita loquitur Sacræ Paginæ, hoc dictat vel ipsum naturale lumen.

Timeant ergo Laici ne, sicut Virga Moysis devoravit Virgas Ægyptiorum; sic bona illa Deo dicata, in manibus suis absumentur etiam

etiam patrimonialia, quod quidem quotidianâ comprobatur experientiâ: *malè enim parta, malè dilabuntur*, ut fert vulgare adagium 2°. caveat beneficiarius ne providentiæ nimium diffidens, sub prætextu futuræ necessitatis pecunias congerat, in quas consanguinei, eo defuncto, convolent. Dum sanus ergo est testamentum suum condat & executioni demandet, ne malis artibus (quod sæpè contingit) præm ejus intencionem defraudeat hæredes.

Unicum hîc expendendum super est, an scilicet beneficiarii, quibus amplum est patrimonium possint absque injustitiâ ex bonis Ecclesiasticis sumere necessaria ad victum & vestitum. *Resp.* Affirmative, quia Christus de quolibet sive divite sive paupere ge-

neratim pronunciat. *Dignus est operarius mercede sua* : & S. Paulus 1^a. ad Corinth. 9. probat multis exemplis omnes indiscriminatim Ministros Evangelii jus habere ut de Evangelio vivant. *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*. Eadem innuunt Concilia Agathense & Aquisgranense; Innoc. III. cap. *Episcopus, de præbendis*.

Et verò Dominium bonorum patrimonialium, & partis congruæ Ecclesiasticorum, nullam inter se oppositionem habent, vel ex naturâ rei, vel ex lege divinâ, vel humanâ. Ubi enim existit talis lex? Viguit quidem temporibus SS. Hieronimi & Prosperi in quibusdam Ecclesiis lex aut consuetudo ut Clerici seorsim viverent ex patrimo-

nialibus, aut in communitate ex bonis Ecclesiasticis: at ille status ubique non obtinuit, ut constat ex paxi quotoidianâ, quæ etiam apud pios & eruditos viros locum habet. Cum tamen *beatius sit magis dare quam accipere*, laudandi sunt ii, qui exemplo Apostoli sine sumptu Evangelium annuntiant. Quidquid sit, certum est Clericos debere exemplum frugalitatis & modestiæ fidelibus præbere; *habentes alimenta & quibus regantur, his contenti sint*. Opulentia ergo in Clericis non est felicitas, sed grave onus.

ARTICULUS SECUNDUS.

DE OBJECTO DOMINII.

Hic queritur an homo Dominium habeat in vitam & famam suam, an in alterum hominem? 1°. Homo non habet Dominium directum, sed utile tantum in vitam suam, quia Deus solus est Dominus vite nostrae. Deuteron 32. *ego occidam & ego vivere faciam.* Sap. 16. *Tu es Domine qui vita & necis habes potestatem:* Hinc S. Augult. pluribus confutat quosdam Donatistas qui dictis & factis docebant hereticum esse pro gratia dei se ipsum occidere. Et verò qui se ipsum occidit, peccat contra naturalem charitatem erga se ipsum; injustus est erga Deum & Rempublicam. Ergo, &c. Quod de

de Fastidia & Fure. 89

vita diximus, id de membris quoque intelligendum, cum vita membris amputatis minuatur & pereat, ac Deus tam sit Dominus membrorum nostrorum, quam vita.

Si quidam ut Samson, Eleazar, Razias, & nonnulli Christiani quos ut Martyres colit Ecclesia, se ipsos occiderunt, id speciali inspiratione, & spiritu sancti impulsu fecerunt, ut respondet Circumcellionibus S. Aug. lib. 1°. de Civ. Dei cap. 26. & cap. 61. Equidem S. Hyeronimus in 1^m. cap. Jona insinuare videtur licitum esse propria manu perire, ubi castitas periclitatur; at vel non loquitur s. n. ex sua, sed aliorum sententia, vel agit de casu in quo detur ignorantia invincibilis, aut divina inspiratio.

Hinc ab omnibus culpatur

Origenes, quod nimis carnaliter intellexerit hæc Christi Verba, sunt qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. Et verò abscissio membri non tollit, quin immò auget concupiscentiam. Adde quod sint alia remedia contra tentationes carnis, scilicet Oratio, Ieiunium, Fuga periculi, Labor Corporis vel animi v. g. Studium; *Ama lectionem Scripturarum, & carnis vitia devita- bis*; inquit S. Hieron. Merito ergo Canones irregularem declarant, homicidam, creationis inimicum & destructorem, eum qui sub quovis pretextu membrum aliquod sibi abscindit.

Sequitur non posse reum ex scilicet patibuli se projicere, venenum propriis manibus haurire, venim ad totum sanguinem emittendum aperire, &c. nec ad id

condemnari potest à iudice. Item non est licitum temere vitam exponere, levibus de causis non conservare, nimis castigatio nibus imprudenter se macerare, &c. Laudandi tamen sunt ii, qui ex consilio prudentis confessorii corpus suum castigant, & ad instar Apostoli in servitutem redigunt. Denique homo non magis habet Dominium vitæ alterius quam suæ. Ergo jus quod sibi olim arrogabant heri in vitam servorū erat planè tyrannicum.

Dixi competere homini Dominium utile in vitam suam vel alterius, quia de suo vel alieno corpore disponere potest ad operationes sibi utiles & Reipublice necessarias. Hinc Servitus Legalis in Veteri Testamento & in novâ Lege ad XIII. usque Sæculum in usu fuit. Christiani tamē

ob reverentiam Characteris Baptismalis apud Catholicos nunc servi non fiunt.

Obj. Idem esse videtur non conservare vitam propriam ac eam sibi auferre. Atqui licet interdum vitam non conservare. v. g. reus capite damnatus, potest carcere apperto non fugere ab oblato cibo abstinere. Item non tenetur quis vitam conservare mediis perarduis & extraordinariis, &c. 2°. Dux Navis potest ignem immittere in pulverem tormentarium, ne ipse cum suis in potestatem hostium veniat. 3°. Aliquis incendio consumendus in cubiculo, potest se precipitem dare per fenestram. 4°. Potest Miles pro bono publico se exponere certo mortis periculo. Ergo homo dominus est vite sue. 5°. Saltem iudices Do-

minium habent in vitam nocentum, quos ultimo supplicio addicunt.

Resp. Ad 1um. N. maj. præceptum non occidendi est mere negativum, præceptum conservandi vitam est affirmativum; Ergo non est æquè stricta utriusque obligatio. Ad 2um. Non licet nautis in navi remanentibus eam incendere, sic enim se ipsos directè occiderent, ne ludibris hostium exponantur. Ad 3um. Qui sui compos est non debet se ipsum precipitem dare, nisi qualiscunque spes salutis affluat. Ad 4um. Nego conseq. ad vitam exponendam, exigente bono publico, opus non est Dominio, sed solo naturæ instinctu quo pars pro totius conservatione exponi debet. Hinc licet periculo mortis se exponere ad ser-

vandam vitam Principis, Parentum, Amicorum, &c. ac pro injustè damnatis se offerre occidendum. Ad 5um. Sicut privatus potest amputare membrum putridum, cujus tamen Dominus non est, ita Judex qui Dei Minister est, potest interficere reum, licet ejus vitæ Dominium non habeat.

2°. Homo habet Dominium suæ famæ cum eam industriâ & labore proprio comparet. Hinc famam contempsere multi, vel ex ipsis SS. Patribus, ut SS. Aug. Hyeron. dum peccata sua scriptis mandarunt. Falsum ergo est illud mundanum axioma, *fama pretiosior est vitâ*. Si enim id verum foret, liceret pro defensione famæ sicut & vitæ alterum occidere. Posset puella abortum procurare, ne infame-

tur. Atqui ex Innocent. XI. & Clero Gallicano, hæc prorsus illicita sunt.

At, inquires, sui ipsius infamatio peccatum est, juxta hæc verb. Eccli. cap. 41. *Curam habet de bono nomine*. Ergo homo Dominus non est famæ suæ. *Resp. cum distinct.* sui ipsius infamatio peccatum est, quando infamia redundat in alterum, ut in Filio respectu Patris, Uxoris respectu Mariti, Religiosi respectu Communitaris, Clerici respectu statûs Clericalis. C. Quando infamia in alterum non redundat *subdist.* Infamatio absque justâ causâ, peccatum est (sicut prodigalitas in bonis temporalibus) C. Si infamatio fiat ex justâ causâ v. g. ad restituendam famam alienam, vitandam superbiam, exercendam humilitatem & pœnitentiam N.

Fama est bona aliorum existimatio de nostrâ excellentiâ, quæ primariò fundata est in virtute, secundariò in nobilitate, ingenio & aliis dotibus naturalibus. Honor est testimonium exterius de illâ bonâ opinione.

ARTICULUS TERTIUS.

DE MODIS ACQUIRENDI DOMINII.

§. I.

De Divisione bonorum.

QUINQUE præcipuè recensentur modi acquirendi Dominii nempe divisio bonorum communium, occupatio, Inventio, Bellum & Praescriptio.

Licitam esse bonorum divisionem & proprietatem constat exemplis

exemplis Abrahami, Isaac, Martha, Zachari, &c. quos summopere commendat utrumque Testamentum, licet bonis terrenis affluerent. Et verò Sacra Pagina approbant contractus emptionis, venditionis; prohibent furtum, rapinam, usuram, &c. Quæ omnia bonorum proprietatem licitam esse supponunt. Merito ergo Ecclesia tanquam hæreticos proscrispsit Apostolicos, sic dictos quod somniarent neminem salvandum qui bonis terrenis non renuntiaret exemplo Apostolorum.

Divisio bonorum inchoata legitur Genes. 4.º & perfecta post diluvium; non quidem jure naturali, sed jure gentium, ff. lib. 1. tit. 1.º. Ex hoc jure gentium introducta bella, discretæ gentes, regna condita, Dominia distincta, agris termini positi, &c.

Obj. Jure naturali omnia sunt communia. Hinc Ss. Patres graviter carpunt divites quod communia, sibi propria facerent. 2°. Christus præcepit suis ut omnibus terrenis renuntiarent Luc. 14. Hinc Ecclesia nascentis incunabulis omnia erant inter Christianos communia. 3°. Divisio bonorum orta est ex iniquitate; meū & tuum sunt verba inania, &c. ita præsertim S. Chrysostomus.

Resp. Ad 1m. Licet jus naturale divisionem non præceperit, eam tamen non prohibet. Merito Ss. PP. invehuntur in crudelem divitum avaritiam, qui ex superfluis noliunt sublevare miseriam pauperum. Ad 2um. Christus præcepit suis abdicationem affectivam, non verò realem. Non ergo ex præcepto sed ex ferventiori charitate, omnia

erant communia, aureo illo nascentis Ecclesiæ seculo. Ad 3um. Equidem iniquitas seu cupiditas fuit occasio divisionis bonorum, at ipsa divisio in se peccatum non fuit, cum vel in Sacris Paginis probata reperitur. Contra divisionem ergo illam oratoriè, non strictè loquuntur Ss. PP.

Ex dictis patet non modò licitâ, sed & utillimâ esse rerum divisionem, nempe ut tollerentur negligentia & rixæ, quæ ex communione bonorum nata fuissent. At *inquies*, ex divisione bonorum fit ut quidam omnibus abundant, alii verò fame pereant. *Resp.* Id non omni ex divisione primariâ (de quâ hic agimus) sed ex industriâ, meritis, felicitate quorundam, &c. & ex aliorum desidia, delictis, calamitate. Quod si in secundariis rerum divisioni,

bus aliqua occurrerit iniustitia ;
prescriptione tamen alioue titulo
bonę fidei, posterius facti sunt Do-
mini rerum à majoribus accepta-
rum.

S. II.

De Occupatione Bonorum.

OCCUPATIO est apprehensio rei quę vel nullius unquam fuit, ut fera in sylvis vagantes; vel quę nullius esse censetur, ut avis quę è cavęa avolvit. Constat jure gentium occupationem esse legitimum modum acquirendi Domini, quia ut habetur lib. 41. ff. §. 3. *Quod nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.* Olim fera suam retinentes libertatem, vene me-

tallicę, bona derelicta & vacantia, erant 1.º occupantis. At jam obsolevit jus illud.

Nam 1.º qui in locis prohibitis venationi aut piscationi dant operam, inobedientię rei sunt; immo & iniustitię, si bestię inclusę sint, aut cicurata seu mansuefactę: item si ferina soboles extinguatur, pisces veneno inficiantur, &c. non omnibus ergo promiscuę competit jus venationis, sed iis duntaxat quibus Princeps vel Consuetudo hanc facultatem concedunt. Caveant tamen Domini, sub pena restitutionis, ne per se, suosve famulos segestes conculecent, agros devastent, sepes destruant, &c. meminerint se esse populorum patres, non tyrannos. Clericis & Monachis venationem quolibet tempore interdiciam, Laicis diebus festivis

prohibitam, astringunt SS. PP. de-
finiunt Concilia, suadet Reli-
gio.

2°. Venas metallicas ad Prin-
cipem vel Rempublicam pertine-
re congruit, ad sustentanda Rei-
publice onera. Gemme, Coral-
lium, &c. quæ in Littoribus re-
periuntur, inter Regem, Præfectum
maris (l' *Amiral*) & inventorem
dividenda sunt.

3°. Bona verè derelicta, quæ
scilicet Dominus eo animo ab-
jecit, ut sua esse nolit, sunt rei
occupantis. & alia sanè Instit. de
rerum divisione. Inter ea annume-
randa non sunt res naufragorum,
quas subripere vetant constitutio-
nes Regiæ sub pœna corporali,
& mulctâ pecuniariâ in quadru-
plum. Domino intra annum non
comparente, media pars est Regis,
altera Præfecti Maris (*Amiral*)

si quis tamen bona illa ex fluc-
tibus vel fundo maris extraxif-
set, 2a. pars illi adjudicatur. Hæc
constant ex Codice Marino tit.
9. art. 5. & seq. Certè non le-
vis rapinæ & crudelitatis reos
esse qui bona naufragorum usur-
pant, vel solum dicat naturale
lumen.

4°. denique bona vacantia, quæ
nempè aliquis relinquit ab intest-
tato decedens sine hæredibus,
pertinent jure *deserentia* ad Dy-
nastam, *Seigneur Haut-Justicier*,
imò & ad Dominum cui media
tantum competit Jurisdictio, si
bona illa sint spuriarum. Bona
extraneorum hujus regni, si abs-
que legitimis liberis vitam finiât,
pertinent ad Regem jure *Albi-
nagii*, *Droit d'Aubaine*.

§. III.

De Inventione.

INVENTIO Thesauri est jure Romano modus legitimus acquirendi dominii, saltem ex parte. At in nostra Consuetudine Artic. 46. Thesaurus effusus, seu vetus depositio pecunie cujus non extat memoria, totus est Principis, seu Regis.

Quoad inventionem rei nuper amissa, hæc sub pœna restitutionis, servanda censemus. 1°. Si res aliqujus sit momenti, sedulo inquirendus est Dominus, faciendæ proclamationes, schedulæ affigende, res per tempus competens servanda, &c. Deuteron. 22. *Nō videbis bovem fratris tui, aus*

ovem errantem, & prateritis: sed reduces fratri tuo, etiamsi non est propinquus frater tuus, nec nosti eum; & erunt apud te, quandiu querat frater tuus & recipiat. Et S. Augustinus lib. 40. Homil. si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti. Et verò lex naturalis dicat nemini faciendum, quod nobis fieri nollemus. At qui nemo nostrum vellet ut res ab ipso perdita, statim & absque prævia inquisitione ad proprios inventoris usus impenderetur. 2°. Si his adhibitis mediis, Dominus non apareat, res inventa non in proprium inventoris commodum convertenda, sed in pios usus impendenda. Hæc sententia Pietati & religioni favet, cupiditati obfistit, longè tutior est, cum in dubio non liceat rem alienam sibi vindicare, hanc amplexi sunt post

S. Thomam Sanctoris Doctrina Theologi, Unicum appellabimus S. Carolum 4^a. parte Act. Ecclesie Mediolan. : *Ut si Dominus diu requisitus non appareat, res inventa pauperibus aut piis locis erogetur.* Denique jure naturali constat rem alienam non posse retineri absque injustitiâ. Atqui res inventę sunt alienę, habent enim Dominum saltem incognitum. Ergo impendendę sunt in pios usus, ut & publicę utilitati & spiritali commodo Domini simul consulatur.

Huic ergo praxi Ecclesie, quę certę vim legis habere censenda est, non adversatur artic. 47. nostrę Consuetudinis; hunc enim articulum attentę perpendenti patebit, eum intelligendum esse de animantibus pavefactis, *Esparves*, quę dynastis adjudicantur, ut a-

lacrius bono invigilent publico, fures arceant, sceleratos puniat, &c.

At, *inquires*, post largitionē rei inventę ad pia opera, forsitan apparebit Dominus. 2°. Fortē pauper est inventor. *Res. p.* Ad 1um. Ergo non acceleranda imprudenter largitio, ne ad restituendum ipsi Domino teneatur inventor; quod si post diligentem Inquisitionem rem erogaverit pauperibus, liberatur a restitutione, cum rem Domini, quantum in ipso fuit, utiliter gesserit. Ne quis autem ad tales redigatur angustias, si res sit alicujus momenti, danda est Xenodochio vel alteri loco pio, cum hoc onere ut si Dominus compareat, res ei restituatur vel in se vel in æquivalenti: ita consulit S. Thom. opusc. 73. Cap. 16. Ad 2^m.

Poterit quidem inventor, si vere pauper sit, rem, post diligentem Inquisitionem, in suos usus convertere; at ne sibi fidat, sed prudenti Confessario: nemo enim iudex in propria causa, & saepe mentita est iniquitas sibi.

§. IV.

De Bello.

BELLUM justum est legitimus modus acquirendi Dominii, ex institutis de rerum divisione; ubi sic legitur: item ea quæ ab hostibus capimus, jure gentium nostra sunt. Certè si licet hostes libertate ipsaque vitâ spoliare, quidni & bonis temporalibus, quæ longè inferiora sunt? Ut autem licitum sit bellum tria requiruntur,

runtur, scilicet autoritas Principis, justa causa moraliter certa, & recta intentio. Hinc a bellis exulare debent affectus odii, crudelis atque implacabilis animus, feritas & libido dominandi, &c. Pacem debet habere voluntas, & Bellum necessitas, inquit S. Aug. Ep. 105.

Peccant ergo contra justitiam & ad restitutionem tenentur 1°. Principes qui absque maturo examine bellum suscipiunt, qui non contenti justâ compensatione in hostes effræni licentiâ sapiunt, vel per se, vel per suos Milites. 2°. Duces qui bella iniqua consulunt, qui Milites suos a furtis non deterrent, iis stipendia integre non solvunt, qui pro fictitiis militibus stipendia percipiunt, unam Civitatem præ aliâ hospitibus Militum gravant, solo mune-

rum oblatoꝝ intuitu, &c. 3.º.
 Milites, qui stipendiis suis non
 contenti, populos opprimunt,
 hospites suos vel Rusticos variis
 modis vexant, tres aut quatuor
 schedulas pro diversis domibus
 accipiunt, & ad unam divertunt,
 pecuniam ab aliis injustè extor-
 quentes, &c. Quin & ipse Dis-
 tributor Hospitiorum, eodem in-
 justitiæ peccato involvitur. Uti-
 nam præ oculis semper haberent
 milites, hoc S. Joannis Baptiste
 monitum! *Neminem concutiatis,
 neque calumniam faciatis, sed con-
 senti estote stipendiis vestris.*

§. V.

De Præscript.

PRÆSCRIPTIO seu usu-
 capio definitur, acquisitio
 Domini (etiam in foro interno)
 per possessionem legitimo tempo-
 re continuatam, ex legis præ-
 scripto. Unde qui per tempus
 competens rem bonâ fide posse-
 dit, non tenetur restituere prio-
 ri Domino rem præscriptam re-
 petenti, & probanti eam ad se
 olim pertinuisse. Constat ex u-
 troque jure, Civili ff. de usu-ca-
 pionibus & Canonico tit. de Præ-
 scriptionibus, ubi definitur Do-
 minium verè transferri Beneficio
 præscriptionis: porro Jus Cano-
 nicum est pro foro interno seu

conscientiâ. Et verò id exigit bonum publicum, ne scilicet incerta remaneant rerum Dominia, lites sint interminabiles; ac in pœnam eorum qui res suas negligunt.

At, *inquires*, tunc non videtur esse bona fides. 2°. Lex præscriptionis est pœnalis. Ergò non transfert Dominium, nisi fuerit culpa, seu negligentia in priori Domino. 3°. Non licet retinere rem tibi in foro adjudicatam, si rescias esse alienam. Ergò idem dicendum de Præscriptione. 4°. ex reg. 48. juris in 6°. *locupletari non potest quis cum alterius injuriâ vel læturâ.*

Resp. ad 1um. Scientia superveniens completo præscriptionis tempore, non tollit bonam fidem; nam ex Beneficio præscriptionis, res antea aliena, fit ve-

re tua. Ad 2um. Lex præscriptionis non est verè pœnalis, cû primariò lata fuerit ob bonum commune, ne incerta remaneant rerum Dominia; secundariò autem in pœnam negligentia. Porro potest quis absque culpâ privari re suâ, id exigente bono publico. Ad 3um. Disp. est quòd sententia judicis non tribuat, sed tantum declaret jus: at verò Respublica transfert Dominium ab uno ad alterum qui legitime præcipit. Ad 4um. equidem ex privatâ suâ autoritate non potest quis locupletari cû detrimento alterius, sed illud potest autoritate Reipublicæ, quæ alium habet Dominium in bonis subditorum.

Ex definitione præscriptionis, patet tria: præsertim ad præscribendum requiri, scilicet possessio-

nem, bonam fidem, & tempus per leges præscriptum.

1°. Ergo requiritur possessio, quâ quis rem alienam suo nomine occupat, tanquam suam. Ratio est quia ex regulâ 3^a. juris, *sine possessione præscriptio non procedit.* & ff. De usu. cap. *sine possessione usu capio contingere non potest.* Ergo Præscribere non potest qui incapax est possidendi, ut Religiosus Professus, Laicus respectu locorum sacrorum aut juris decimarum, nisi sit specialis Ecclesiæ concessio. Item non præscribit, qui rem alienam non suo, sed alterius nomine possidet, v. g. Colonus, Depositarius, Tutor & generatim quisquis rem alienam precario possidet. Hinc qui etiam bonâ fide, emit agrum a colono, non præscribit quandiu Dominus actum

aliquem possessionis exercet. Denique non præscribuntur tributa & vectigalia. Principi solvenda, obedientia & subjeçtio Episcopo debita; & generatim loquendo, ea quæ sunt jure naturali debita. Jure Casareo non curriebat præscriptio contra Minores, mente captos, &c. at in nostrâ Consuetudine art. 286. valet contra omnes, Absentes, Prodigos, Minores, &c. *sauf leur recours contre les Tuteurs.*

2°. Requiritur bona fides, quâ quis sibi prudenter persuadeat rem esse suam, vel saltem nesciat esse alienam. Id patet ex reg. 2^a. Juris, *Possessor male fidei ullo tempore non præscribit*: & ex Cóc. Lateranensi cap. finali: *desinimus ut nulla valeat absque bonâ fide præscriptio tam Canonica quam Civilis*; cum generaliter derogâ-

dum sit omni Constitutioni atque Consuetudini, quæ absque peccato mortali non potest observari. Unde oportet ut qui præscribit, in nullâ temporis parte habeat conscientiam rei alienæ. Ergo requiritur bona fides, & quidem continuata toto tempore ad præscribendum determinato.

Hinc 1.º Si autor v. g. venditor sit malæ fidei, acquisitor seu emptor, licet fraudis nescius, tenetur possessionem de novo inchoare; nec annos fraudulentæ possessionis computare potest, saltem in foro interno. Quin & universalis hæres possessoris mala fidei, nullo tempore præscribit, licet fraudem ignoret, ex ff. & Instit. de Præscript. Ratio est quia hæres & defunctus efficiunt unam moraliter personam; idcirco fictione juris mala fides

cenfetur in hærede, sicut & in eo cui succedit; eadem utriusque onera, &c. Secus dicendum de legatario seu hærede particulari, nam & usu-capere possum quod author meus usu-capere non potuit, ut habetur ff. de div. Temporibus præscriptionis.

Hinc sequitur 2.º Præscriptio nem annalem pro stipendiis famulorum, medicorum, mercatorum, &c. quinquennalem pro redditibus censualibus, Rentes constitutæ, tricenariam pro redditibus dominialibus, Rentes fœderales, &c. valere quidem pro foro externo, in quo non datur actio creditori contra debitorem expleto certo tempore; ut scilicet diligentiores sint creditores ad repetenda debita, vel debitores iterandæ solutionis discrimen non incurrant: non tamen ex

tingunt præscriptiones illę obligationem naturalem integrę solvendi; quia contra jus naturale non currit præscriptio. Ergo qui scit se plus debere, non potest tutę conscientię causari præscriptio nem ut minus solvat.

At, *inquires*, dubium impeditne bonam fidem? *Resp.* Affirmative, si precedat possessionem; quia in dubio non licet rem alienam sibi vindicare: si autem subsequatur dubium inchoatę jam possessione, nil omittendum ut veritas pateat; interimque *melior erit conditio possidentis*, donec certò constiterit rem esse alienam.

3°. Tempus ad præscriptionem requisitum non idem jure Casareo, ac Consuetudinario. Quid eā de re ferant leges Romanę legi potest in *Instit. de usu-capionibus*. Apud nos res mobilis præ-

scribitur quinquennio; immobilis quindecennio, si adsit titulus saltem coloratus absque fraude v. g. emptio; venditio, donatio, &c. quin &, ex titulo bonę fide præsumpto, res omnis præscribitur lapsu 40. annorum, licet desit instrumentum, *le Contract.* Denique adhibitę solenni possessione, & triplici proclamatione omnibus formis instructę, qui per annum integram rem pacifice possidet, præscribit contra omnes. Consulatur hac de re tit. XV. nostrę Consuetudinis, qui totus est de præscriptionibus.

Alii sunt modi minus præcipui, quibus acquiritur Dominiū, scilicet alluvio, specificatio, accessio, commixtio vel confusio, ædificatio, satio & nativitas. De his agit Justinianus l. 2. *Instit. de rerum divisione*.

SECTIO SECUNDA.

De reliquis Speciebus Juris.

SPECIES illa octo numerantur, nempe usus-fructus, usus, habitatio Emphyteusis, feudum, libellus, superficies & servitus. De his fuscè differt Justinianus l. 2. Instit. tit. 3.

Usus-fructus est *Jus utendi & fruendi rebus alienis, salva earum substantiâ*. Hinc, ut ait Justinian. loco cit. constituitur *Usus-fructus non tantum in fundo & aedibus, verum etiam in servis & jumentis & ceteris rebus, exceptis iis quæ ipso usu consumuntur, ut pecunia, &c.* Horum omnium fructus & commoda per se vel per alium percipere potest Usu-fructuarius.

de Justitiâ & Jure. 121

usufructuarius. Hinc 2°. tenetur Usu-fructuarius integram rei substantiam servare, quantum potest; quia se gerere debet ut bonus Pater familias qui rem sibi & suis in posterum conservare cupit. v. g. tenetur ad modicas saltem reparationes aedificiorum, ad substituendas alias arbores loco demortuarum, nisi tempestate vel simili casu perierint: ratio est, quod demortuae arbores ad Usu-fructuarium pertineant, non item vento dejectae.

Usus est *Jus re alienâ utendi, salva ipsius substantiâ*. Scilicet ut habetur Instit. Lib. 2., is qui fundi nudum habet usum, nihil amplius habere intelligitur quam ut oleribus, pomis, floribus, feno & lignis ad usum quotidianum utatur. Item qui usum adiu habet, ipse solus eas habitare po-

test, vixque, illi hospitem recipere licet. Tandem qui solum usum pecorum haberet, iis quidem uti posset ad stercoreandum agrum suum, sed neque Agnis neque Lana utetur, quia ista sunt in fructu. Habitatio est quasi species usus, & definitur *Jus utendi domo aliena, cum facultate alienandi ejus usum*.

Ex dictis sequitur usum propriè dictum constitui solummodo in rebus immobilibus. At, *inquies*, *communitates Franciscane usum habent rerum mobilium* v. g. *vestium, ciborum*; & tamen Dominium est penes summum Pontificem, ut declaravit Nicolaus III. & alii post ipsum Pontifices Romani. Ergo potest esse usus à Dominio distinctus in rebus suis consumptibilibus. *Resp. Dist.* Est usus improprie dictus & re-

vocabilis, ut v. g. in quolibet Religioso solemniter professio C. Usus propriè dictus & irrevocabilis N. ant. *cuiusque enim conceditur usus* (propriè dictus) *conceditur etiam res ipsa*, ejusque Dominium, ut ait S. Th. 2. 2. q. 18. artic. 1. Hac ergo Quæstio tam acriter ventilata tempore Joannis XXII. ad fidem non pertinet, sed potius ad Jus Civile: unde mirum non est quod in tam levi argumento sibi invicem opponantur Nicolaus III. & Joannes XXII.

Emphyteusis nomen Græcum est quod latine significat *infero* vel *confero*: definitur, *Contractus quo res aliqua immobilis utenda, fructuaria ac melioranda traditur, sub certo pensione*. Qui rem accipit, dicitur *Emphyteuta*; quod traditur, eos *Emphyteutica* nuncupatur;

pensio quæ debetur, Canon dicitur: pensio autem illa tanta esse non debet, quanta perciperetur ex annuo censu. Emphyteusis dari potest vel in plures generationes, vel in perpetuum. Ad Emphyteusim proximè accedit Dominium revocabile, *Domaine congeable*, quod præsertim in Cornubiâ usum obtinuit. Illius Jura & Onera legi possunt in *Opusculo Gallico* quod inscribitur, *Usances du Comté de Cornouaille*.

Feudi nomen derivatur à fœdere vel fide quam vassallus Domino præstare debet; est enim quoddam genus clientelæ propter dignitatem, vectigal, prædium-vdatum, eâ lege ut feudatarius & ejus posterî beneficii authorem perpetuò noscant. Feudum definitur, *Contractus quo traditur res*

immobilis pro fidelitate & servitio personali exhibendo, retentiâ proprietatē: ut si Rex castrum, vel dignitatem dederit viro nobili, eâ conditione ut ipi specialem reverentiam & honorem deferat, eum in bello adjuvet, &c. Discrepant ergo Emphyteusis & feudum, quod in illâ imponatur pensio solvenda, in hoc vero servitium personale exhibendum. Per libellum res emphyteutica seu feudalis transfertur ad ^{am} aliquem qui ideo dicitur libellarius.

Superficies est *Jus quod quis habet in superficiem soli alieni, eo præsertim sine ut in eo edificare possit*: qui eo jure gaudet, dicitur superficiarius, ad quem pertinet dominium utile domus superficialiariæ (nam proprietatem habet Dominus soli, cum ædificium cedit solo). Differt super-

ficies ab emphyteusi, quod in hac non tantum superficies soli, sed & ipsum solum concedatur ad usum-fructum, in illâ verò superficies soli tantum conceditur: unde si domus constructa labatur, plantæ arescant, &c. aliæ arbores plantari, domus alia ædificari possunt ab emphyteutâ, non autem à superficiario.

Servitus prout hic sumitur, est *jus quod alicui competit in re alienâ ut ipsi serviat*: talis est facultas transeundi per agrum alienû &c. servitus non tantum contractu, sed etiam legitimâ præscriptione constituitur & finitur; sic v. g. qui certo tempore per fundum alienum pacificè transit, acquirit servitutem; sicut eam amittit, qui præfixo per leges tempore transire desinit. At, *inquies*, bona fides requiritur ad præscrip-

tionem. Sed qui præscribit contra eum qui jus servitutis rusticæ habet, non gaudet bonâ fide, cum sciat tale jus alteri competere. *Resp.* N. min. alterius culpa est, si non transeat per agrum meum, nec teneor illum monere ut jure suo utatur: merè negativè me gero, & bonâ fide sine illum non uti jure suo.

Antequam huic 1^æ. parti finem imponamus, aliquid addendum de possessione, quæ sic appellatur à pedum positione. Duplex possessio, naturalis & civilis. Prior est actualis detentio corporalis rei alicujus, sive iusta sit sive injusta; sic etiam fur dicitur possidere rem furtivam. Posterior est detentio actualis vel habitualis, conformis legibus. Tribus potissimum modis acquiritur possessio. 1°. apprehensione

verâ, quæ fit pedibus vel manibus, 2°. Apprehensione fictâ, quæ fit per traditionem contractus, clavis, &c. 3°. Legum dispositione, quomodo parvulus possidet hereditatem defuncti patris. Hæc sunt præcipua possessionis privilegia; scilicet parit præscriptionem, habet præsumptionem Domini, unde in dubio melior est conditio possidentis.

PARS SECUNDA

DE JUSTITIA

ET EJUS REPARATIONE

S. E. U.

DE RESTITUTIONE.

INJUSTITIA strictè accepta est Violatio juris alieni propriè dicti. Violatio illa in agente dicitur injustitia, in patiente injuria. Ergo qui alteri injuriam infert sciens & volens, injustus est *formaliter*; si autem ignorantia invincibili quis laboret, injustus est tantum *materialiter*. Injustitia formalis

est ex genere suo peccatum morale, cum adveſetur non modo juſtitia, ſed etiam charitati: aliquid tamen culpa eſt venialis ob levitatem materiæ.

Totuplex eſt injuſtitia, quatuorplex juſtitia. Conſule quæ ſupra diximus de diſpoſitione juſtitia. Contra juſtitia diſtributivam peccatur acceptione perſonarum quæ occurrit quædam in diſtributione bonorum communium attenditur conditio perſonæ extranea, ſeu ad rem non pertinens v. g. ſi beneficium conferatur, alicui, quia conſanguineus eſt.

Acceptio perſonarum, locum habet 1°. in exhibitione honoris: unde S. Jacobus c. 2. carpiſt eos qui honorem deferunt diviti propter ſplendidam ejus veſtem. 2°. In diſtributione onerum Reipublicæ v. g. ſi quis, ut con-

fanguineis & amicis parcat, alios tributis nimium gravet. Tunc certè reſtituendi ſunt omnia dâna inde ſubſecutura. 3°. In collatione beneficiorum vel officiorum ſecularium. 4°. In iniquâ reſſitione juris v. g. ſi judex ad perſonam potius quàm æquitatem attendat, cauſis pauperum diſferendo, divitibus prolixiorum terminum concedendo ad probandum &c. Deuteron 16. nulla eris diſtantiâ perſonarum, ita parvum audieris & magnum, nec accipieris cujuſquam perſonam.

Hic quæri ſolet utrum volenti poſſit fieri injuriâ. Reſp. Negative, ſi ſit volens perfecte & rationabiliter, tunc enim cenſetur gratis dare, & cedere juri ſuo. Volenti & conſentienti non fit injuriâ, neque dolus, ex axiomate juris. Secus dicendum de eo qui vult

imperfectè & secundum quid; nã viator qui dat latroni crumenam, pauper qui solvit usuram, Christianus qui vitam prodigit ne fidẽ amittat, injuriam patiuntur. At, *inquies*, Clerico consentienti in percussione, marito volenti adulterium uxoris, sit injuria licet velint perfectè. *Resp.* Non ipsis, sed statui clericali aut matrimoniali inferitur injuria. Undè qui consentientem percussit clericum, excommunicationem incurrit; qui uxore alienã abutitur consentiente marito, adulterium committit, ut patet ex Damnatione hujus propositionis ab Innoc. X I. & Clero Gallicano. Copulã cum conjugatã consentiente marito non est adulterium, ideoque sufficit in Confessione dicere se esse fornicariũ.

His ita prænотatis de injustitiã, agendum incumbit de e-

jus

jus Reparatione, seu de Restitutione: ac 1°. quidem de Restitutione in genere, 2°. de Restitutione in particulari.

QUESTIO PRIMA.

De Restitutione in genere.

Restituere nihil aliud sonat, quàm aliquẽ iteratò statuere in possessione rei suæ. Ergò restitutio juxta vim nominis, est positio rei in pristinum statum. Fusiùs & clariùs definiri potest, *actus justitiæ commutative*, quo res ab alio accepta redditur, vel damnum injustè illatum reparatur.

Dicitur 1°. *actus justitiæ commutative*, quia peccata etiã gravissima non inducunt obligationem restituendi, nisi pugnent contra

M

justitiam strictè dictam, seu commutativam. Dicitur 2°. *quo redditur res ab alio accepta*, sive injustè ut in furto, sive justè ut in deposito, commodato, &c. Dicitur 3°. *vel damnum injustè illatum reparatur*, quia si justè v. g. auctoritate publicâ damnum illatum fuerit, nulla exurgit obligatio restituendi. De Restitutio-
ne in genere hæc septem articu-
lis expendemus.

*An, cur, restituaturquis, cui,
quid, quomodo, quando.*

ARTICULUS PRIMUS.

DE NECESSITATE RESTITUTIONIS.

N ECESSARIAM esse ad salutem restitutionem constat 1° ex Scripturis. Ezech. 23. *si egerit pœnitentiam... Et pignus*

restituerit ille impius, rapinamque reddiderit... Vitâ vivet & non morietur. Ergo à contrario si non restituerit, vitâ non vivet. Tob. 2. *Videte, ne fortè furtivus sit* (hædus) *reddite eum Dominis suis, &c.* Matth. 22. *reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* Rom. 13. *Reddite ergò omnibus debita... Nemini quidquam debeatis, &c.* 2°. Ex utroque jure; quorsum enim tot tribunalia Ecclesiastica vel secularia, nisi ut jus unicuique dicatur? Hinc tritum illud juris Canonici adagium ex S. Augustino depromptum: *Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum.*

Denique ex ratione naturali, quæ dicat servandam esse æqualitatē, aliis faciendum quod nobis fieri vellemus. Atqui sine restitutione non servatur æqualitas, non fit

aliis quod nobis fieri vellemus. Et verò sicut creatio & cōservatio non differunt essentialiter, ita rē alienā auferre & detinere invito Domino, idem reputantur, *bien d'autrui tu ne prēdras ni retiendras sciement*. Atqui vel solo naturali lumine patet illicitam esse rei alienæ ablationem, ergò & detentionem. Hinc verò fures censendi sunt nobiles vel alii, qui debita non solvunt, damna illata non reparant, &c.

Sequitur restitutionem præceptam esse jure naturali, divino, Ecclesiastico, & civili. Præceptum restituendi licet quid affirmativum sonet, est tamen verè negativum. Nam præceptum negativum illud dicitur quod prohibet malum: atqui præceptum restituendi primario prohibet malum, scilicet detentionem rei a-

lienæ invito Domino. Hinc istius præcepti hic est sensus, *non detinebis rem alienam invito Domino*.

Ex dictis multa sequuntur in praxi à confessariis observanda.

16. statim moraliter loquendo facienda est restitutio (quantum fieri potest) sicut & solutio stipendiarii famulo debiti, *levit. 19. Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque manè*. Hinc Zachæus veri pœnitentis exemplar, non ait, *reddam*, sed *reddo quadruplum*. Ratio est quòd per dilationem restitutionis damnum inferatur Domino, qui ab usu rei suæ impeditur. Aliundè qui, cum potest, non restituit, censetur esse in affectu peccati mortalis, scilicet in perversa voluntate retinendi rem alienam.

Dixi, *statim moraliter*, nam non teneris è lecto vel mensa

furgere ut statim mathematicè restituas; sufficit ergò ut restituas cum primum data fuerit opportunitas, quæ tamen procuranda est, secundum viri prudentis iudicium.

Dixi, *quantum potest*, nam si detentor factus sit impotens ad restituendum, sufficit ut habeat verum restituendi propositum statim atque sese dederit occasio & facultas. Attamen qui non possunt restituere totum, non ideo eximuntur à restitutione per partes. Unde nobiles tenentur rescindere impensas superfluas, quin & quodammodo necessarias in victu, vestitu, &c. & plebei parcere debent vino, tabaco, vestibus ultra conditionem pretiosis, &c. ut singulis annis, mensibus vel hebdomadis aliquid reservent unde successivè & per partes res-

tituere valeant. Sed de his infra uberius differemus.

26. Ergò Confessarii ne alienis peccatis comunicet, valde curare debet ne beneficiū absolutionis concedat iis pœnitentibus, in quibus sinceram restituendi voluntatem non animadverterint; quia absque tali proposito pœnitens manet in affectu peccati mortalis, proindeque indignus est absolutione donec affectum illum deposuerit. Porro qui bis, ter, aut sæpius omisit restituere, prudenter judicari potest non habere firmum restituendi propositum: ac proinde qui non steterunt promissis in prioribus confessionibus de restitutione factis, generatim loquendo, non sunt absolvendi antequam actu restituerint. Unde ejusmodi pœnitenti se hâc tandem vice restitutum asserenti, respo-

derem: credo tibi, nunc cum egregiâ illâ dispositione v. de restitutus, & postea absolveris.

6°. Non modò differenda est absolutio pœnitentibus sanis, qui cum possint restituere, semper procrastinant, sed etiam infirmis qui restitutionis onus hæredibus imprudenter committunt; præterquamquòdenim hæredes negliger se gerere soleant in talibus negotiis, verè pœnitens non videtur qui habens tempus & facultatem restituendi, ipse non restituit, sed id aliis post mortem faciendum committit. Item absolutionis incapaces sunt ii, qui cum totum restituere possint, partem tantummodò restitunt: tum quia damnum proximo inferunt, tum quia sunt in affectu perverso retinendæ partis boni alieni, ut jam diximus.

4°. Ad integritatem confessionis, non modò exprimenda res ablata, sed & culpabilis mora restitutionis; nam vel renovata fuit voluntas retinendæ rei alienæ, vel non. Si prius, tories multiplicata fuerunt peccata, quoties talis voluntas fuit renovata: At numerus peccatorum in confessione exprimendus est. Ergo, &c. si posterius, idem fuit peccatum; sed tamen eò gravius quo major fuit dilatio; nam peccatum intra eandem speciem continuatione augefcit. Porro circumstantiæ peccatum aggravantes, detegende sunt in Sacro Tribunali. Ergo si renovata fuerit voluntas retinendæ rei alienæ, si vè non, declaranda est confessario mora culpabilis restitutionis.

Tunc autem censetur renovari propositum, non modò cum po-

litivè statuis alienum detinere ; sed etiam quoties occasio restituendi occurrit , & in mentem venit res aliena , & tamen non acquiescit voluntas restitutioni faciendæ.

5°. Si tandem , ut par est , restituerit pœnitens ; antequam beneficio absolutionis gaudeat , eum excitare curet Confessarius ad specialem de peccatis injustitiæ contritionem , de quâ vix cogitant pœnitentes , quorum plerique adeò rudes sunt , ut sibi fingant se penitus Deo & hominibus satisfecisse si restituerint.

Anilis fabula est defunctos qui ex hâc vitâ pœnitentes migraverunt , detineri in Purgatorio , donec restitutiones ab iis præceptæ executioni demandentur : alioquin sequeretur quosdam defunctos , (quorum debita nun-

quàm solventur) perpetuò manuros in Purgatorio. Adde quòd nemo in alterâ vitâ puniatur pro culpâ hæredum præcisè.

ARTICULUS SECUNDUS

CUR RESTITUENDUM SIT.

TR E S generatim recensetur causæ , seu radices restitutionis ? Scilicet injusta acceptio , res accepta , & contractus. 1°. Per injustam acceptionem intelligitur omnis iniqua damni illatio , v. g. in bonis fortunæ per furtum & rapinam , in bonis famæ per detractionem , in bonis corporis per mutilationem , & stuprum , &c. 2°. per rem acceptam intelligitur non modò res ab alio injustè ablata v. g. per furtum , sed & justè accepta v. g.

per depositum : res enim omnis semper clamat Domino, ergo ipsi debet restitui. 36. Contractus seu Conventio mutua, est tertia radix restitutionis; sic quæ per mutuum, societatem, &c. accepta fuerunt, reddi debent. Uno verbo ubi est inæqualitas; (quia nempe unus habet plus, quam suum, alter vero minus, quam suum) semper facienda est restitutio ut constituatur æqualitas.

Expendunt hæc Theologi, an qui damnum alteri intulit, siue id suâ culpâ vel casu fortuito contigerit, in contractu aut extra contractum, teneatur ad restitutionem. Ut quæstio solvatur quædam annotanda sunt.

1°. Culpæ generatim duplex distinguitur; Theologica nempe, quæ est peccatum coram Deo imputabile, & juridica seu civilis

lis, quæ est omissio debitæ diligentiae, undè damnum aliquod sequitur, abstrahendo utrum hæc sit peccatum nec ne. Culpæ juridica triplex: lata quæ vulgarem, levis quæ magnam, levissima quæ summam omittit diligentiam. Sic v. g. culpæ lata reus est qui librū commodatum antè fores relinquit; in culpâ levi est qui eundem reponit in cubiculo feris non occluso; denique levissima foret culpa illius qui, cum serâ januam sibi ocluisse videatur, non probat pulsando utrum clavis erraverit.

2°. Contractus alii sunt in commodum solius accipientis, ut commodatum; alii in gratiam solius dantis, ut depositum; alii in utilitatem utriusque, ut locatio, emptio, &c. his prænotatis.

Qui damnum alteri intulit absque culpâ Theologicâ, non tenetur in foro conscientiae restituere, extrâ contractum: sic x. g. si tuum oblitus, egere puteum planum, aliquis in eum cadat, ad nihil teneris coram Deo. Nam triplex tantum est radix restitutionis, ut supra diximus, scilicet injusta acceptio seu damnificatio, res accepta, & contractus. Atqui non teneris ratione injustæ damnificationis, quia verè injustus non es, cum coram Deo culpabilis non sit oblivio illa; non ratione rei acceptæ; cum nihil acceperis; non ratione contractûs, cum nullum inieris pactum, ut supponitur. Uno verbo, tale damnum imputari debet casui fortuito. Atqui ex casu fortuito præcisè nemo tenetur ad restitutionem, ut mox probabimus.

At, *inquies*, si bos Petri in prato alieno pastus fuerit, tenebitur ad restitutionem Petrus, licet non sit reus culpæ Theologicæ. *Resp. Dist.* Tenebitur post sententiam Judicis, qui ob præsumptionem negligentiae multâ imponit C. ante sententiam Judicis *Subdist.* tenebitur in quantum factus est ditior, quia nempe bos ille pepercit pascuis Domini C. secus N.

Dixi extrâ contractum, nam in contractu sufficit culpa juridica ut quis teneatur ad reparationem damni. Sic v. g. si contractus sit in utilitatem solius accipientis, ut commodatum, tenetur accipiens ex culpâ levissimâ. Ita Greg. IX. cap. unico de commodato: si gratiâ sui tantum quis commodatum accepit, de levissimâ etiam culpâ tenetur. Si

verò contractus sit in commodū
soli dantis, ut depositum,
tū accipiens tenetur tantū
ex culpā latā, seu, ut ait Justi-
nianus, L. 3. tit. 15. *Ex eo so-
lo tenetur, si quid dolo commiserit.*
Denique si contractus sit in uti-
litate utriusque partis, acci-
piens tenetur ex levi culpā, &
a fortiori ex latā. Id constat ex
lege contractus ff. de Reg. Juris.
Et ex Institutis lib. 3. tit. 15. Hinc
qui pignus accepit, tenetur ad
exactam custodiam, non tamen
ad exactissimam. Leges autem
citatae obligant etiam in Foro con-
scientiæ; quia contrahentes
implicitè saltem se adstringunt
ad eam præstandam diligentiam
quam leges præscribunt.

Hinc Medici, Patroni, Judi-
ces, Artifices & alii qui stipen-
dia accipiunt, tenentur ex levi

culpā, quia implicitè saltem se
obligant ad maiorem præstandā
diligentiam, quam si nullum per-
ciperent stipendium. Idem dicen-
dum de Parochis, Confessariis,
Concionatoribus, Jurisconsultis
& aliis, qui mercede & stipen-
diis conducti malè consulunt:
si autem gratis & absque ullā
mercede consilia dent, tenentur
tantum ex latā culpā, seu ex
gravi negligentia. Quin & nau-
te, caupones, stabularii, &c. ob
bonum publicum lege civili co-
guntur restituere quidquid apud
se receperint, quomocunque
res perierit; nisi vis illata sit ab
extrinseco, puta fulmine, latro-
nibus irruentibus, &c.

Ex casu fortuito præcisè ne-
mo ad restitutionem tenetur;
ne vel ipse commodatarius, cap.
unico de commodato. Cum gra-

tia sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur, licet casus fortuitus ... Sibi non debeat imputari. Ratio est, quia res qualibet perit suo domino, si fortuito pereat. Porro dominus rei est commodans. Ergo ipsi, non commodatario perit. Latum igitur est discrimen inter rem commodatam & mutuam, illa enim semper pertinet ad commodantem, hæc vero transfertur ad mutuatarium.

Dixi *ex casu fortuito præcisè*; nam si commodatarius fuerit in culpâ aut morâ vel intervenerit pactum, tenebitur etiam ex casu fortuito, ut habetur eodem cap. unico, 1°. quidem si fuerit in culpâ v. g. liber commodatus tibi fuerat quo uteris domi, & ita transfulisti ubi deperditus fuit, teneris certe ex casu for-

tuito cui occasionem dedisti, 2°. Si sis in morâ v. g. equum commodatum ad duos dies, retinueris tribus diebus, ideoque perijt, &c. 3°. Quando pactum iniit ut res comodata tibi pereat, quovis modo deperdat. Addo præsumi in foro externo rem non perisse casu merè fortuito, sed adfuisse aliquam commodarii culpam seu negligentiam, nisi contrarium probetur; immò talis non admittitur probatio quando difficilius est.

Unum hic expendendum superest, an ex culpâ seu peccato veniali (de mortali enim nulla difficultas) oriatur obligatio damni reparandi per talem culpam illati. *Resp.* affirmative: nam cap. finali de injuriis generatim dicitur, si tuâ culpâ datum est damnum vel injuria interrogata, jure sua

per his satisfacere te oportet. Et
verò nisi venialis culpa sufficeret
ad obligationem restituendi, ab
eâ eximendus foret qui per mi-
nuta furta seu venialia ditior fa-
ctus est. Hinc qui ex culpâ ve-
niali grave damnum intulit v. g.
quis levi irâ correptus frangit vas
magni pretii, tenetur sub poenâ
peccati mortalis illud damnum
reparare. Id patet exemplo illius
qui per modica furta magnam
summam sibi comparavit.

Vulgò tamem sentiunt Theo-
logi talem damnificatorem non
teneri de toto damno, quia in
peccato veniali parum est volunta-
rii; at cum in praxi hæc quan-
titas determinari vix possit, con-
sulendum est reo ut rem compo-
nat seu transigat cum eo qui
damnum passus est. At, *inquires*,
si dubium sit an peccatum sit ve-

niale? vel mortale *Resp.* Tunc
totum damnum refarciendum est,
quia in huiusmodi dubio favendum
est innocenti, reus verò puniendus.

ARTICULUS TERTIUS

QUIS RESTITUERE TENEA- TUR?

DAMNUM Potest quis al-
teri inferre per se vel per
alium, utrum Physicè vel moraliter
inferat, parvi refert. Ut damni-
ficator teneatur ad restitutionem,
1.º actio debet esse iniusta & cul-
pabilis, ut supra diximus. 2.º per
se nociva, ita ut ex tali actio-
ne damnum ut plurimum sequi
soleat, talis est explosio catapultæ
respectu homicidii: nam si ex
actione damnum sequatur per ac-
cidens tantum v. g. si avarus mo-
riatur propter egritudinem ex
thesauro ablato conceptam;

damnicator non censetur esse vera causa mortis, sed nimius hominis avari erga bona sua affectus. 3°. Debet damnum, seu qui ex tali actione, nam v. g. qui ignem apposuit ad domum comburendam, non tenetur restituere si domus reverà combusta non fuerit.

Ergò solus & omnis, qui per actionem injustam, culpabilem, per se nocivam, damnum intulit, tenetur ad restitutionem. Nam vel ille rem ablatam possidet, vel non. Si prius, tenetur ratione rei acceptæ, quæ semper clamat domino. Si posterius, tenetur ratione injustæ acceptationis, seu damnificationis: si tamen is qui possidet, restituerit, alter à restitutionis onere eximitur. At, *inquies*, qui rem injustè accepit, nec possidet,

non habet plus quàm suum. *Resp.* Quid inde? dominus habet minus quàm suum. Ergò per restitutionem debet poni aequalitas:

Ad restitutionem non ii tantùm tenentur qui per se damnum inferunt proximo, sed etiam qui efficaciter cooperantur. Rom. 1. qui talia agunt digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Hinc cap. notum fit causâ 2. q. 1; dicitur facientem & consentientem par pena constringit. Et jure civili non modò fures, sed eorum cooperatores pænis plectuntur. Ratio est quia cooperator verè censetur influxisse in damnum, quin & sæpè magis influit quàm qui per se ipsum intulit. v. g. si dominus imperet servo, vir peritus suadeat idiotæ ut damnum alteri inferat.

Potè duo requiruntur ut cooperator teneatur ad restitutionem 1°. debet esse causa injusta & culpabilis. 2°. debet esse causa efficax, ita ut vi cooperationis damnum de facto inferatur. Modi injuste cooperationis novem recensentur, his versibus comprehensi.

Assilio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstands, non manifestans,

Sex primi dicuntur positivi, tres ultimi appellantur negativi. Cum autem præsens argumentum gravius sit momenti, de his omnibus injuste cooperationis modis seorsim agemus, ac 1°. quidem de modis positivis, 2°. de negativis.

§. 1.

DE MODIS POSITIVIS

INJUSTÆ COOPERATIONIS.

Iussio seu mandatum fit quando superior aliquis seu Dominus inferiori declarat verbis vel nutibus, se velle ut alteri damnum inferatur. Expressè quidem, v. g. cum dicit occide Petrum. Implicitè verò cum exclamat, quis me à Petro liberet? quo sensu Henrico II. Angliæ Regi imputata fuit mors S. Thomæ Cantuariensis.

Qui expressè vel implicitè jubet injustam rei alienæ acceptationem, tenetur restituere omne damnum inde subsecutum, etiam præ-

ter intentionem jubentis, si nempe mandatum fuerit periculosum nec sufficienter revocatum. 1°. tenetur restituere quia jubens est causa principalis damni, cum ejus nomine inferatur.

2°. Tenetur de toto damno, si mandatum fuerit periculosum, v. g. tenetur mandans restituere pro homicidio, etiam si mutilationem tantum fieri jusserit, quia tale mandatum erat periculosum, seu ex ejus executione, probabile imminebat periculum homicidii: à mutilatione enim facilis est transitus ad homicidium. Secus dicendum, si jussio non fuerit periculosa, v. g. jussisti Petro ut subriperet centum libellas, subripuit ex speciali malitiâ mille libellas, non teneris de toto damno, quia mandatum non erat periculosum, seu non erat conne-

xio probabilis inter furtum 100. libellarum, & furtum mille libellarum.

3°. Ad nihil tenetur mandans, si jussio fuerit sufficienter revocata ante executionem; tunc enim actio non fiet nomine jubentis, sed proprio motu & impulsu mandatarii. Si autem jubens non possit suam revocationem significare mandatario, tenetur sub pœnâ restitutionis monere eum, cui damnum imminet, ut rebus suis consulat.

Consulens hic dicitur, qui hortatur vel proponit motiva ad damnum inferendum, aut docet occultum nocendi modum. Qui absque bonâ fide consulit, tenetur reparare damnum ex suo consilio etiam revocato subsequutum; quia revocari quidem potest consilium quoad verba, non autem

quoad pondus rationum & impressionis factæ in mente illius cui datum est consilium : & hoc est discrimen inter mandatum & consilium ; revocatio enim prioris, non posterioris, tollit obligationem restituendi : quandoque tamen utrumque simul concurrir.

Dixi *consulentē absque bonâ fide*, &c. si enim adsit bona fides, consulens non videtur teneri ad restitutionem, ut insinuat regula 62. juris : *nullus ex consilio dummodò fraudulentum non fuerit obligatur*. Sic sapè mulierculæ, rustici & similes idiotæ excusantur à reparatione damni quod bonâ fide consuluerunt : at non excusandi sunt Doctores, Confessarii, Advocati, Medici & alii qui carent notitiâ quam ex officio suo habere tenentur ; non enim videtur stare posse bona fi-

des cum defectu scientiæ in eo qui ex officio consilium dat.

At, *inquires*, qui minus malum consulit ad vitandum majus, non tenetur restituere. Ergo non semper tenetur consulens ad restitutionem. *Resp.* Dist. Ant. Si id fiat animo nocendi, qualis sæpè occurrit in furibus N. si fiat bono animo Subdist. qui consulit ut eidem personæ v. g. Petro inferatur minus malum, cui gravius damnum certò inferendum erat C. Ant. (Tunc enim rem proximi utiliter gerit) Qui consulit ut alteri personæ determinatè minus malum inferatur, v. g. si quis volenti occidere Petrum, consulat ut pereutiat Paulum, N. Ant. tunc enim injuria inferitur Paulo.

Consensus est sententia, suffragium, aut quid simile, quo

quis declarat se velle ut aliquid fiat : nam mera complacencia non est verus consensus , ex quo oriatur obligatio restituendi. Verè consentiens damno proximi , siue inter primos , siue inter medios vel postremos , sententiam suffragiumve ferat , tenetur ad restituendum , quia omnium suffragatorum nomine & auctoritate damnum inferri censetur. Sic postremi milites , qui iniuste combustioni domus , vel homicidio iniusto cooperantur , eque tenentur ad restitutionem ac primi , licet ab his solis domus fuisset combusta , homo vulneratus ad mortem , &c. Ergò à pari , &c.

At , *inquies* , quidquid agat postremus suffragator , non poterit auertere iniquam sententiam , ut supponitur , Ergò non influit in damnum , &c. *Resp.* Saltem

potest impedire , ne ipse sententia iniqua causa sit : id autem impediet , si denegat suffragium suum ; hoc præsertim sensu monet sapiens , *noli fieri iudex , nisi valeas virtute irrumperè iniquitatem*. Hinc sequitur Canonicos qui liti iniustæ , Senatores qui sententiæ iniquæ ; Optimates qui bello iniusto consentiunt , ad restitutionem teneri. Idem dicendum de iis qui humano affectu suffragari omitunt , sicque permittunt damnum quod impedire possent.

Palparis seu qui adulando effaciter movet ad nocendum alteri , obnoxius est restitutioni. Sic qui alteri impropere quod vel uxoris adulterium , vel amici homicidium inultum relinquit , tenetur ad reparationem damni inde secuturi. Qui tamen grati-

latur de damno jam illato, non tenetur restituere; nisi ex tali gratulatione damnificator excite-
tur ad non restituendum.

Recurfus hic occurrit, quan-
dò quis injustum damnificatorem,
vel rem ipsam iniquè acceptam
apud se sciens & volens recipit.
Hic certè ad restitutionem tene-
tur, quia est causa injustæ deten-
tionis, vel etiam alterius accep-
tionis. Hinc 1.º qui recipit fu-
rem *formaliter*, seu fovet, occul-
tat, ut liberius furetur, tene-
tur restituere; secus si eum reci-
piat *materialiter*, scilicet sangui-
nis, amicitiae, humanitatis gra-
tia, &c. Hinc 2.º. Caupones à
domo suâ expellere debent fu-
res cognitos ut tales, eaque de re
moneant Judices & magistratus,
qui ipsis subsidiariam manum pre-
bere ex officio tenentur. Hinc

3.º. Domini non possunt tutâ con-
scientiâ admitttere famulos furtis
addictos, vel jam receptos tole-
rare: quin & tenentur eorum
stipendia reservare ad reparanda
damna illata.

At, *inquires*, mulier scienter co-
habitât cum viro latrone; idem
dicas de marito respectu uxoris
furtis deditæ. Atqui tamen illi
non peccant. Ergò, &c. *Resp.* Mu-
lier quæ non potest virû avocare à
furtis, saltem cavere debet ab
omni participatione in rebus
furtivis, sive ad victum sive ad
vestitum. Quantum ad virum,
cum ille dominus sit uxoris, de-
bet res ab eâ subreptas restituere
vel in specie vel in equivalenti. Ita
jubeat Tobias, *redde eum*, &c.

Participans sumi potest duobus
modis. 1.º in prædâ, ut si quis ex
agno furtivo quid comedat.

2°. In crimine seu actione inju-
stâ v. g. simul furando, scalam
tenendo, excubias agendo, &c.
Qui malâ fide, seu scienter parti-
cipat in prædâ, tenetur restituere
partem quam accepit, etiam-
si consumpta fuerit; quia nova
injuria neminem liberat ab onere
restituendi. Atqui consumptio
est nova injuria, quando possessor
est malæ fidei. Si verò res
consumpta fuerit bonâ fide, tenetur
ad id in quo factus est diti-
or, ut infra fufius probabimus.

Proximè participans in injustâ
acceptatione, tenetur de toto dam-
no, seu in solidum; quia est causa
totius damni. Nefas ergo
est ensẽ porrigere furioso quo
adversarium occidat, subministra-
re instrumenta ad furandum, res
furtivas scienter occultare vel aliò
transferre, usurariis proximè in-

servire, in turribus Turcarum
remigare contra Christianos, &c.
etiã si mors intentetur, nisi quis
hæc & similia præster. Ratio est
quia hæc sunt intrinsecè mala &
contra justitiam.

Equidem non tenemur cum vi-
tæ dispendio conservare bonum
alienum, sic non tenetur quis vi-
uti contra furiosum, qui ensẽ
arripere vult ad alterum occiden-
dum; sed positivè cooperari dam-
no proximi est prorsus illicitum.
Sic non licet ensẽ porrigere fu-
rioso, dare furi clavim domus a-
lienæ, fores effringere: hæ enim
actiones hîc & nunc sunt per se
malæ. Hinc damnata est hæc pro-
positio ab Innoc. XI. & Clero
Gallicano: *servulus qui submissis*
humeris adjuvat herum suum as-
cendere per fenestras ad stupran-
dam virginem, & multoties ei

dem subseruit deferendo scalam, aperiendo januam, cui quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis damni mentis: puta ne à domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

§. II.

DE MODIS NEGATIVIS

INJUSTÆ COOPERATIONIS.

QUI ex sua culpa non impedit damnum proximi, cum posset & deberet ex pacto vel officio impedire v. g. loquendo, obstando, manifestando, tenetur ad restitutionem: tales sunt Servi, Custodes, Confessarii, Principes, Magistratus, Patres, Domini, aliique Superiores, &c. qui tacent,

cent, non obstant, non manifestant, cum ad id ex pacto vel officio teneantur. Ratio est, quod violatio pacti seu contractus sit contra iustitiam. Ergo qui ex pacto vel officio tenentur impedire damnum proximi, nec tamen impediunt, violant iustitiam; proindeque ad restitutionem tenentur.

Dixi 1°. cum posset, nam ad impossibile nemo tenetur. Hinc magistratus, qui ortam rebellionem sedare non posset, obnoxius non est restitutioni; sicut nec custos horri cum periculo certę mortis tenetur impedire ne fur poma auferat, &c.

Dixi 2°. cum deberet ex pacto vel officio, nam si teneatur tantum ex charitate impedire damnum proximi, non tenetur ad restitutionem; ita sentiendum de privato,

qui non clamat contra fures: si tamen promiserit furi se mutum futurum, obnoxius est restitutioni eò quod reddat furem audaciorē ad facinus perpetrandum; sicque influat in damnum. Idem dicendum de eo qui alterum vi & fraude impedit ne contra furem clamet; vis enim & dolus sunt contra justitiam.

Utrum testis qui citatus à iudice ad testandum, fugit vel se occultat, teneatur ad restitutionē damni ex silentio subsecuti, non convenit inter Theologos. Certa ab incertis discernenda sunt.

1°. Constat neminem teneri ex strictā justitiā ultrò adire iudicem; vel se offerre ad testandum. Hinc qui sciens se vocandum à iudice ut testificetur, fugit vel latet; peccat quidem plerumque contra charitatem vel etiam justitiam le-

galem, si agatur de bono publico; at non violat justitiam commutativam. 2°. Qui comparet ad ferendum testimonium; nec tamen aperit veritatem; sed eam declinat tergiversationibus; æquivocationibus, &c. tenetur ad restitutionē damni inde subsecuti; quia acceptando officium testis, implicite saltem se obstrinxit ad manifestandam veritatem: uno verbo, tunc tenetur loqui ex officio. Ergo; &c.

Tota ergo difficultas est de eo qui citatus à iudice Ecclesiastico per monitorium, vel laico per libellum, nec tamen comparet ad ferendum testimonium; an scilicet teneatur ad reparanda damna ex silentio subsecuta. Alii affirmant, alii negant: nostrum non est tantas componere lites. Momenta utriusque sententiæ subi-

ciemus, ut liberum sit cuilibet, quam probabiliorē judicaverit, amplecti.

Momenta sententiæ affirmantis hæc sunt. 1°. Ille est causa damni. Ergo tenetur illud reparare. 2°. Ferre testimonium est actus justitiæ. Ergo ejus ommissio est contra justitiā. 3°. Si judex alicui præcipiat ut proferat Scripturam, & ipse eam occultet, certe tenetur de damno. Ergo à pari qui testari declinat, &c. 4°. Judex & Canonicus, qui à foro vel capitulo absunt ex industriâ, prævidentes aliquid iniqui esse gerendum, tenentur reparare damna inde subsecuta. Ergo à pari testis qui ex industriâ testimonium subterfugit, &c.

Sententia negans his nititur momentis. 1°. Qui citatus à judice testimonium declinat etiam ex in-

dustriâ, est tantum causa negativa damni, quæ obnoxia non est restitutioni, nisi teneatur impedire damnum ex officio vel pacto, ut ex dictis constat. Atqui is qui non comparet ad testandum, non tenetur loqui ex pacto, quod nulum adesse supponitur; neque ex officio, cum illud non acceptet nec suscipiat. 2°. Ante citationē non tenetur quis ex strictâ justitiâ testari, ut supra diximus. Ergo nec post, cum citatio addat tantum titulum obedientiæ; quid enim est citatio nisi præceptum? 3°. Si quis à Magistratu justus, nollet capeffere tutelam, esset quidem inobediens, non tamen injustus. Ergo à pari qui intra tempus assignatum monitorio non revelant, sunt quidem rebelles, contumaces, excommunicati, sed non verè injusti. 4°. Te-

Simonium nondum existit. Ergo Respublica in illud non habet idem jus, quod habet in Scripturam.

ARTICULUS IV.

Cui restituendum sit?

BONA quæ certum habent Dominum, sive in particulari, sive confuse cognitum, sunt ordinariè loquendo ipsi restituenda. Deuter. 22. *reduces fratris tui.* Tob. 2. *reddite eum dominis suis.* & verò res semper clamat Domino, ex axiomaie juris. Dominus minus habet quàm suum & damnum patitur, quandiu re sua privatur. Ergo ut constituatur æqualitas, & damnum reparetur, debet fieri restitutio ipsi Domino, vel ejus heredibus eo defuncto.

Hinc 1°. per eleemosinas, missas, aliave opera pia non tollitur obligatio restituendi; sic enim non reparatur damnum. Adde quod eleemosina fieri non debeat ex alieno, sed ex nostro. Hinc 2°. non licet rem restituere furi, etiam ad recuperandum rei pretium. Nam non magis licet rem latroni reddere, ut pretium ab eo recuperetur, quàm alteri vendere. Atqui posterius non licet. Deindè rem latroni reddens cooperatur injustæ detentioni subsequituræ, remque alienam in tuto loco positam rursum periculo exponit.

Dixi 1°. quæ certum habent Dominum sive in particulari; per Dominum autem hic intelligimus eum qui justè rem possidet vel administrat, sive sit Dominus proprietatis, sive non; quales sunt depositarius, tutor, custos,

&c. unde bona ablata mulieri in communitate bonorum cum marito viventi, sunt viro restituenda; sicut bona ablata minoribus non emancipatis, non ipsis sed tutori restituenda sunt: ita tamen ut juridicè declaretur bona illa esse uxoris, non solius mariti, minoris non verò tutoris.

Dixi 2.º *sive confuse cognitum*, si enim damnum illatum fuerit communitati, pago, urbi, Provinciæ, &c. restitutio facienda est ipsi communitati, pago, &c. hoc advertat Magistratus & Publicani, qui vectigalibus populos onerant præter intentionem Regis, Mercatores qui dolosis utuntur ponderibus & mensuris. Illi pecuniam ad Episcopos, Parochos vel præfectos urbium dirigant convertendam in eorum utilitatem locorum, quibus injuria illata

fuit per nimiam exactionem. Hi debent restituere iis qui ad ipsorum officinam solebant accedere, vel augendo pondus & mensuram, vel vilius vendendo: attendat tamen mercator ille, quis plus vel minus emere solitus sit, ut habitâ ratione ad majus vel minus damnum, illud ex æquo compenset, quantum fieri potest.

Dixi denique, *ordinariè loquendo*; nam 1.º. Si quis rem à latrone acceptam reddere non possit verò Domino absque periculo vitæ, vel alterius gravissimi damni, non tenerur tunc restituere, sed servanda est res donec opportuno tempore reddi possit verò Domino. Absit autem ut eam furi reddat, cum hic nullum in illam jus habeat. 2.º. Si Dominus rem suam repetat ad nocendum alteri v. g. ad occidendum inimicum,

peccas contra iustitiam, si rem restituas, quia sic cooperaris dāno alterius. Hinc & peccas saltē contra charitatem, si rem Domino restituas sibi tantum nociturā, v. g. si pecuniam ille repetat in meretrices consumendam, gladiū ad seipsum occidendum.

Defraudantes vectigalia vino vel tabaco imposita, tenentur restituere. Exactoribus Generalibus (*Fermiers Generaux*) non verò eorum Vicariis (*Commis*) qui instar famulorum stipendiis conducti bono domini invigilant.

1°. Quidem tenentur restituere, quia violant jus strictum quod habet Rex ad pereipienda vel per se vel per alium tributa & vectigalia, tanquam debita administrationis stipendia, & subsidia ad bonum publicum procurandum necessaria. *Quis enim pascit gre-*

gem & de lacte gregis non manducat? *Quis militat unquam stipendiis suis?* 1. Cor. 9. *Qui sentit onus debet sentire & commodū.* Hanc veritatem veritas ipsa Christus Dominus dictis & factis stabilivit. *Dictis quidem*, nam Matt. 22. subdolē interrogatus an liceret dare censum Cæsari, an non; viso numismate sic respondet: *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris; Cæsari.* Et per Apostolum loquens idem Christus Rom. 8. *Ideo necessitate subditi estote; non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam; ideo enim & tributa præstatis; Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.* *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal, &c.* Eandem obligationem factis confirmavit Christus, dum ad vitandum scanda-

lum iussit Petro solvere tributum, idque ex statere per miraculum invento Matt. 17. *Daeis pro me et te.*

Quod de defraudantibus dicimus, id quodque ad eorum cooperatores extendendum: nam vel cooperantur ipsi actioni iniustæ, seu defraudationi v. g. vinum vel tabacum transvehendo, occultando, &c. vel participant tantum in prædâ, v. g. scienter emendo rem defraudatam. Si prius, tenentur ad restitutionem, & quidem in solidum, seu tenentur defectu defraudantis reparare omnia damna exactoribus illata. Si posterius tenentur tantum ad solvendam eam vectigalium partem, quæ correspondet rei acceptæ. Si autem bonâ fide rem quis ement, ad nihil tenetur post illius consumptionem, nisi factus fuerit dirior; hæc

hæc ex dicendis articulo 5. clariùs patebunt.

2.º. tenentur restituere Exactoribus Generalibus; his enim proximè inferitur injuria, cum Rex vel Provincia illis jus suum transfulerit, eâ conditione ut certam pecuniæ summam persolvant. Sicut ergo pro fructibus ablatiis, segetibus conculeatis restituendum est villico, non Domino villæ, cum hic jus suum locarario transmiserit; ita post pactum, quod interunt Publicani cum Provinciâ, illis restitutio fieri debet, non Regi aut Provinciæ. Hæc intellige de defraudatione alicujus momenti; nam si levis omnino sit, restitutio fieri potest pauperibus ex consensu tacito & præsumpto Exactoris.

Nec dicas ipsos Exactores fures esse. 1.º. enim id calumniam

sapit. 2°. esto, quid inde? an licet privatis in bona p[re]donum involare? *est il permis de voler un voleur?* Hæc diligenter advertant Confessarii, & ne peccatis alienis communicent, & restituendi obligationem ipsi suâ incurrant negligentia & laxitate.

Objicies. 1°. Lex tributorum est merè p[œ]nalis. Ergò non obligat antè sententiam judicis. Confirmatur. Provincia nostra non c[on]sensit tributis tabaco impositis. 2°. Quando de nimis defraudationibus conqueruntur Exactores, Provincia in c[om]itiis aliquid de summâ solvendâ remittit Publicanis, ut damnum quod passi sunt ex æquo compensetur. Ergò non ipsis sed Provinciæ restituere debent defraudantes vectigalia.

Resp. Ad 1m. N. ant. Lex enim illa merè p[œ]nalis non est,

ejus violatio est contra obedientiam & justitiam. Atqui violatio legis vectigalium solvendorum est 1°. contra obedientiam, Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim est potestas nisi à Deo...* Itaque qui resistit potestati, *Dei ordinationi resistit, &c.* 1°. Petri 2. *Subjici igitur estote omni creaturæ propter Deum, sive, Regi tanquam præcellenti, &c.* 2°. Violatio illa est contra justitiam, ut constat ex dictis. Ergò restitutio tributorum defraudatorum fieri debet antè sententiam Judicis; ipsam tamen multam defraudantibus impositam solvere non tenetur quis antè Sententiam Judicis.

Ad confirm. Resp. Provinciâ quamlibet teneri Regi obedire, ut potè superiori. Ergò censenda est consensisse nostra Provincia

tributis tabaco impositis. Certe si legitimè imposita sunt vectigalia vino, quidni etiam imponi possunt tabaco? cum præsertim hoc superfluum videatur, illud verò prorsus necessarium.

Ad 2^m. *Resp.* Fortè prætenso illa remissio fictitia est: quæ si in quibusdam forsan comitiis facta fuerit, at certè non in omnibus. Quin & si constans & realis foret talis remissio, nihilominus restituendum foret. Exactoribus, qui tenerentur refundere Provinciam, quòd ultra legitimam compensationem acceperant.

Bona incerti Domini injustè comparata, impendenda sunt in pios usus, etiam antè sententiã judicis. Ita definiuit Alex. III. cap. cum tu. tit. de usuris. Quæ usuris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi, quibus debentur,

aut eorum hæredes, dantur pauperibus. Idem dicendum de rebus incerti domini justè acquisitis, v. g. per inventionem. Vide quæ diximus 1^a. parte, ubi de inventione. Discrimen tamen est inter utrumque, quòd re justè accepta, pauperibus post diligentem inquisitionem erogata, non remaneat penes inventorem v. g. obligatio iterum restituendi Domino comparenti; at remanet talis obligatio penes injustum possessorem, scilicet ratione injustæ acceptationis. Tutò igitur se gereret qui tales res Xenodochio, vel alicui loco pio erogaret cum hoc onere ut si Dominus appareat, res ei vel in se, vel in æquivalenti restituatur.

Operis illiciti pretium retineri non potest generatim loquendo. *L. generaliter de verborum obli.*

gal. Generaliter novimus turpes stipulationes nullius esse momenti. Hinc 1°. pauperibus vel Ecclesiæ eroganda est res simoniacè accepta. 2°. Retineri non potest pretium injustæ sententiæ, falsi testimonii, artis magicæ, ut patet ex damnatione harum propositionum factâ à Clero Gallicano anno 1700. Possunt Judices accipere munera à litigantibus, nec tenentur restituere quæ acceperunt ad pronuntiandam sententiam injustam. Incantatores, alique ejusmodi deceptores, magi &c. ex pessimis quibusque artibus lucrum captantes, licitè servare possunt bonâ a hiis artibus acquisita. 3°. Qui aliquid accepit ut bonum opus ex iustitiâ debitum exerceret, vel ut ab actu injusto abstineret, tenetur ad restitutionem, quia accipit plus quam ipsi debi-

tum est. Adde quòd exercitium iustitiæ, vel omissio injustitiæ non sint quid venale. Unde & damnata est hæc alia propositio: quando litigantes habent pro se opinionones æquè probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententiâ in favorem unius præ alio.

Denique pretium perpetratæ fornicationis, licet strictè loquendo retineri possit quandoque juxta S. Thomam q. 62. a. 3. ad 2^m. plerumque restituendum est; tum quia tale pretium vulgò fraude aut importunis precibus extorquetur, & est sepe excessivum; tum quia non potest fieri commercium ex peccato; tum quia omnes fatentur illicitum esse ex iniquitate diflescere, leges generatim pronunciant turpes stipulationes nullius esse momenti. Ergo injungit

dum est perditis mulieribus ut pretia iniquitatis pauperibus eroget, sive in poenitentiam peccati, sive ne in memoriam revocent sceleris consortes, vel denique ut questus illi turpes & libidinosi coerceantur.

ARTICULUS V.

Quid & quantum restituendum sit?

Res injustè, ablata generatim loquendo, restituenda est in specie & individuo, & quidem impensis iniqui possessoris eò loci transmittenda, ubi Dominus eam possellurus erat, si ablata non fuisset.

1°. *Restituenda est in individuo;* tum quia restitutio est positio rei in pristinum statum; tum quia res

semper clamat Domino; tum quia Dominus sapè mavult habere rem suam, quàm ejus pretium, preteritum si eam à patentibus vel amicis acceperit. Dixi, *generatim loquendo*; sunt enim aliqui casus, in quibus sufficit pretium rei restituere ad arbitrium viri prudentis; v. g. si res non extet, si Dominus alià æquivalenti contentus sit, si restitutio rei in specie fieri non possit sine evidenti periculo vitæ vel famæ, &c.

2°. *Impensis iniqui possessoris*; &c. Quia Dominus nullum damnum pati debet ex iniquitate alterius. Hinc can. 3; causâ 3^a. q. 1. sic statuitur: *Redintegrandæ sunt omnia expoliatis... Et in eo loco undè abscesserant, funditus revocanda*: Nec dicas grave damnum inde redundaturum in debitorem; quid inde? ex regulâ juris in sexto,

Damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis, imputare.

At, inquires, si Dominus post damnum ipsi illatum mutaverit domicilium, certe debitor non tenetur illuc rem transferre suis sumptibus. *Resp.* Negó propositionem: nam damnum est sapè in causâ cur Dominus ex urbe in villam secesserit, foro cesserit, negotiationi renuntiaverit, &c. ergo tunc teneretur injustus damnicator ad ferendos sumptus ad rei transvectionem necessarios; quin & debet reparare omnia damna ex mutatione domicilii subiecta. Deindè fortè Dominus rem suam absque sumptibus transvexisset, v. g. in curru quo vehabatur. Denique si tamen Dominus non potuisset rem suam absque sumptibus transferre, non tene-

retur damnicator ad illos sumptus, modò non fuerit causa mutati domicilii.

Aliter sentiendum de justo possessore, ac de iniquo detentore: is enim non tenetur ad expensas, quia sicut ditefcere non debet ex re alienâ, ita nec detrimentum ex eâ pati. Res debita ex contractu, restituenda est illius sumptibus in cujus commodum vergit contractus, ut dicat. naturalis æquitas.

Possessor triplex distinguitur, scilicet bonæ, malæ, & dubiæ fidei. Possessor bonæ fidei ille est qui prudenter, seu morali adhibitâ diligentia, putat rem esse suam vel ignorat esse alienam. Possessor malæ fidei is est qui rem alienam injustè vel accepit, vel detinet. Possessor dubiæ fidei ille dicitur, qui dubitat utrum res sit

Pars secunda

ma. De his quæritur an tenetur ad restitutionem non modo reimpius, sed et ex ipsâ perceptorum. Porro fructus quadruplicis sunt generis: naturales, qui sine industriâ producuntur, ut herbae in pratis; industriales, ut lucrum factum ex pecuniâ alienâ; mixti, qui partim industriæ, partim naturaliter proveniunt, ut vinum, triticum, &c. civiles, qui sine magnâ industriâ ex re proveniunt, qualis est latio domus. His observatis, sic concludimus.

Possessor bonæ fidei, ubi cognovit rem esse alienam, tenetur eam, si extet, fructusque naturales, mixtos, & civiles ex re perceptos, restituere; quia res clamat domino illique fructificat: deducendæ tamen sunt impensæ necessariæ vel utiles. quas occasione

De Restitutione.

195

sione rei alienæ fecit possessor bonæ fidei. Dixi, si extet, nam si res absque fraude distracta fuerit vel consumpta, immunis est a restitutione possessor bonæ fidei: quia tunc non tenetur neque ratione injustæ acceptionis, ut supponitur; neque ratione rei acceptæ, quæ amplius non extat. Excipe tamen, nisi ex consumptione rei ditior factus fuerit, quia ex regulâ juris in sexto, locupletari non debet quis cum alterius injuriâ vel jacturâ. Ergo si possessor bonæ fidei redivisus, impensisque suis pepercerit consumendo rem alienam, tenetur restituere id in quo factus est ditior.

Possessor malæ fidei tenetur rem vel ejus pretium, fructus omnes etiam consumptos restituere, quia semper tenetur titulo injustæ acceptionis, quæ randiū perseve-

rat, quandiu damnum reparatum non est. Excipe tamen fructus merè industriales, qui propriè non sunt fructus rei, sed soliùs industriæ. Hinc si quis lucratuſ fuerit ex pecuniâ alienâ, totum lucrum ipsius erit. Si tamen Dominus damnum passus fuerit, aut lucrum cessaverit ob privationem pecuniæ suæ, tenetur injustus possessor damnum emergens & lucrum cessans reparare; quia injusta acceptio & detentio est causa lucri cessantis & damni emergentis. Sic v. g. defectu pecuniæ furto ablata, domus reparanda ruit, vel quis negotiari desinit, &c.

At, inquit, saltem ad restitutionem non tenetur possessor malæ fidei, qui rem confessario commisit restituendam, nec ille restituat; quia pœnitens in hâc

hypothesi facit quod in ipso est. Ergo &c. Resp. Nego ant. nam ratione injustæ acceptionis semper tenetur restituere, donec reparatum fuerit damnum. Equidem fecit quod pro illo tempore potuit ac debuit, ideôq; a peccato dilata restitutionis excusatur. Si tamen cognoscat damnum non fuisse reparatum, debet illud resarcire, vel saltem curare, ut ipsemet confessarius restituat.

Dubia fidei possessor, inquit, diligenter Domino, nec repperito, potest rem detinere si dubium superveniat possessioni (*quia tunc est melior conditio possidentis*) non item si præcedat, quia in dubio non licet rem alienam sibi vindicare. Hinc si quis rem emat cum dubio sit-ne furtiva nec ne, tenetur Domino comparenti rem restituere cum suis fructibus, sicut

possessor malæ fidei ; si verò post diligentem inquisitionem idem dubium remaneat , tenetur cum eo , de quo dubitat an res sit ipsius , plus vel minus partiri proportionatâ & proportionem dubii , ita ut major pars detur illi pro quo major est probabilitas. At , *inquires*, si dubium superveniat possessioni, *potest ne* quis rem vendere , perquisitione factâ, *Resp.* Potest modo exponat emptori dubium , & paratus sit pretium rei restituere Domino comparenti.

ARTICULUS VI.

Quomodo restituendum sit.

P A R V I refert utrum quis per se vel alium restituat , modo damnum ad aequalitatem repare-

tur. Caveat tamen diligenter restituens , ait S. Antoninus , quòd cum per alium restitutionem facit , ita faciat cautè , ut is , cui debet , recipiat , & non ille sibi retineat ; quia non esset propter hoc liberatus. Nec confidat quibusdam prædicatoribus , confessoribus , & quæstoribus , qui fortè quarunt pecunias , & non animarum salutem.

Quantum ad Confessarios , 1.º non debent promiscuè onus faciendarum restitutionum suscipere , sed tantum necessitatis causâ , *ut penitens non prodatur* , inquit S. Carolus parte 2.^a *Instructionû Pastoralium* cap. 20. 2.º Cum charitas dictabit subeundam esse talem provinciam , Apochas , gallice , *Quittances* , accipere sollicitus sit Confessarius ab iis , quibus fit restitutio ; quibus constet

talem à tali Sacerdote tantam pecuniam tali die accepisse pro restitutione, ut dicebat : in iis autem Sygraphis nullomodo exprimat nomen pœnitentis. Hâc vel simili formulâ uti poterit Confessarius in talibus casibus : *Je soussigné reconnois avoir reçu de Monsieur N. Prêtre la somme de tant, qu'il m'a déclaré lui avoir été mise en mains pour m'être restituée. à.... ce..... du mois de..... l'an....* Signé N. 3°. quia Apocha illi tradenda est pro quo fit restitutio, ut & de factâ restitutione certior sit, & confessarius nullam avaritię notam incurrat, quidam movent prudenter acturum confessarium, si duplicatam Apocham recipiat, quarum unam det pœnitenti, alteram apud se retineat, quam, si opus fuerit, prodere possit. 4°. Caveat Confessarius ne

in prolixioribus colloquiis cum eo, cui fit restitutio, verbum aliquod minus sapiens sibi excidat, quo vel directè vel indirectè cognosci possit pœnitens. 5°. Eo tempore vel loco fieri non debet restitutio, undè in suspicionem venire possit pœnitens; & quando periculum est ne pœnitens dignoscatur, si ipse confessarius restitutionem faciat, demandanda est illa provincia alteri Sacerdoti. 6°. Si is, cui fit restitutio, rem ad pios usus committat confessario restituenti, hic debet publicè eam erogare pauperibus &c. ut omnibus perspecta sit ejus illibata fidelitas.

His ita prenotatis, duo hîc queruntur. 1°. Quomodo teneatur singuli damnificatores ad restitutionem. 2°. Quo ordine facienda sit restitutio, quando bona

debitoris ad solvendum omnibus creditoribus non sufficiunt : seu agemus de ordine inter debitores, & de ordine inter creditores.

S. I.

Quomodo teneantur singuli damnificatores ad Restitutionem.

QU I ad injustam acceptio-
nem mutuâ conspiratione
concurrerunt, singuli ad totius
damni reparationem tenentur in
solidum, seu unus tenetur ad to-
tum defectu alterius; quia quili-
bet est causa totius damni, cum
omnes illæ actiones, licet dis-
tinctæ Physicè, sint tamen quid
unum moraliter. Tales sunt fu-
res, qui unanimi consensu vil-
lam incendunt vel depopulantur:

si autem non egerint mutuâ con-
spiratione, quilibet non tenetur
in solidum; sic v. g. Petrus for-
tuito advenit eo tempore quo
plures devastant hortum, & ex
eo aliquot poma colligit, tene-
tur tantum ad portionem à se a-
blatam restituendam, non verò
ad totum; quia non est concausa
totius damni, seu ejus actio dis-
tincta est moraliter ab actionibus
aliorum.

At quisnam ex damnificatoribus
mutuâ conspiratione agentibus,
tenetur primariò reparare dam-
num? *Resp.* 1°. Si omnes ut cau-
sæ principales damnum intulerint,
nullus est inter eos ordo; quia
omnium nomine æquè fit actio:
tales sunt milites, qui unanimi
consensu hominem mutilant vel
occidunt, hortum expoliant &c.
qui tamen rem furtivam apud se

haber; tenetur primario ratione rei acceptę, quę semper clamat Domino. 2°. Si autę ex causis una sit principalis, alię quasi instrumentales, illa tenetur primario, hæ verò defectu illius; quia causę principali v. g. Domino jubenti magis tribuitur actio, quàm servo exequeti. Hęc sunt principia generalia; at quia hoc argumentum abstrusum est, & in praxi scitu perneccessarium, idęo speciatim statuendus ordo inter damnificatores, quorum alii sunt principales, alii instrumentales tantum.

Ordo ergo inter damnificatores talis est. Nempe vel damnum illatum est per ereptionem rei alienę, seu furtum; vel per destructionem v. g. incendium: si prius, primario tenetur qui rem furtivam apud se habuit, sive rem consumpserit, sive non, ut sæpè

diximus; deinde mandans; tum alię causa positivę; denique causa negativę. Si posterius, primo loco tenetur mandans, ac ejus defectu executor; postea causę positivę; iisque deficientibus, causę negativę. Ratio hujus ordinis est quod jubens magis censetur influere in damnum, quàm v. g. consulens, & causa positivā magis quàm negativā.

Hinc 1°. Si causa principalis restituerit, ad nihil tenentur causas minus principales: si autem hæ restituerint, illa debet ipsis refundere. 2°. Si principalis causa nolit vel nequeat restituere, & aliqua ex minus principalibus restituerit, tenentur alię ipsi partem suam pro ratā refundere. v. g. si tres simul intulerint damnum 300. nummorum, & unus plenē restituerit, is jus habet re-

petendi à singulis centum nummos; quod si ex duobus unus nolit vel nequeat restituere, alter tenebitur ipsi refundere 150. nummos. 3°. Si causa positiva restituerint, ad nihil tenentur negativa. è contrà si hæc restituerint, illæ debent ipsis refundere. 4°. Si creditor remittit seu condonat uni ex cooperatoribus, non idèò à restitutione sue partis immunes censentur alii, nisi remissio facta sit causæ principali.

§. I.

De ordine inter creditores.

Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes quibus ex quâlibet causa debetur.

l. II.

l. II. ff. de verb. signif. Quando bona debitoris non sufficiunt omnibus creditoribus solvendis, primum solvi debent debita privilegiata; quia ex privilegio à communi debitorum ordine sunt secernenda. Deindè debita realia seu hypothecata; quia *plus est cautionis in re quam in personâ*, ex reg. 25. Juris. Ergò ante personalia solvenda sunt debita realia, & quidem habitâ ratione antiquitatis, ex reg. enim 24. *qui prior est tempore, potior est jure*. Denique ultimo loco solvenda sùt debita merè personalia, seu ex privatis schedulis contracta, sine ullo ordine antiquitatis creditorum, quibus tunc pro ratâ est satisfaciendum; quia nulla lex prælationem constituit inter personales creditores; cùm regula illa, *qui prior est tempore, potior est ju-*

S

re, applicetur tantum creditoribus hypothecariis, ut patet ex cod. tit. *qui potiores habeantur in pignore*. Fatendum tamen est creditores personales ex contractu oneroso, solvendos esse ante creditores ex contractu gratuito. De privilegiis creditorum consularur nostra consuetudo artic. 181. & sequentibus.

Unum addo notatu dignum : nempe licet debitor rem immobilem hypothecatam alienasset, potest tamen creditor agere contra acquirentem, ut rem deferat, vel debita solvat; at in Galliis non ita est de re mobili pignoratâ, *meuble n'a point de suite par hypothèque*.

Hinc 1°. Si debitor uni creditorum personalium sponte & non requisitus solveret totum debitum, & aliis creditoribus nihil posset

solvere, in fraudem & injuriam ceterorum ageret; proindeque teneretur ad restitutionem. Dixi, *sponte & non requisitus*, nam si creditor aliquis etiam personalis, ante alios exigit solutionem debiti, potest debitor integrè eiolvere; quia *diligentia posterioris creditoris cum fecit potiores*. 2°. Si debitor cognoscat se non posse omnibus suis creditoribus debitaolvere, tunc non potest absque injuriâ res proprias alienare v. g. per venditionem, donationem &c. quando exinde videt defraudandos esse creditores; & ipse emptor vel donatarius fraudis conscius, tenetur restituere. Unde damnata est ab Innoc. XI. & Clero Gallicano hæc propositio: *etiamsi, donatario perspectum sit bona sibi donata à quopiam, ea mente ut creditores frustrentur*,
S. 2.

non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.

ARTICULUS VII.

QUANDO RESTITUENDUM SIT.

DE tempore quo facienda sit restitutio sermonem fecimus Art. 1. Hic quaeritur an ita fieri semper debeat restitutio, ut nulla sit causa quæ ab eâ dispenset vel omnino, vel saltem ad tempus. Id expendemus duobus Paragraphis.

I. I.

De causis ad tempus excusantibus.

EXtrema & gravis necessitas, impotentia Physica & mo-

ralis, exculant debitorem à restitutione statim faciendâ. Quod ut intelligatur exponendi sunt termini.

1°. Triplex distinguitur necessitas; extrema, quæ est evidens periculum mortis v. g. quando quis non habet nec moraliter habere potest unde necessitati suæ subveniat. Gravis, quæ est evidens periculum notabilis damni morte minoris v. g. gravis morbi; amentia, infamie, facturæ stratus vel bonorum. Communis ea est quam patiuntur mendicantes publicè vel privatim, quicquid quod à multis petant & accipiant, non censentur esse in gravi necessitate.

2°. Duplex impotentia, scilicet Physica, quando quis nihil habet unde restituat; moralis, quando nempe non potest quis sine gravi damno sui vel suorum restituere.

His prænotatis.

Probaturn extremam necessitatē,
& impotentiam physicam excusa-
re à restitutione statim faciendā;
quia nemo tenetur ad impossibile,
& juxta gallicum effatum; *Qu'il
n'i a rien le Roy perd ses droits.*
Hinc S. Aug. ep. 54. sic loquitur:
Qui non habet undē restituat,
huic certē non possumus dicere,
redde quod abstulisti. Similia ha-
bent Greg. IX. cap. *Odoardus,*
& S. Thomas q. 62. art. 7. &
verō in extremā necessitate potest
quis accipere quantum sibi ne-
cessarium est, quia omnia tunc
sunt communia quoad usum. Er-
gō à fortiori potest non restituere.
Undē impotentia perpetua
& omnimoda dispensat pro sem-
per & à toto, aliās dispensaret
solum pro tempore impotentiae,
& ex parte: sicut enim damna-

ta meritō fuit hæc propositio;
(qui non potest recitare matu-
tinum & Laudes, potest autem
reliquas horas, ad nihil tenetur,
quia major pars trahit minorem)
ita omnem meretur censuram ea
opinio quæ asserit, eum qui non
potest totum restituere, ad nihil
teneri.

Probaturn gravem necessitatem &
impotentiam moralem excusare à
restitutione statim faciendā; quia
non tantum jure civili sed etiam
divino vetatur ne creditor nimium
urgeat debitorem, Exodi 22.
non urgebis eum quasi exactor; &
in Evangelio, *patientiam habet in
me, & omnia reddam tibi.* Et verō
tunc creditor nō est rationabiliter
inventus; immō contra charitatē
ingeret, si in tali impotentia &
necessitate vellet sibi statim resti-
tui cum tanto proximi damno.

Certè si creditor tenetur ex charitate subvenire proximo gravi necessitate laboranti; debet à fortiori in illo casu debitum non repetere.

Ergò nō tenetur quis statim restituere cum gravi detrimento boni vel status iuste acquisiti (nisi creditor simile damnum patiatur, huic enim ut potè innocenti magis tunc favendum est, quā debitori qui quodāmodo reus est.) v. g. nō tenetur vir nobilis artē machanicā obire, magistratus mendicare &c. expensas, tamen non modò superfluas, sed & aliquatenus necessarias refecare solliciti sint debitores, ut paulatim creditoribus satisfacere valeant. Si verò status sit iniuste comparatus, & bona sint inique comparata, statim tenetur debitor restituere, nil obstante gravi necessitate; tales sunt usurarii,

fures, quidam publicani & alii qui ex conditione vili & plebeā ad gradum honorificum inique ascenderunt: ii enim per restitutionem non exciderent è statu suo, sed ad pristinum redirent: non amitterent bona sua, sed dimitterent aliena. Certè equum videtur ut qui bona terrena inique compararunt, iis priventur, ut bona caelestia & aeterna adipisci valeant.

Sequitur 1°. non mereri dilationem eos qui ludis, computationibus, commestationibus, aliisve sumptibus superfluis multa contraxerunt debita; tales sunt quidam nobiles, qui debita sine fine multiplicant. Ratio est, quia si per sumptus excessivos bona sua decoxerint, non vivunt nisi ex alieno. 2°. ii qui inique auxerunt statum suum v. g. vexando subditos, usuram exercendo &c. non

tenentur quidem statim restituere cum detrimento totius status pristini, qui iuste acquisitus supponitur; tenentur tamen iacturam ferre illius incrementi, quin & priorem statum minuere debent, si aliter restituere non possint. Neque verò metus infamiae illos impedire debet à restitutione; nam quando scitur (ut plerumque evenit) statum illum fraudibus & rapinis esse comparatum vel augmentum, nulla est infamia illum deponere vel minuere, sed hoc potius bonam famam conciliat, malamque abstergit coram Deo & hominibus probis.

Objicies 1°. fortè qui statum iniquè compararunt vel auxerunt, habentur viri probi: Ergo se infamarent si statim restituerent; quin etiam periculum vitæ incurrerent, eò quod subita restitu-

tio & mutatio status, suspicio, nem rapinarum & vexationum iudicibus injiceret. 2°. rex in Galliis litteras respirationis, *lettres de répis*, seu dilationem ad quinque annos debitoribus sepe concedit. Aliæ sunt litteræ quæ vocantur, *lettres d'état*, per quas differri potest solutio ad sex menses, & quidem diutius si renoventur. Ergo qui tales obtinuerunt litteras, possunt tutà conscientia differre restitutionem, etiam si bona sint iniquè comparata. Resp. Ad 1^m. saltem in eo casu debent expensas etiam aliquatenus necessarias in victu, vestitu, famulatu &c. minuere, ut quamprimum restituant. Ad 2^m. Nego consequ. nam nullæ sunt tales litteræ absque legitimâ causâ extortæ, ut sepe declararunt Reges Christianissimi; scilicet lit-

teræ respirationis iis conceduntur qui absque suâ culpâ adversâ fortunam experti sunt. Aliæ verò litteræ, *d'état*, spectant solummodò eos qui actu Reipublice inserviunt, v. g. in bello, &c. Ergò de talibus litteris idem sentiendum est quod de dispensationibus, quæ nullæ sunt, si preces veritate non nitantur.

§. II.

De causis omninò excusantibus.

CAUSÆ dispensantes à restitutione omninò faciendâ variæ sunt: scilicet legitima præscriptio, ex dictis 1^a. parte; æqualis sententia Judicis, veritate non præsumptione nixa, ut constat de multis; interitus merè fortuitus

rei alienæ bonâ fide acceptæ, quia res perit Domino si pereat absque culpâ alterius; remissio creditoris licita & spontanea, quia tunc creditor non est invitus, sed cedit juri suo. Remissio autem debet esse 1°. licita, ita ut remittens per leges non sit impeditus: hinc nulla est remissio pupilli, uxoris in communitate bonorum viventis &c. 2°. debet esse spontanea, ita ut non sint vis, dolus, importunæ preces &c. ex parte debitoris; vel metus aut error ex parte creditoris: hinc mercatores foro cedentes, qui sunt *banqueroute*, per remissionem creditorum non penitus liberantur à restitutione; quia non nisi ex metu amittendi totum, partem remittunt creditores. Ergò si illi mercatores ad pinguiorem fortunam deveniant,

tenentur reliqua restituere.

Compensatio occulta licita est, his positis conditionibus. 1^a. est ut debitum sit certum & ex iustitiâ persolvendum. 2^a. ut aliter obtineri non possit quàm per compensationem. Ergò si petitione privatâ vel juridicâ possis obtinere debitum, illicita est compensatio. 3^a. Ut curetur ne debitor vel ejus heredes iterùm restituant. 4^a. Un non immineant pericula & scandala tibi vel aliis. Nunquam ergò consulenda est talis compensatio, cum vix in praxi hæ conditiones concurrant. At certè eâ uti non possunt famuli, factores, operarii, sub prætextu minoris stipendii: iis enim cum Christo dicere fas est, *nonne de denario convenisti mecum? tolle quod tuum est & vade*. Hinc damnata est ab Innoc. XI. &

Clero Gallic. hæc propositio: *famuli & famule domesticæ possunt occultè heris suis surripere, ad compensandam operam, quam majorem judicant salario quod recipiunt*. Certè si id liceret, lata aperiretur via furtis, vix ullus res suas tuto servaret, inutiles redderentur plerique contractus &c.

Sequitur ex dictis legitimam non esse compensationem, si creditori tuo beneficium Ecclesiasticum, vel officium saculare absque sumptibus, procurasti; quæ enim debentur ex iustitiâ, compensari non possunt per beneficia gratuita. Si tamen tuis sumptibus creditori obtinuisses officium seculare, illos computare posses in diminutionem debiti:

Denique à restitutione omnino facienda non excusat 1°. ingressus in religionem; tum quia for-

ARTICULUS I.

De bonis Animi.

QUI vi, metu, vel fraude aliquem induxit ad peccatum mortale, avertit à religione, impedit à consecutione beneficii, ab aliquâ arte vel scientiâ addiscendâ avocat &c. tenetur ad restitutionem; tum quia vis; metus & dolus sunt contra iustitiam; tum quia in his casibus damnum injustè inferitur proximo. Hinc à fortiori qui maleficio aliquem mentis impotem reddidit, obnoxius est restitutioni. At quomodò in his casibus fieri potest restitutio?

Resp. 1°. Metus, vis, dolusve tollendus: sic hæreticus qui alios seduxit, tenetur errorem detegere veritatem aperire. 2°. Qui damnum

intulit religioni, dolosè deterredo novitium vel etiam profelytum ab eâ profitendâ, debet illud refarcire pecuniâ, obsequiis, vel aliis modis. Non tenetur tamen ipse ingredi religionem, ad quam fortè idoneus & vocatus non est; nec alium substituere, sicut qui filium occidit vel monachum, non tenetur Patri aliquem substituere in filium, nec communitati pro monacho alterum sufficere. 3°. Qui vi vel fraude impedit dignum à consecutione beneficii, quod probabiliter obtinisset, tenetur expensas factas intuitu beneficii solvere, & aliquid æquivalens restituere, habitâ tamen ratione ad maiorem vel minorem certitudinem consequendi beneficii. 4°. Qui avocat metu vel dolo ab aliquâ arte addiscendâ, tenetur damnum compensa-

re iuxta arbitrium viri prudentis. *Dixi*, qui vi, metu, vel fraude &c. nam si quis liberè omnino se induci patiaturo ad peccandum, vel à beneficio aut arte voluntariè avocetur &c. non est obligatio restituendi; quia *volenti non fit injuria*, neque dolo. Et verò dignus non habet jus strictum ad beneficium, nec Religio ad novitium vel profelytum. Ergò secluso metu & dolo, cessat obligatio restituendi.

ARTICULUS II.

De Bonis Famæ.

FAMÆ lædi potest vel per calumniam, vel per detractionem. Calumniæ est falsi criminis impositio. Detractio est cri-

minis occulti manifestatio. Fama definitur *Bona opinio de alterius excellentiâ*; Honor est testimonium exterius de bonâ hac existimatione. Opinio illa primariò fundatur in virtute, secundariò in dotibus naturalibus.

Qui alterius famam injustè lædit, tenetur eam illi restituere; ac damnum indè secutum compensare, nisi aliqua causæ excuset. 1º. tenetur restituere, quia aufert bonum alienum, cum homo dominus sit famæ suæ. Et verò qui aufert pecuniam alienâ tenetur ad restitutionem. Ergò à fortiori qui lædit famâ; *melius est enim nomen bonum quàm divitiæ multe*, proverb. 22. idem statuendum de honore injustè ablato per commissionem, seu actum positivum, v. g. irrogando contumeliam, irridendo, infli-

gendo alapam &c. Tunc enim vera insertur injuria. 2°. debet compensare damnum inde subsecutum; quia est ejus causa effica & injusta. Unde si quis per injustam infamationem in causâ fuit, cur proximus privatus fuerit beneficio, officio, commodo matrimonio, eleemosinâ &c. illa omnia damna tenetur reparare; quin & eo deficiente, teneantur illius hæredes, qui in jura & onera realia defuncti succedunt. Non solum autem vivis, sed & defunctis restituenda est fama, quia censetur defunctus possidere famam, cum adhuc vivat in memoriâ hominum.

Dixi 1°. *Qui famam injustè læsit.* &c. Nam non tenetur restituere, qui in judicio interrogatus, alium diffamavit manifestando crimen occultum. Item

non tenetur ad restitutionem qui narrat crimen aliquod publicum & notorium ab alio perpetratum: non licet tamen crimen occultum in uno loco, narrare in altero, in quo illud occultum est. Denique qui superiori peccata inferioris aperit ad ejus emendationem, vel ea alicui privato manifestat, ut peccatoris confortium vitare queat, agit secundum leges charitatis.

Dixi 2°. *Nisi aliqua causa excuset.* 1a. causa excusans est remissio omnimoda personæ infamatae, quia potest quilibet cedere juri suo; si tamen infamia in alios redundet, v. g. infamia uxoris in maritum, patris in filium, religiosi in ordinem, &c. remissio facta absque illorum consensu, non omnino excusaret. 2a. est, fama oblivione & bonis moribus personæ læ-

se reparata ; tunc enim criminis memoria non est reficanda , ne infamia reviviscat. 3^a. Si quis non possit famam alterius reparare , nisi cum dispendio propriæ vitæ ; hæc enim superioris ordinis est quàm fama. Excipe tamen , nisi quis infamatum in simile periculum vitæ conjecerit , v. g. falso testimonio ; tunc enim teneretur falsus testis coram iudice mendacium retractare , quandiu spes affulget talem retractationem innocentem profuturam.

Objicies. 1°. Qui credens crimen esse verum & publicum , illud narravit , non tenetur ad restitutionem famæ , licet postea resciat peccatum non fuisse verum vel publicum. Ergò , &c. 2°. Qui auscultat detrahenti non est obnoxius restitutioni , ergò nec ipse detractor. 3°. Qui absque affirmatione

matione narrant crimina vera vel falsa , non videntur teneri ad restitutionem. Ergò , &c. 4°. denique , quomodo restituet calumniator vel detractor.

Resp. Ad 1^m. N. ant. nam qui alienis ædibus ignem incogitantè apposuit , tenetur eum extinguere , cum adverterit. Ergò a pari tenetur se retractare supradictus detractor. Ad 2^m. *Disting.* Si ad detrahendum inducat , vel ex officio teneatur impedire infamationem , ut superior. Nego. Si non teneatur ex officio , nec inducat &c. C. omnis tamen auscultatio voluntaria in confessione declaranda est , quia est saltem contra charitatem. Ad 3^m. Neg. ant. quia ejusmodi indiscretæ narrationes , generant semper ex se pravam suspicionem , etiam dum ex mera loquacitate procedunt ;

facilius enim mala quam bona de proximo credimus. Id ergo advertant sedulò directores devotarum foeminarum, ut aiunt, quæ ex innatâ sibi prurigine loquendi, multa mala generant. Ad 4^m. Calumniator debet se expressè retractare, etiam quandoque cum periculo vitæ, ut suprà advertimus.

Detractor autem duobus præfertim modis famam restituere potest & debet. 1us. est, si honorificè loquatur de eo quem diffamavit, datâ & quæsità occasione, coram iis qui detrahentem audierunt, & quantum fieri potest laudet in eadem materiâ. 2us. per pecuniam, aut aliam rem pretio estimabilem, ut ait S. Thomas. Si enim notabilis pecuniæ summa pro membro mutilato restitui debet, quidni etiam pro famâ? cer.

tè, ut ait Poëta, & decus & famam regina pecunia donat.

ARTICULUS III.

De Bonis corporis.

DUPLICI ex capite oriri potest obligatio restituendi ob damnum illatum in bonis corporis. 1°. ob homicidium & mutilationem. 2°. ob stuprum & adulterium.

---

§. I.

De obligatione restituendi ex homicidio.

HOMICIDIUM definitur, corporis humani animati injusta peremptio. Peccatum hoc

ex se mortale est, gravitas tamen illius crescit ex circumstantiis persone, loci, temporis, sociorum &c. Ex dictis 1a. parte, nunquam licitum est seipsum directe occidere, vel mutilare; sicut nec licet alium occidere ob defensionem famæ, ut patet ex damnatione istius propositionis: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hac ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat. Idem Pontifex, Innocent. X.I. damnavit duas propositiones, quibus astringitur licere nobili puellæ abortum procurare ad conservandam famam.*

Porro si non licet alium occidere pro defensione famæ, mul-

tò minus id fieri debet ad conservationem bonorum præcisè; fama enim pretiosior est bonis temporalibus, proverb. 22. Hinc Exodi 22. homicida declaratur qui furem occidit orto jam sole: & S. Aug. l. 1. de lib. arb. c. 5. sic loquitur: *Quomodo sunt isti à peccato liberi, qui pro iis rebus quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt?* Multo ergò Innoc. X.I. hanc proscripsit propositionem: *regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* Licet tamen res proprias tueri cum moderamine; quod si raptor obstat, & in conflictu vita Domini proxime periclitetur; tunc ad propriæ vitæ conservationem potest Dominus furem occidere; quia ex utroque jure, vim vi repellere licet. Unde Exodi 22. sic statuitur: *si*

34   *Pars secunda*
effringens fur domum, si vè effo-
diens fuerit inventus, percussor
non erit reus sanguinis: quòd si
orto sole hoc fecerit, homicidium
perpetravit.

Constat ergò nemini privatâ
authoritate licitum esse malefa-
ctorem interficere; nam in Scrip-
turis generaliter pronuntiatur,
non occides; tu es, Domine, qui
vitæ & necis habes potestatem;
qui acceperint gladium, gladio pe-
ribunt. Hinc jus utrumque, Edicta
Regum Christianissimorum, gra-
vissimis indictis pœnis, duella
privata districtè prohibent. Quod
de homicidio, id de mutilatio-
ne & percussione statuendum;
nam in mutilatione partialiter
adimitur vita, quatenus membrum
est pars vitæ: percussiones verò
sunt dispositiones ad vitam alteri
auferendam.

De Restitutione   235
Dixi autoritate privatâ &c.
nam autoritate publicâ licet
malefactores interficere, ut sæ-
pè astringitur in Exodo & Levitico.
Undè Apostolus Rom. 13. sic ha-
bet. Si malum feceris time, non
enim sine causâ gladium portat;
Dei enim Minister est: vindex in
iram ei, qui malum agit. Et verò
bellum & duellum publicum,
quod est pars belli, licitum est,
ut probavimus 1^a. parte. Ergò
autoritate publica licet alterum
occidere. Sic interdum cuivis
permittit Respublica, etiam pro-
posito præmio, occidere inlig-
nem malefactorem qui aliter capi
non potest.

At, inquires, quædam leges ci-
viles marito aut patri permittunt
ut occidant adulterum cum uxo-
re aut filiâ deprehensum. *Con-*
firm. Licet puella occidere inva-

forem ipsius pudicitie. *Resp.* 1°. Leges illæ non vigent in hoc regno, & prorsus improbatæ sunt jura canonico c. 33. q. 2. & verò æquitas non patitur inauditum ac non condemnatum occidi, nec est singulis concedendum, quod per magistratum potest expediri, reg. 136. ff. Denique si id liceret, latissima iræ & furoris via aperiretur. 2°. Leges illæ fortè id absolute non permittunt, sed tantum excusant à pœnâ homicidii maritum & patrem qui adulteros occiderunt, ob maximum doloris sensum quo fit ut in his casibus non sint sui compotes. *Ad confirm.* Nego. Tum quia christiana charitati repugnat ut, extra casum publicæ necessitatis, quisquam imparatus, seu in statu peccati mortalis occidatur; tum quia si pro viribus re-

sistat puella, dicere poterit cum S. Lucîa, *Castitas duplicabitur mihi ad coronam*. Debet ergò aliâ viâ honorem suum tueri puella, scilicet clamore, nîsibus, ac præsertim fugâ, si fieri possit.

Inst. Licet abortum procurare, quia licet abscindere partem ad servandum totum. Ergò homicidium privatâ autoritate perpetrare licet. *Confirm.* Licet matrem certò morituram abscindere, si fœtus indè salvandus esset.

Resp. Disting. Ant. Licet abortum procurare ad vitandam infamiam, Nego: (*Festinatio enim homicidii est prohibere nasci, nec refert natam quis eripiat animam, an disturbet nascentem*, inquit Tertul.). Hinc damnatæ sunt à Cleo Gallic. & Innoc. XI. duæ propositiones, quibus statuebatur licitum esse nobilibus puellis a-

abortum procurare, ne infametur vel occidantur. Graviter ergo peccant Medici & Pharmacopolæ qui remedia adhibent, & Chirurghi qui venam secant puellis gravidis. Non sunt tamen illi irregulares, nisi foetus sit animatus: ita declaravit Innoc. III. cap. *Sicut ex literarum*, de homicidio. *Respondemus quod si nondum erat vivificatus conceptus, ministrare poteris*, Presbyter.) Licet abortum procurare ad conservationem matris, *Subdist.* Abortum foetus inanimati, esto. Animati Nego ant. quia ex abortu sequitur plerumque mors foetus, proindeque privatio baptismi. Porro salus eterna infantis præferenda est vitæ temporali matris. Hinc quando foetus est aut esse putatur animatus, non licet præbere matri medicinam, ex quâ

probabiliter abortus sequeretur. Idem dicendum, si dubium sit de animatione foetus, quia talem porrigens medicinam, exponeret se periculo perdendi vitam & corporalem & spiritualem infantis. Foetus ergo non est pars matris, sed aliquid inclusum in matre: neque enim ad peculiaria materni corporis officia pertinet, quod tamen proprium est veræ partis. *Ad Confirm.* Nego. quia ne unum quidem vitæ momentū cuiquam directe exipere licet; nec in id consentire potest ipsa mater, quod vitæ suæ dominiū non habeat.

Dixi licitum esse invasorem occidere ad necessariam vitæ suæ defensionem: ad id autem quatuor requiruntur conditiones. 1^a. est, ut vis quæ inferitur sit injusta; hæc enim secundum ordinem juris

vis inferatur, non licet aggressorem repellere. sic v. g. Satellites reum apprehendere tentantes, vi repelli non possunt. 2^a. Ut vis actu inferatur; quia non licet eum praevenire à quo times mortem vel aliud malum tibi parari, alioquin frequens daretur cadum occasio. Hinc damnata est ab Alex. VII. Hæc propositio: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, & etiam iudicem à quo iniqua cerro imminet sententia.* Item proscripta est ab Innoc. XI. Hæc altera propositio: *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu habemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* Ergo nec licet occidere vel lædere aggressorem finitâ invasione, scilicet si jam ab eâ destitit, vel fugit.

3^a. conditio est, ut vis inferatur cum periculo vitæ; quia ob bona temporalia, famam, pudicitiam, & alia ejusmodi bona præcisè, non licet aggressorem interficere, ut constat ex dictis. 4^a. est, ut vis aliter repelli non possit, quàm per occisionem, cum moderamine inculpata tutelæ, ut ait Innoc. III. ita ut non plus fiat quàm necesse sit ad defensionem. Qui cum tali moderamine invasorem occidit, non est irregularis ut patet ex Clement. *De homicidio cap. Si furiosus.*

Ceterum licet his positis conditionibus liceat occidere injustum aggressorem, nemo tamen ad id tenetur, ut constat exemplis Christi & Martyrum qui mori maluerunt quàm se tueri contra iniquos invasores. His ita prænotatis de homicidio, superest ex-

pendendum an & quomodo oriatur obligatio restituendi ex homicidio.

Ex omni & solo homicidio injusto formaliter, oritur obligatio restituendi. Patet ex hoc generali principio, *sola & omnis causa effcax & injusta damni tenetur restituere*. Ut autem homicidium sit injustum formaliter, debet esse voluntarium vel in se, vel in causâ; quia ex homicidio casuali præcisè non oritur onus restituendi: sic v. g. Si quis morali adhibitâ diligentia existimet latere feram in rubo, & interficiat hominem, non est injustus formaliter, cum nulla supponatur culpa. At certè culpabile prorsus est homicidium secutum ex ebrietate, ex jactu lapidis in vicum, ex dormitione matris cum parvulo, &c. In his enim & simi-

libus casibus debuit prævideri periculum mortis. Quod de homicidio, idem de quavis injusta corporis læsione intelligendum.

Homicida & illius hæredes tenentur compensare, quantum fieri potest, damnum naturale & temporale ex homicidio subsecutum, cum sit causa injusta utriusque damni. Porro damnum naturale, est privatio boni naturalis, v. g. vitæ, membrorum &c. damnum temporale, est privatio boni temporalis v. g. pecuniæ, famæ, officii, &c. Prius damnum per se restitui non potest, at saltem debet reparari per aliquid moraliter æquivalens, v. g. per pecuniam, honorem, & beneficia compensari utcumque potest & debet membrum amputatum; per eleemosinas, orationes, missas, jejunia, aliæ opera pia

satisfaciendum pro animâ occisi, etiam seclusis damnis temporali-
bus. Posterius damnum strictè &
ad æqualitatem compensari debet,
habitâ ratione ad conditionem de-
functi.

1°. Solvendæ sunt impensæ me-
dici, chirurgi, cibi exquisitio-
ris. 2°. Compensandum est lu-
crum cessans & damnum emer-
gens. v. g. si occisus, ex aliquo
officio, vel arte multum lucrari
solutus erat. 3. Debet homicida
alere uxorem & liberos defuncti,
si ejus industria alebantur. Cate-
rùm quia difficile est exactè defi-
niri quid sit restituendum, per-
sæpè expedit ut fiat compositio,
seu transactio cum his quibus fa-
cienda est restitutio, scilicet heredi-
bus defuncti necessariis: quod ut
intelligatur, sciendum est heredes
alios esse necessarios, alios verò

non necessarios.

Heredes necessarii, sunt ii qui
reperiuntur in lineâ directâ con-
sanguineitatis, ut pater, uxor,
liberi. Heredes non necessarii
sunt in lineis collateralibus, ut
fratres, consobrini. Heredibus
necessariis tantum facienda est
restitutio, quia ii soli censentur
una moraliter persona cum inte-
rempto. Attamen 1°. Solvendæ
sunt heredibus etiam non neces-
sariis impensæ medicorum. 2°. si
frater primogenitus qui fratres
suos parvulos alebat, interfectus
fuerit, tunc injungere debet ho-
micidæ prudens confessarius,
ut aliquam hujusmodi pupillorū
curam habeat.

§. II.

De obligatione restituendi ex stupro & adulterio.

QU I invitis parentibus corripuit virginem, tenetur ipsis restituere. Nam vel virgo consentiebat deflorationi, vel non. Si posterius, injuria ipsi multiplex illata fuit, 1°. in integritate virginali, cujus damnum irreparabile est. 2°. in famâ, si crimen ad aliorum notitiam devenierit. 3°. In matrimonio, quod æquè commodè iniri non potest. Si prius, non inferitur quidem injuria puellæ consentienti, sed parentibus qui custodes sunt integritatis filia suæ. Et verò inde plerumque infamia redundat in

parentes, cogunturque augere dotem ut puella corrupta nubere possit.

Sequitur 1°. Stupratorem non teneri ad restitutionem, quando puella & parentes consentiunt in stuprum, vel crimen penitus mansit occultum, ita ut æquè commodis nuptiis potiri possit puella. Ratio est quia in his casibus, vel nulli injuria inferitur, vel damnum nullum sequitur. 2°. è contra si inviti sint parentes, licet puella consentiat stupro, tenetur tamen corruptor simul cum eâ providere proli, si qua nascatur: item tenetur restituere marito, si nempe puella conceperit ex fornicatione, statimque data fuerit in matrimonium alteri, qui nesciens eam corruptam, stupratoris prolem tanquam suam suscipiet, atque educabit. 3°. deni-

que qui virginem defloravit invitam, tenetur eam dotare, vel in matrimonium ducere, quia damna ipsi injustè illata reparari aliter non possunt. Ergò si puella nolit nubere, tenetur corruptor puellam dotare, seu pecuniâ damnum refarcire ad arbitrium viri prudentis: si autem pecuniis careat corruptor, tenebitur eam ducere, nisi voto aliquo solemni sit adstrictus, vel puella cum alio postea fornicetur &c.

At, *inquies*, Si virgo se invitam defloratâ fuisse asserat, corruptor verò neget, cui credendum foret?

Resp. In foro interno credendum esset corruptori cōstanter neganti. In foro externo, virgo præsumetur invita deflorata.

Quandò proles ex adulterio nata est, adulter & adultera ad reparanda damna indè subsecuta

tenentur, & quidem in solidum, quia uterque est concausa duplicis damni. 1um. est quod patitur maritus, dùm prolem adulteram, sicut & legitimam alit educat & dotat. 2um. damnum, est hereditas, quatenus spurius ille adit hereditatem perindè ac si esset genuinus filius. *Dixi* si proles nascatur; nam si ex adulterio occulto proles non sequatur, facienda non est restitutio pecuniaria, cum damnum temporale ortum non fuerit. *Dixi* ex adulterio occulto &c. nam si crimen ad notitiam mariti, aliorumve devenerit, facienda est satisfactio per humiliationem ac veniæ petitionem, licet proles nata non fuerit. Leges autem prohibent nunc exigatur satisfactio pecuniaria, ob præsumptionem lenocinii.

Addendum, eos omnes qui vim inferunt virginibus, viduis, vel mulieribus, teneri satisfacere pro injuriâ personali ipsis illatâ per vim, fraudem, vel metum, licet non inde sequatur proles. Obijcies. 1°. Saltem in dubio cujuscumque sit proles, non tenentur adulteri restituere. 2°. Quomodo restituet adultera?

Ad 1um. N. nam 1°. Si certum sit moraliter prolem ex adulterio natam esse, & dubitetur solum cujus ex duobus adulteris sit partus, tunc uterque tenebitur ad restitutionem pro sua parte: quin & unus tenetur ad totum defectu alterius. 2°. In dubio an ab adultero, an à marito proles sit genita, favendum est innocentî, & præsumptio est contrarium. Ergo adulter debet impensas & damna marito restituere,

pro quantitate & proportionem dubii. Et verò quando actio iniusta de se efficax ad ponendum talem effectum admissa fuit, illi adscribendus est effectus subsequutus, nisi contrarium probetur. Atqui adulterium est de se efficax ad generandam prolem: aliunde verò probari non potest eam non esse adulteri, quin immò asserit mater foetum illius esse, vel saltem dubitat, ut supponitur.

Ad 2um. Non tenetur 1°. Adultera monere spurium quod nullum jus habeat ad hereditatem; tum ob infamiam, tum quia non tenetur spurius fidem adhibere matri etiam juranti, nisi manifestis argumentis probet se verum dicere: *Alleganti enim turpitudinem suam nulla debetur fides*, præsertim cum alterius præjudicio, ex reg. juris. 2°. Non tenetur

mulier aperire crimen suum marito vel heredibus, ut definit jus canonicum cap. *officii tit. de penit. & remis.* & verò periculum evidens, non tantum infamia, sed etiam mortis incurreret mulier, si crimen marito revelaret. 3°. Damnum reparare non potest ex bonis paraphernalibus, vel agendo ut filius ille spurius ab alio adoptetur: Hec enim apud nos in usu non sunt. 4°. Non debet mulier suadere marito ut cæteris filiis plus tribuat; quā enim genuinam rationem afferret ut maritum ad id inducat? Deinde art. 199. & 217. nostrę consuetudinis statuitur parētes non posse uni filio plus dare quā alteri, nobilibus exceptis, qui bona mobilia partiiri possunt inter filios natu minores.

Hoc Ergo malum plerumque est irreparabile sicut damnum illatum
in

in vitā, famā, &c. Attamen hæc consulenda sunt adulteræ ut damnum, quantum fieri potest, compenset. 1°. Rem familiarem diligentius administrabit. 2°. De cultu corporis sui & sumptibus detrahet. 3°. Si supervixerit marito, teneretur ex dote suā & aliis bonis, damna legitimis filiis illata, quantum poterit, reparare. 4°. Adhuc aliqui, si prædicta non sufficiant, eam debere spurio statum religiosum aut Ecclesiasticum suadere. Sed videndum an idoneus sit, & vocationis divinæ signa præ se ferat? Cæterum si nolit aut non possit adultera restituere, ipse adulter teneretur ad integram restitutionem, ut supra diximus.

ARTICULUS IV.

De bonis fortune.

PRÆCIPUA peccata quibus
damnum inferri potest in bo-
nis fortunæ, sunt furtum & ra-
pina. In eo differunt, quod il-
lud sit occulta usurpatio rei alic-
næ, hæc vero manifesta. Utrum-
que ex genere suo est peccatum
mortale, fieri tamen potest venia-
le ex levitate materiæ. Sola ex-
trema necessitas quæ facit omnia
communia, excusat à furto. Ergo
permissum non est furari in gravi
tantum necessitate: Ita defini-
runt innoc. X I. & Clerus Gal-
licanus. Hinc à furto & ab obliga-
tione restituendi excusandi non
sunt pauperes, qui in agnis &
Sylvis alienis ligna viridia cadunt
vel arida colligunt, nisi facultatē
à Domino petterint & obtinue-
rint. Ligna enim viridia vel arida,

illius sunt cujus est ager; quia
accessorium sequitur principale. Er-
gò ea Domino invito auferri non
possunt. Nimis autem non fidant
confessarii licentiæ interpretati-
væ dominorum quam sæpè causan-
tur penitentes *ad excusandus ex-
cusationes in peccatis*. Ceterum
caveant ipsi divites, ne erga pau-
peres nimium duri, sortem habi-
turi sint divitis epulonis, qui cru-
delitatis suæ erga Lazarum poenas
luit in inferis. Duo hic expendenda
superfunt. 1°. Quenam sit materia
gravis in furtis, seu sufficiens ad
peccatum mortale. 2°. An morta-
liter peccet qui per modica furta
magnam sibi summam comparat.

Ad 1am. quæstionem gravitas
furti desumenda est non solum ex
quantitate rei ablata, sed etiam
ex circumstantiis personæ læsæ;
quia constat ob eandem pecuniæ

summam majus damnum pati pauperem quam divitem; item plus dolet pater si bona ipsius auferat alienus, quam si abripiat filius &c.

At, *inquies*, quænam est materia sufficiens ad peccatum mortale. *Resp.* Id absolute definitum non potest: hæc tamen regulæ proderunt ad dirigendum viri prudentis iudicium. 1^a. Reg. furtum unius nummi semper mortale est, quia nummus est quid gravis momenti, etiam respectu divitum opulentiores enim, majora quodque tenentur sustinere onera. 2^a. Peccat mortaliter quicquam summam furatur, quæ vel uno die sufficiat ad victum hominis cui auferitur, vel quæ sufficiat ad mercedem diurnam operarii à quo eripitur. Hinc furtum quinque vel octo assium respectu operarii, trium vel

duorum respectu mendici, plerumque est mortale; quia tunc grave damnum ipsis inferatur. Propter eandem rationem, qui acum sartoris, pictoris penicillum, vel alterius artificis instrumentum furatur, quo fiat ut artifex ab operibus suis abstinere cogatur, peccat mortaliter & ad reparationem damni emergentis & lucri cessantis tenetur. 3^a. reg. materia ex se levis, potest fieri gravis ratione dispositionis actualis aliquid notabile furandi: *fur enim*, ut ait S. Hieronimus; non solum in majoribus, sed etiam in minoribus iudicatur; non enim id quod furto ablatum est, sed mens furandi attenditur. Idem dicendum, si ex levi furto oriatur grave scandalum, vel magna proximi contristatio.

Ad 2^{am}. Questionem. Morta-

liter peccat qui vult furari; aut
 reipsa furatur per modica furta
 usque ad notabilem quantitatem;
 nam proverb. 11. *statera dolosa a-*
bominatio est apud Deum. Atqui
 pōderibus & stateris dolosis, mo-
 dica furtavulgò cōmittuntur. Pro-
 batur ratione: tūm quia per modi-
 ca furta proximo vel saltem com-
 munitati grave damnum infertur;
 tūm quia si liceret absque pecca-
 to mortali uni mercatori minima
 corradere à pluribus, id etiam li-
 ceret singulis mercatoribus; sic
 que tota spoliaretur Respublica
 absque peccato mortali; quod
 certè absurdum est. Hinc Innoc.
 XI. hanc proscripsit proposicio-
 nem. *Non tenetur quis sub pecca-*
ti mortalis penā restituere quod a-
blatum est per pauca furta, quan-
tumcumque magna sit sūma totalis.
 Ergo, inquires, ex multis pec-

catis venialibus exurgeret unum
 mortale. Resp. Nego. Id unum
 asserimus, scilicet ex pluribus le-
 vibus summis fieri unam notabi-
 lem, quæ contrà voluntatem do-
 mini retineri non potest absque
 peccato mortali: certè sicut pec-
 cat mortaliter qui multoties pa-
 rum quid comedit die jejunii;
 qui die festo sapius laborat;
 quamvis exiguo tempore singulis
 vicibus &c. Ita à pari qui diversis
 vicibus ab eodem, vel à pluribus
 eadem vice, pauca subripit, pec-
 cati lethalis reus est. Hac autè
 quantitas major esse debet ad pec-
 catum mortale, si à pluribus ac-
 cepta sit, quam si ab eodem;
 item si paulatim accepta sit,
 quam si semel: ratio est quia
 Dominus nec est tam invitus,
 nec tam patitur, quam si simul
 & ab eodem res ablata fuisset.

Obijcies. Vel ille peccat mortaliter singulis vicibus, vel non. Atqui neutrum dici potest, ergo, &c. *Resp.* Cum distinctione. Vel ille furatur modicum quid cum intentione ditescendi & acquirendi summam notabilem, vel non habet hanc intentionem. Si prius, peccat mortaliter in quolibet actu, scilicet ratione suæ prave intentionis. Sic sæpè peccant ancilla quæ ex rebus sibi commissis aliquid retinent; caupones qui modicâ aquâ vinum diluunt; mercatores qui ex pondere aliquid detrahunt, sartores qui fragmenta sibi reservant, &c. Si posterius, non peccat mortaliter quocunque actu, sed eo demum ubi advertit se comparasse summam notabilem. Ergo tunc teneretur sub pœnâ peccati mortalis restituere: quamvis enim

ultimum furtum sit modicum, tamen ut unitum moraliter cum præcedentibus, est grave, cum detrimentum notabile afferat proximo. Sic peccat mortaliter qui, eo tempore quo plures hortum devastant, modicum quid furatur; cum hoc tamen discrimine quod si communi consilio cum aliis agat, teneatur in solidum, secus ad suam tantum partem.

Ad peccatum ergo mortale, requiritur ut minuta furtâ continentur moraliter. Propterea excusandus foret à mortali, qui computans quot poma v. g. per totam vitam furatus fuerit, deprehenderet se notabilem quantitâ abstulisse: teneretur tamen tunc restituere, sub pœnâ peccati mortalis, ut supra diximus. Quantum autem temporis requiratur ut minuta furtâ censeantur

Pars secunda

non coniungi, absolute definitum non potest: haec enim statui potest regula: si quis non censetur moraliter peccare, si non habet intentionem peccandi, si non sibi comparandi, non est in summa. 2°. Si advertas, habere quaedam non habeat in intentionem, modico fuit commissa summa notabilior. 3°. Si quis medicum quid furetur, eo tempore quo cognoscit ab illis grave damnum eidem personae per modica furta illatum fuisse vel interiri. 4°. denique, si nulla ex his adsit circumstantia, non censetur coniungi moraliter levia furta.

Antequam huic 2°. parti figem imponamus, monendi sunt Confessarii ut interrogent poenitentes, num furtis sint cooperati per iussione, consilium, aliosque modos quos supra enumera-

De Restitutione

vimus q. 1. artic. 2. Reus enim furti se ipso vulgo non iudicant, nisi propria manu rem abstulerint. Huc etiam referenda est voluntas auferenda rei alienae, quamvis interdum non complectatur: *De corde enim exierunt cogitationes mala, homicidia, furta &c.*

***

MONITUM.

IUXTA vulgarem effatum, dum brevis esse volo, obscurus fio. Monemus ergo benevolunt Lectorem, ut si quid obscuri & intricati animadvertat in hoc Compendio, consulat tractatam nostram *De Jure & Justitia*, in quo omnia fusiùs exponuntur. Si laboris nostri primitie attulerint, addemus, Deo dante, in partem *De Contractibus*.

Privilège du Roy.

Par lettres Patentes de Sa Majesté, Jeanes Carpot, a été permis à luy, et à ses héritiers, Imprimeur ordinaire du Roy, d'imprimer ou faire imprimer un ouvrage qui a pour titre *Compendium Theologicum de Juribus et Sacramentis*, pendant le tems de cinquante années, consécutives à compter de la date desdites présentes, et de les vendre à tous imprimeurs, Libraires, et autres personnes de quelque condition qu'elles soient, d'en faire une édition d'impression étrangère dans son lieu de son Royaume, sur les copies portées par lesdites Lettres plus amplement expliquées.

Enregistré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le 14. Janvier
Bonnef Syndic.

Exemplaires ont été fournis.

Église catholique
en Finistère

Document numérisé en 2025